

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Secvnda, Sive Lainivs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Septimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13974

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER SEPTIMVS.

1563.

ANNVS iam sequitur saeculi eius supra sexagesimū tertius, quo anno in Brasilia quidem Christiana res haud sanè magnum, sed in Iaponia planè ingens incrementum accepit, mira cum prosperarum & aduersarum rerum vicissitudine: nec minùs in Europæ prouincijs Italia præsertim, Gallia & Germania Societas aucta est. Lainius & Salmeron in Tridécino Concilio dum rem Catholicā, Deiq; gloriam sedulo curant, pariter nomē Societatis (quod alijs quoque temporibus eodem loco euenerat) longè lateq; propagarunt. Inter ceteros Mantuæ Cardinalis Hercules Gonzaga Pontificiorū Legatorū primus ita consuetudine Lainij eiusq; Sociorum est captus, vt omnino decerneret Mantuæ, cuius vrbs Episcopus erat, Collegiū instituire. Quin etiā suæ dioceseos statu rectè ordinare cupiens, tanto ab Lainio contendit opere, vt Mantuam excurreret, & cum cætera suo arbitratu componeret, tum Collegio optaret locum; vt denegare verecūdia fuerit. Tridento itaque profectus, tertio Idus Februarijs Lainius Mantuam peruenit æger, sed breui diuino beneficio valetudini restitutus, cum Cardinalis Vicario, eiusdemq; Suffraganeo, & procuratore, ad quos Cardinalis dederat litteras, vt omnia cum eo communicarent, quod è re diuina, & Mantuani populi salute visum est, magna cum approbatione omnium transiegit. Dein ad populum & ad quædam cœnobija virginum, duo præ cæteris, in quibus duæ Cardinalis sorores agebant, pijs sermonibus habitis, locoq; ad Collegiū notato, Tridentum die nono rediit. Postero die Cardinalis inuitat, rerumque gestarū narratione lætus ad cumulandā latitiam Collegium primo quoque tempore inchoari exoptabat. Verùm alia Dei sunt, alia consilia hominum. Eiusdē diei vespera Cardinalis febris acuta corripitur: ex qua tandem vi. Nonas Maias decessit. Sacrosanctū Viaticum, ac supremā Vnctiōnem adhiberi sibi ab Lainio voluit. Atque, ne per suum decessum destinato Collegio Mantua careret, Lainio & Socijs omnino incensis, testamento antè condito addidit, vt duo aureorū nummūm millia ad emendam ornandamq; domum (quæ erat domus Arifagorum iuxta scholam nigram) altera item duo millia ad certum redditū parandum traderentur: quodq; ad vectigal annuū trecentorū nummūm decisset, heredes tam diu supplerēt, quam diu ea summa certi redditus aliunde non cōficeretur. Cæterum pia hæc voluntas nonnisi post multos annos exitū habuit. Ipsum quidem certè à pauperum cætibz in æterna receptum tabernacula equum sit credere. Cum enim per benignus fuisset semper, animaduertit Lainius, quibus diebus Mantuæ fuit, instituisse Car-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

dinalem hoc anno, quod annona grauior erat, vt præter pecuniæ & aliarum rerum largitiōe, assidue vsq; ad messem, mille hominibus, quorum necessitatem probassent Parochi, quantum satis ad victum esset, farina diuideretur. In Gonzagæ demortui locū Ioānes Moronus Cardinalis Præses in Cōcilio successit, vetus nostri Ordinis fautor. Apud hunc aliosq; Legatos Pontificijs grauis semper fuit Lainij & Salmeronis auctoritas. Et ipsi cum omni ope alia, quæ censabant ad rectè sentiendum pertinere, tum constanter in primis, nulloq; inuidiæ metu, quæ ad Summi Pontificis maiestatem potestatemque spectabant, assidue propugnauerunt; adeo vt, quamuis semper Lainij dicta cum plausu exciperentur, tamen in quibusdam eius generis quaestionibus, quæ diu agitata, nec tamen diiudicata ac definitæ vnquam sunt, non nemo interdū, vt anno etiam superiore indicauit, cōmotus sit. Quanta verò apud augustissimum illū Senatū in existimatione recens hæc Iesu familia esset, duabus rebus, inclinatio iam anno, & Concilio sinè spectare, perspectum est. Altera est, quod, cum sancta Synodus instituenda iuuenum Seminaria censuisset ad idoneos ministros Ecclesiæ formandos, nemo propè fuit, quin huiusmodi prouinciam Societati in sua quisque diocesi animo destinaret: & permulti Collegia eam ob rem postularunt. Quin ipsamet Societatis Collegia venerandi illi Patres nonnisi præstantia quædam iuuantē Ecclesiæ Seminaria esse pronunciantes, eo nomine ab conferendis in Seminaria instituenda pecunijs declararant immunitatem: quanquam id necesse non putauerunt ipsis Concilij actis nominatim interferri. Altera, quod, cum de Regularibus Religiosisq; hominibus tractaretur, quidā Balthasar Mellus, aliique nonnulli vel desertores Societatis, vel eieccti contra eam apud Carolū Cardinālē Lotharingum, & apud Granatensem & Bracharensem Archiepiscopos, & alios magni nominis Antistites multa moliri conati sunt. Sed longè alius ac putarunt euētus fuit. Nemo ex ijs, quos dixi, nemo omnino ex tanto Præsulū numero inuentus vnus est, qui aliquid cōtra Societate diceret: imò cum honorifica testificatione, qua institutū eius pium & ab Sede Apostolica approbatū asseritur, summo omnium consensu ab quibusdā legibus, quæ cæteris Religiosis iniungebantur, excepta est his verbis: Per hæc tamen sancta Synodus nō intendit aliquid innouare aut prohibere, quin Religio Clericorum Societatis Iesu iuxta pium eorū institutū à sancta Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inferuire possit. Quod beneficium Lainij maximè auctoritati atque virtuti secūdum Deum debetur. Et Cardinalis Lotharingus, quanquam antè submoleste tulerat

4
Societas
quoniam
honor à
Concilio
habitus.

Scilicet 17.
c. 16.

Z 2

2b

2
Hercules
Gonzaga
Cardinalis
moritur.

3
Huius pietas
in pauperes.

ab Lainio inter sententiam peragenda publice dictum propter imminutam Basilicensi Concilio Romani Pontificis auctoritate in Gallia, Dei permisso fieri, ut nec eius regni Principibus sua apud populares satis constaret potestas (quod certe mirum magis posteriora faciunt tempora in ea præsertim natione, cuius ante alias omnes fides & obseruantia erga suos Principes celebratur) tamen ita rem deinde in bonam, sicut dicta erat, partem accepit, ut in digressu Lainio confirmari, ei se ipsi in amanda tuendaque Societate nihil cessitum, suisque humeris eam auerant. Gallia, & vbiunque gentium posset, sustentaturum. At verò clandestini contra illam machinatores nihil aliud, quam infamiam consecuti sunt merito suo. Namque latere cum taciti possent, se ipsi pro eiectione, vel desertoribus euulgarunt. Prædie Nonas Decembris absolutum feliciter Concilium est, & Lainius cum Sociis xv. Kalendas eiusdem mensis Tuderæ Romam versus Collegia per Italiam obiter visurus discessit.

5
Romani
Collegij
status.

In Romano Collegio Socij hoc anno egerunt ducenti octo decim: in domo Professorum ad octoginta: inter Germanos conuictoresque nobiles eorum doctrinam moribusque præfecti circiter viginti. Quæ & id genus alia de Societatis in principe religionis Urbis, suoque velut fonte hæcenus notata incrementis posteris, opinor, grato erga propagatorem Iesum animo legentibus nobis ex hoc anno, quia status ferme idem constitit, talia persequendi cura decedet. Collegij Germanici, quod anno superiore ad ædes, quæ S. Marcelli ab vicino templo dicuntur, translatum fuerat, & nobilibus abundabat conuictoribus, magna erat opinio ac fama. Pontifex alendis Germanis in singulos menses aureos quinque quagenos largitus est. Romanum Collegium, gymnasiumque auctum est duabus disciplinis, quæ rationum Conscientiæ, & Philosophiæ de moribus ex Aristotele. Hæc initio cæpta est anni ab Achille Gagliardo iis explicari, qui tertium annum Philosophiam in rerum cõtemplatione positam audiebatur. Illa extremo anno in solenni studiorum repetitione promissæ eis, qui sacerdotium vel gererent, vel expeterent. Parochorum accurrat aliorumque ingens adeo numerus, ut ducenti numerarentur ordinarij auditores. Addita ad tres principes linguas Latinam, Græcã, Hebræam etiam Arabicam doctrinam, quam Ioannes Baptista Romanus ex legatione Memphitica post naufragium sospes reuersus, eamque ob rem Venetijs aduocatus Romam, tradere vnã cum Hebræa, quæ iam dudum tradebatur, cepit: quarum scholarum cum illa de moribus, & hæc de Arabica lingua postea multis annis intermissæ essent, vtraque iam cum hæc ederentur, restituta erat: præsertim quòd Paulus V. Pontifex Maximus ad Catholica decus & munimentum Ecclesiæ intentus Arabicam etiam linguam in Latinas Academijs induxerat. Anno autem, quem nunc exequimur, inchoata est etiam pia quadam Sodalitas auctore Ioanne Leonio Belga inimicis rudimentorum Grammaticæ classis magistro inter inferiorum classium adolescentes. Inferiorum classium omnes dicebantur, qui vel Grammaticam, vel humaniores litteras discerent, exceptis Rhetoribus, qui inter superiores tum censebantur. Qui igitur inter inferiorum classium auditores

7
Congrega-
tionum S.
Virginis
iuris.

præcipuo studio sociare cum litteris pietatē curperet, cæpere diebus singulis post missos ceteros in vnam est scholis, in qua altare pulchrè ornauerant, congregari. Ibi aliquamdiu orabat vniuersi: dein vnus est pio libello quidpiam lectitabat audientibus cæteris. Diebus verò Dominicis accessis aliis etiam vespertinas de more Ecclesiæ modico cum cantu peragebat preces. Ex his rudibus initijs Sodalitates, quæ dein B. Virginis præcipuo studio dedicata, tam insigni cum iuuentutis atque aliorum bono certis formate institutis latè per omnes terrarum oras fuisse, emanarunt. Quamquam non Romæ primùm hi simplices discipulorum cœtus exorti. Nam ante hunc annum Genuæ & Perulæ mentione eorum reperitur: de quibus insigni Perusinarum pietate anno priore quadam prædidimus. Ad superiorum verò classium auditores iuandos, certi confessorij designati sunt: curamque, ut ipsi quoque certis intervalis, quemadmodum inferiorum auditores, conscientiam onus leuarent. Cum autem magis in dies Romani Collegij existimatio crederetur, ex eo iuuenes ad disputandum multa in loca vocabantur, etiam in Academiam publicam: vbi cum valde disputantium scientia laudaretur, multo cõmendabatur magis submissio & modestia: in qua sanè (vtrunque certamè doctrinam cadat) Religiosos viros valde abluendum sit apparere vnquam inferiores. Die Petecõites in sacello Pontificio, quod alijs etiam temporibus satis frequenter faciebat, Fuluius Cardulus dixit: & octauo post die Petrus Perpinianus oratione habuit de Deo trino & vno, quæ edita extat. Vterque quam meriti erat, approbatione adepti. Inter viros memorabiles, qui Collegium ac gymnasiũ inuisere, non præterierim Paulum Manurium. Qui cum vocatu Pontificis in Urbem venisset, in Societatis gymnasio cõtemplatus omnia diligenter, summè cum docentium eruditionem ac facultatē, tum docendi ordinem & industriam laudauit. Eiusque filius Aldus bene doctus iuuenis Salustium ab se emendatum & illustratum editurus, in Collegij nomine, præfixa in eius laudem epistola euulgauit. Cæterum haud inter Collegas maior ad pietatis, quam litterarum laudem vigebar contentio. Quorum etiam incensos diuinæ gloriæ, atque adeo martyrij studio animos illa occasio patefecit. Agebatur de domicilio Societatis Constantinopoli statuendo, si qua pateret aditus: admonitumque Socijs, ut nomen eederent, si qui eam expeditione optarent, nullus propè omnino fuit, qui non & nomen & libellum supplicis ad Borgiam Præpositi Vicarium deferret, summissisque multorum dierum precibus, vltroque susceptis panis à Deo profectiõnem eam exposceret. In custodijs publicis Præsidum voluntate certas promulgatur, seruoque obseruandas curarunt leges. Primùm ne scortis villo modo ad eas pateret accessus: tunc quis vinctorum impia turpiaue proferret dicta: deinde ne quis pagellis talisue luderet: præterea ad fenestras cancellos nemo assideret irrisurus prætereuntes, aut dictis petulantibus petitus: postremo, pacatè inter te ageretur, nemo alium percuteret. Quæ sanè iusta opportunissima fuerunt. Nam ut in perdita turba, & flagitijs ferè ac facinoribus assueta, quæ legibus his vetera delicta sunt, ferme dominabantur. Decano autè inter eos, quem illi Magistram

8
Romani
Collegij
existimatio.

9
Collegarum
ardem pietatis.

10
Custodijs
publicis
pietatis
conseruatum.

Magistrum domus appellat, imperatū, vt earum custodiam legum curaret. Quod ille officiis & humanitate cōcionatoris delinitus eo studiosius peragebat. Inductus præterea mos, vt quotidie omnes cōuenirent, Deumq; ac Sanctos Litaniarum carmine pacē atq; opē exposcerent. Deniq; euratū vt Dominicis festisq; aliis diebus sacerdos ad eos sacrificatū adiret. Quo factū est nō modō vt interessē diuinis possent, sed vt Sacramēta etiā multi frequentarēt in carcere, quæ haudquaquā alibi frequentassent. Itaque sæpē vicinī eoq; amplius sanctissimū Domini Corpus egregiē preparati suscipiebant: quibus institutis ac legibus hodieq; Romanæ custodiæ haud minūs ad corrigēdos, quā ad puniendos fontes valēt. Vnde exiit non modō salubrior, sed & grauior illa propriē peccati vindicta, de qua S. Ambrosius loquitur, cum ait: Seuiore sententia culpa damnatur, si vnusquisq; crimen suum oderit, & in se incipiat cōdemnare delictū. Etenim cum reus occiditur, persona magis, quā culpa puniunt: vbi verō culpa deponitur, absolutio personæ est pœna peccati. Antiquiores vincitorū eos, qui recens adueniēt, familiariter, quemadmodū viuendum sibi esset, instituebant: cumq; primū pedē inferebant in carcerē, ad factā deducebāt imaginē ante omnia veneraturos Deum, vt ad salutē animæ suæ vellet eam ipsis pœnam euenire. Haud minor in publicis agrorū diuersis præsertim incurabiliū, vbi frequentius agebat Socij, pietas spectabatur. In reliqua ciuitate iuanda Domus professe Patres præcipuē insudabant. Borgie sanctitatis agebatur quotidie nomē: & aliās, & bis in hebdomada per Quadragesimā in S. Jacobi Hispanorū Hispanicē concionatus, præ cætero flore nobilitatis, septenos octonofue Cardinales assiduē auditores habebat. Cumq; multi accurrerent, qui Hispanicē haud intelligebāt, interrogati cur adirent, quandoquidē per pauca intellecturi essent, ferē hoc respondebant (quod & alibi etiam alij dicitur) ire se vt prædicare possent, auditum ab se hominē olim Ducē, nunc sanctū. S. Cardinalis Borromæus creatus sacerdos, vbi ceremonia ingēū prima Deo libamina obtulit, vt publicæ pietati inferuieret; in secundo Sacro, vt pietati suæ liberius indulgeret, apud Professos pernoctauit, post hodieq; in sacello, quo sanctæ memoriæ Ignatiū vtebatur, Sacrum fecit. Quod sacellū cum hodieq; extet, tanto augustius profectū est, & ad inflammandā pietatē validius, quanto non illa B. Ignatiij modō, sed & Cardinalis sanctissimi ardentissima studiamenti admoet. Deniq; ita apud omnes florebat Roma Societas, eaque per eam diuina efficiebat bonitas, vt vir nobilis ab Vrbe in patriam reuersus, quærenti quid vidisset Romæ pulcherrimū, Societatē Iesu responderit. Quæ ego libenter noto, vt posteri homines Societatis non arbitrentur magnū quiddā ab se factum, vbi quid fecerint, cum priores illi tā multas, quibus nunc abundamus, præliis destituti, tam multa præstiterint: vtq; diligēter pro se quisque caueat, ne fortē per suam ignauiam diuinæ gratiæ morā opponat: postremō, vt quā illustria huic Ordini Deus initia dederit, ad eiusdē gloriā Dei apud posteriores ætates memoria extet: Itaque & illud adiiciam, quod Pontificis Vicario,

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

aliisq; mirum fuit. Ille enim cum eorū, qui variis in Vrbe locis concionabantur, iniri iussisset numerū, quindecim omnino de Societate inuenit.

Ex multis, quæ circa Romā, atq; in alia Italia loca ab Romano Collegio susceptę egregio cum successū expeditiones sunt, vnā seligam, in quam reuersus ex Ægypto Christophorus Rodericius missus est, Vulturaria vrbs parua est in veteri Samnio in iugis Appennini, qui montes tremuli dicuntur. In eā fugabellorū, quibus Prouincia in Gallia & Subalpinus tractus ardebat, quadraginta antē annis Prouinciales, & Subalpini homines immigrarant: qui vel omnes, vel partē maximā hæresi iam tum cōtaminati creduntur fuisse. Ex eoq; tēpore propagata lues etiam bonā indigenarū partē corripuerat. Errores ferē Valdensum erant Lutheranis admixti: neque eos pueris ante annū quartūdecimum credebant, ne fortē ab simplici ætate indicium emanaret. Errorum magistrū perpetuō transalpini aliis alij succedebant: qui medicorū imagine sedulā necādis animis operā dabant. Vnde apparet, quāto populis detrimento sit incuria abientiaq; Pastorū, cum tamdiu tam dira pestis in Italia hæretet visceribus, nec quisquā animaduerteret. Decimo tamē ab hinc anno cæperunt vestigia eorū notari, atq; sinceri deinceps concionatores ab vrbe Neapoli mitti: quorū doctrina qui inducitur indigenis fuerat, fraude cognita per multi resipuerunt. Alienigenæ verō si zulatione impietati addita, cum occultis cœribus inter se coniuraret, externaque specie ad Catholicos ritus accommodarent, & sacrosancta mysteria cōtempnim vsurparēt, plurimis & horredis diuinam maiestatem sacrilegijs violabant: ac radices interim pestilens lolium altius latiusq; mitterat. Anno tandē proximo Romani sanctæ fidei Quæsitores ad remedia progressi duriora, & deprehensis nonnullos ad tiritemes damnauerant: alios Romam vincētos abduxerāt, quo cæteri supplicio terribi damnatas opinionones nihilō tenebant remissius, sed tantū tegebant callidijs. Hoc ergo statu rerum Cardinalis Alexandrinus de collegatū Quæsitōrū consilio Christophorum Rodericiū pro iam comperta viri cum doctrina, tum prudētia cum locis duobus sacerdote & laico destinauit, vt omni ope miserarū animarū aperire luem, & percurare lolidē ac fideliter niteretur. Vbi peruenit, denunciāitque ad se se, vt veritatem eos edoceret, & Quæsitōrū auctoritate ab anathemate solueret: ac promittē ne Missæ ante absolutiōnē interessēt, hæretici obstinatī in pernegando animos. Diuina sacrificia primi omnium, & maximē frequentare. Pater, quāquā operosum videbat opus, neutiquā tamē desperare: cogitare quā caras Christus haberet animas: eius pietate cōfidere: addere ad cōsuetas preces: multiplicare Cælitū inuocationē, afflictationē corporali sui curare etiam sacerdotum oppidanorū sacrificia, pecuniola in hanc rem collata, quæ ex viatico suo reliqua erat: idq; eo libentijs, quod cætero qui nemine stipē cōferente, rarō illi sacrificabant. Nihil ex quo priuati acciperet ex publico vicitare perparcē: vbi que cauere, ne quid in se sociis apparet, vnde quisquā locus afflicti possēt: pueros & litterarum & pietatis quotidie elementa docere: quos

Z 3

tubebat,

13
Christophorus Rodericius Vulturariam hæresim purgat.

S. Ambros.

11
Borgie au-
ditorius
pui laborat.

12

iubebat, quæ in schola è catechesi didicerat, domi tradere suis. Inter quæ cum literæ ab Quæstoribus acres, & grauiſſima quæq; pertinacibus cõminantes perlatae essent, tum acrius ille instaret; ex vna parte grauitatē sceleris exaggerate priuatim ac publice; ex altera summa comitate agere: captare hominũ voluntates, animũ facere, veniam vltro petentibus polliceri. Denique cum seueritas inde Præsidum summorũ premeret, hinc administri lenitas demulceret; illa cõpelleret, hæc alliceret. ea salubris tanquam vini oleiq; mistura vlcera nonnullorũ rupit, quorũ deinde opera ad ceteros curados efficax fuit. Horũ enim, qui iam se aperuerat, primos quosque, auctoritatĩq; inter suos grauiſſimẽ cum sibi Rodericũ de industria benignitate ac beneficiis adiũxisset iubebat eos, qui in dissimulatione perstabat, hortari, vt exemplum ipsorũ intueri, parĩq; veniæ sumpta spe, ingenue se candideq; proderet: eoq; maxime pacto quadriſcenti demum errores confessi pœnæ se obediẽter subiecerent. Nec superesse quisquã prætereã credebatur. His omnibus ritẽ expiatis ad gratias diuinæ pietati agendas solennẽ Pater supplicationẽ instituit: in qua cuncti cum consueto notatorũ, & pœnitentiæ habitu Cælitẽs de more inuocantes processerunt. At deinceps in concionibus magnitudinẽ beneficij, cõmissi grauitatem, hæreticorũ mēdaciã & fraudes ponebat eis ante oculos: hortabaturq; vt Romano Pontifici Romanaq; Ecclesiæ, cũ qua hæresis nulla potest cõsistere, se obsequentes omnino præberent. Quæ illi maximis cũ doloris argumentis excipiebant: & ad Alexandrinũ legatos misere, qui & pro leuitate, quã iniunxerat, pœnæ gratia agerent, & rogarent, vt P. Christophorũ diu apud ipsos esse vellet. Quæ fuit causa, cur, tamen si primo mense id, cuius gratia venerat, exegisset, tribus deinceps mensibus subsistere eum Cardinalis iuberet mali fibris stirpitus euellẽdis, veritatĩq; firmadã. Nec quidquã repugnauit sacerdos obediens, imò ad Latinũ scribens, nunquã se petiturum confirmat, vnde abire liceat, etiã si tota vita manẽdum sit, cum certò sciat, id sibi esse optimũ, quod sanctæ obediẽtiæ sit maxime cõsentaneum; nec vsquam deesse posse, quod agat, cum satis magnũ negotiũ sit obedire. Quæ dixit propterea quòd initio, post quæstiones absolutas hæreticorũ, oppidanis inter hebdomadã propẽ omnibus ad rusticos labores digressis, reliqui nulli fiebant, cum quibus vel priuatim, vel publicẽ negotia animarum ageret. Simul verò manẽdũ sibi intellexit, sagaciter in quo bene industriã occuparet, inuenit. Pueros qui in schola erudiebatur, distribuẽt bifariam, & alterũ eorũ comititradebat, vt per vnã oppidi ducta et partẽ alterũ per alterã partem ductabat ipse. Procedebant ordine bini pueri rudimenta Christianæ sapientiæ decantantes: tum, vbi ad locum veniũ erat, vbi nonnulla viorũ aut mulierũ esset celebritas, consistebant: iubebantq; eos duces aliqua ex magis cognitu necessariis voce clara sapius pronunciare, quò auditorũ animis infiderent. Id ante meridiẽ, cum pueri è ludo mittebantur, quotidie per horã aut paulò amplius spatiũ fiebat: quo studio factũ est, vt nihil toto oppido notius, & omnium in ore frequẽtius, quàm legis diuinæ carmen esset. Vesperia autẽ iidem prælata

15
Industria
& obediẽtia
Rodericij.

cruce Cælitibus supplicantes ex Litaniarum formula ducebatur: cui & Litania Deiparæ sabbatis addebatur: postq; circumitũ oppidum reuerũ in templũ solenni precatone eamdem cæli Reginã matremq; misericordiã modularis vocibus saluabatur. Dominicis verò festisq; aliis diebus, præter concionẽ matutinã, & pomeridianã catechismi explicationẽ, vniuersum populũ Pater in supplicationem ducebat, ea præsertim causa, vt (quod hæretici antè desestabantur) beatos cæli incolas venerari precariq; supplices cõsuescerent. Inter hæc tollẽdis dissidiis, cõponendis litibus, senenbribus lucris, item flagitiis amolendis, postremo sacerdotibus ac pastoribus verbò exemploq; institutendis accuratè instituit. Morem induxit, vt vulgò omnes, antequã ad agrestia exierint opera, diuino sacrificio, quòd idcirco sub auroram ipsemet faciebat, diebus singulis interesset. Qui pulcherrimus iuxta ac saluberrimus mos vt in posterum permaneret, è pecunia multatitia, quam locupletioribus hæreticorum Quæstorẽs imposuerant, perpetuum cõparauit vctigal in sacerdotis stipendium, vt esset quotidie, qui primo diluculo sacrificaret, ac preces ad impetrandã ciuitati in religionis castitate perseverantiam ferent. Itemq; vt primo quoque cuiusq; mensis Dominico die cunctus in supplicationẽ populus duceretur, & res diuina perageretur cũ propria S. Petri inuocatione: denique vt coactæ in vnũ multitudini, quæ Quæsitores, siue in pœnam, siue ad profectũ absolutis iniunxerat, clara voce recitarentur ex tabella, quæ etiam ad memoriã assiduam affixa in tẽplo prostabat. Ex eadẽ pecunia per probatũ ciuem (nam Pater non attingebat) & noisocomium lectis, ceteraq; supellectile instructũ est, & tenuissimi cuiusq; inopia subleuata, summo opere latius omnibus errores suos tam solerter, vt integre in publicã verti salutem. Tales inter vrbanas curas interdum etiam in proximis pagos magno animarum bono excurrit. Insignis fuit matris & quatuor filiarũ placatio, quarũ inexpugnabilis habebatur duritia, vt quæ nunquã potuerat emolliiri, quamuis interfecto filij ac fratris eorũ longũ iam tempus in tritimi pœnas daret. Nec paruo stetit victoria Rodericio. Antè vnã sororũ tres ipsas perseverant horas missus in genua, per Christi Iesu amorem orans & obsecrans, vt placari vellet. Quæ sacerdotis cõstantia peruicaciam muliebrem ita vicit, vt non tabulis modò publicis ritẽ pacẽ sanxerint; sed & Pœnitentiæ & Eucharistiæ ab eodẽ Sacramenta susceperint, quò sua ipsis peccata Deus, ac priuatim odij pertinaciam condonaret. Quod hand dubiè recte perentibus præstitit ille, qui in clementia erga homines nostra præiudicium constituit ac modũ pietatis erga nos suæ. Per hanc sedulitatẽ Vulturariæ, circaq; restituta exultaq; religione, cõciliatis inter se, & cum Deo & Ecclesiã ciuibus, cum damnatis magna ex parte pœnarũ gratiam impetrasset, multa etiam cõmoda ab Vincentio Catrassa oppidi Domino, & à Præfecto Apulix, quem Proregẽ vocant, ciuitati curasset; & ob eas res vt pater, vt Apostolus mirè ab omnibus & amaretur & coleretur, vna re percellerat omnium animos, cum profectiois mentionẽ faceret. Id aures nullius ferrẽ poterant, nisi fortè forensis scriba,

scriba, qui conquestus erat, iam litibus sublatis, se stare non posse. Nec cessabant pignora suae caritatis munuscula obtudere: maximeq; insistere, vt ad reficiendas saltē vestes, quae detritae & laeuae erāt, stipē acciperet. Sed omnia Pater gratē remisit: proq; mercedis auctario quēstū illum & ornātū paupertatis duxit. Demum pollicitus ad solatium concionatorē in proxima veris ieiunia de Societate venturū, vno etiam sacerdotū, optimo viro relicto, qui puerilē catechesim cum lustratione illa oppidi quotidianā perfequeretur, summo omnium concursu & dolore, atque adeo ploratu, mulierum maxime ac puerorum, cum Alexandrini Cardinalis, ac ne eius quidem satis volentis permissu Lainius reuocaret, praecipiti iam in occasum anno Romam discessit.

17
Prouinciarum Italiae
fuit.

Inter haec Collegiorum per Italiam hic status erat. Quatuor erant, si ad numeres Sicilia, in Italia extra Romam prouinciae. Hetruriam, cum discessit Roma Lainius in Galliam, Ribadeneira administrabat, Neapolim Salmeron, Siciliam Domeneccus, Longobardiam Palmius isq; vnus hoc etiam anno, ac deinceps suam prouinciam rexit. Ribadeneira in Siciliam Domenecci loco, qui in Hispania Valentini Collegij causa excurrit, cum Commissarij potestate misso, Salmerone Romam primū, ac dein Tridentū profecto, Hetruria ac Neapolis à P. Borgia Commissario Italiae, & Madridio, qui vnus ex Assistentibus Romae supererat, regebantur. Oliuerius Manaræus, qui Collegio Lauretano in deusque ab eius ortu profuerat, & Maceratenis, quod Angelus Douitus regebat, Superintendens erat, in Galliam, vt post referam, Commissarius ire iussus, Leonetum Clauonium habuit successorem, & Leonetto in Foroliuensis Collegij administratione Hortensius Androsius successit, Curtij & Faluij, qui Ferrariensi praeerat, frater. Perusini Ioanne Nicolao, vt studia Theologiae absolueret, Romam accito, Rector Annibal Firmanus cōstitutus, & Florentini Ioannes Baptista Perusius pro Caruaiale, qui cum Benedicto Palmio Mediolanum abiit. Senense Rubiola obtinuit. Senis rerum omnium inopia Sodales conflabantur, vt saepe ostiatim victui necessaria emendicaret: mox verò Emmanuelis à Monte Maiore concionibus excitata ciuium pietas, vltro multa de sua tenuitate (non dum enim ex belli clade recreata ciuitas erat) cepit submittere.

18
Patris Emerij
rei M. A.
curata gesta.

Maceratæ rem diuinā, & studia ciuitatis adeo promouit concionibus suis Emerius, vt in exemplum emendatæ ciuitatis finitimas inter celebraretur. Concionis frequentiam Collegij templum cum haud caperet, ad S. Francisci iuulu Prolegati traductus est. Eo cohortante muliebrium vestimentorum lata lege coercitus luxus. Iurandi temeritas maximopere temperata. Institutæ Sanctissimum Sacramentum singulis mensibus frequentantium duæ Sodalitates, virorū vna, altera feminarum: eademq; forma institutæ in oppido S. Lupidij Firmanae diceceos: quò missu Prolegati Emerius ad paces quasdam conciliandas profectus, complura ultra eas, è re pietatis curauit. Porro Legati Prolegatiq; & omnium ciuium egregia erga Collegium benignitas erat. Semel etiam inuenta in cubiculo Patris Rectoris bonæ

pecuniæ summa sudariolo inuoluta: nec vnquam cognitum vnde esset.

Collegio Florentino Eleonora Tolerana Ducis vxor ducentū aureorum vectigal annuum in exitu anni proximi moriens legauit: proq; ea (tamen Collegium firmamentis longè infra necessitatē muniatur) tamen, quia templum ac domum tradendā curarat, & id, quod dixi, vectigal legarat, quæ pro fundatoribus solennēs sunt, cunctam per Societate facta preces. Adstitit morienti Franciscus Strada, tumque eam ad bonam migrationē, tum Ducē Cosmū ad bene ferendā duorū filiorū & coniugis mortē plurimum iuuuit.

Hic erat Collegiorū Hetruriae status, cum id, quod inchoatum erat in monte Politiano, tandē solutum est. Missi erāt multi magnæ auctoritatis Patres, qui agendo dicēdoq; difficultates laxare conatētur: interq; ceteros Ricciardus Ceruinus ierat iam sacerdos, si forte pro sua suorūq; existimatione concionibus publicis & morū grauitate quidquā proficeret, sed paulo, quā ceteri, meliore euentu nauarat operā. Tam multa ibi perferenda erant, vt iucundè Natalis non id Collegium, sed domū Probationis vocaret. Quibus rebus Lainius cognitis, cum & nouis quotidie deformari maledictis, & peti in iudis Dei famulos audiret: nec quidquā ad vitam tolerandā cōferri, adeo vt nisi Paulus Candius Rector Patruio centum minimū quotannis aureos nūmos eleemosynę nomine è re sua familiari, quam alio qui Romano Collegio dedicarat, ad se transferri iussisset, vltimæ necessitati succumbendum fuisset; ad hæc & domicilijs vsum ab Sodalitate Grandium ereptum: tandē ad Candium scribit, vt ciuitatis Moderatoribus eas calamitates denunciet, submisceq; roget, rectum ac victum, sine quibus vita nō ducitur, negare sibi ne velint, sed ad se quoq; suæ riuulū pietatis permanere sinant: quādo quidem ab ipsis aduocati, in eorū cōmoda, siquid conferte possent, nihil essent in commodi, nihil laboris declinaturi. Ad quæ illi responderūt, publico ciuitatis totius concilio stipendium publici præceptoris Collegio ereptum: Patrumq; causa insuper decretū factū, ne posthac gymnasium ciuitatis Presbyteris aut Fratribus traderetur. Hæc cōmuni sancita concilio ab se tolli nō posse: fieri autē posse, vt, si concilium iterū ea super re ciuitatis haberetur, cōmuni auctoritate abrogarentur. Ceterum nihil vnquam, cum hæc initio anni gesta essent, præterea moliti sunt, nec vlla ex parte rebus Collegij melius factū est. Itaque Lainius Polancū, quid consilij capiendū, veniendum ne ad extrema, & remouendū Collegium esset, deliberare iubet. Polancus rem coram Deo tractās, multumq; diuina luce implorata, ex cogitatis pro vtraque parte rationibus, iisdemq; inter se collatis & expensis, sententiam fert. eamq; sententiam vnā cum causis per scriptā Lainio ostendit. Quæ omnia manu ipsius Polanci scripta, quoniam ad meas peruenerē manus, plurimum pertinere ad rem totam penitus cognoscendā sum arbitratus, si in hanc narrationē cum fide insererentur. Quæ rationes, inquit, suadet Collegium à Monte Politiano minimè remoueri debere, sunt hæc. Primū, non videtur exempli boni cōceptū opus omittere: sermonumq; materia præberetur. Secundo, cum

19
Eleonora
Tolerana
mors.

20
Montis
Politiano
Collegium
dissoluitur.

21
Quæ de
liberatione
Collegium
remouit.

inciderint illa calumnia præsertim contra Rectorem Gambarū, videri posset culpa Societatis factū, vt illic ipsa tam parui æstimaretur. Tertio, quidā amici, ac pij ciuium peragrē id ferrēt: fructus etiam impediretur, qui instituēda in scholis iuuentute, habendis concionibus, & audiendis confessionibus ferri posset, cum ciuitas sit præstantium ingēniorū ferax. Quarto, sunt quidā Marcelli Pōtificis nepotes: quibus dolor haud dubiē magnus inureretur. Præterea Ducis Hetruriae, & Cardinalis Politiani habenda est ratio. Quinto, domiciliū loco opportuno atq; amēno est. Sexto, non parua facta est impensa in hortū domūq;: & nō nihil iam certi legatū est, & ager attributus, qui fuerat derelictorū. Postremo, id curare dāmosi vehemēter videtur, vt Collegiū hoc soluatur: ideo non decet eius voluntati obsecundare. At ex altera parte multa tollendū suadent. In primis neque scholis, neque concionibus, neq; confessionibus quidquā profectū est tale, quod operæpretiū sit: nec est cur prudēter speretur posthac profectū iri. Deinde ad victū nihil suppediat, sed aliunde submitti, ad sustinendos, qui ibi sunt, alimenta necesse est: nec apparet, vnde aliquando iusta Collegiū fundamenta sit habiturū. Tertio, domiciliū per incommodū est, nisi ædificetur: siq; impensa ædificando fiat, non in proprio, sed in alieno solo sit. Quarto, intoleranda est seruitus, quā affert Sodalitas Grandium: quibus nisi obsequaris, offendes: si obsequaris, domiciliū Religiosi, secessusq; disciplina teneri nequit: & multa indigna feras. Quinto, Societas operarios promesse habet paucos: itaq; ea copia, quam habet, præstat vti, vbi fructuosē labor ponatur: & in præcipuis vrbibus, quæ materiā industriæ præbeant. Sexto, eadē hinc cause sunt, quæ ad Eugubinū & Argētense Collegia destruenda fuere, & grauiorē. Igitur quemadmodū in iis tollendis nulla cōsecuta est offensio, ita hinc nihil magno opere futurum spes est, præsertim si pauca illa, quæ iam possidentur, ibidē piē distribuuntur. Postremo, haberi ferriq; Collegiū ita despectū, ita fructuum expers, ita oppressum, totq; obiectū rebus indignis, nequaquam est nominis & exempli boni. Hæc vtramq; in partē ita cum habeant, Primū, inquit, mihi videtur id Collegium inde auocandū, nisi duo summoueantur in cōmoda, seruitus domiciliū, & inopia alimentorū. Deinde censeo ad Franciscū Stradam scribendū Florētiam, vt agat cum Duce, e doceatq; quemadmodū in Monte Politianū Societas profecta sit, quid ibi gesserit, quo pacto sit habita. Idem curetur apud Cardinalem Politianū, & nisi per hoc studiū curamq; incommoda illa duo summoueantur, venia postuletur amouendi Collegij. Præterea modus ac ratio abeundi esse talis poterit. Scribatur epistola ad Rectore, quæ ciuitati ac Sodalitati Grandiū ostendatur: in qua causæ recēseantur, cur illuc missum Collegium sit, cur reuoeretur: & iubeatur Rectore cum Sociis in loca, quæ nominabuntur, concedere, distributis in pauperes ac pias causas omnibus, quæ mouentia possident, eo secū dumtaxat ablato, quod in via necessarium sit. Postremo, si ciuitas vel Sodalitas Grandium duo illa impedimenta spondeant amolituos, ac tempus, dum scribāt, postulet, licebit nostris subsistere, quoad

rescribatur. Hæc Lainius cum probasset, impetrata ab Duce & Cardinali venia; admonito etiā Spinello Bencio Montis Politiani Episcopo, qui Tridenti aderat, ad Paulū Candiū epistolā dictaui his verbis: Cum ego Collegij istius pridē statum animaduertirem, mensiq; cōplures, & aliquot annos expectarim, si forte alium res cursum iniret; nulla in melius conuersione perspecta, existimaui fortasse haud placere Deo, vt Societas nostra in Monte Politiano permaneat; potiusq; ad aliquod ex tam multis, quæ in Italia extraque Italiā offeruntur, Collegia vertere operā suā debere: vbi cum sit maior ad laborandū cum fructu in diuinæ maiestatis obsequiū preparatio, est pariter aliquod iustius debitumq; magis officium, publicis priuatiq; eorū studiis, qui nostrā exquirunt operā, respondendum. Itaq; decreui penitus remouere initium illud Collegij, quod ego ipse istuc mihi, curauiq; vt adhuc maneret. Veniā igitur bonā petes à Magistratibus ciuitatis, memorans me flagitatione eorū, qui id ex me per litteras, corāq; per suos ciues contenderūt, ad ductū, vt aliquot è nostris fratribus suam in vrbē mitterem, quō scholis aliq; cōsuetis Societati nostræ muneribus publicæ utilitati impenderent sese, ciuitate ad Sociorū alimenta stipendium, quod Præceptori ex publico pendebatur, & qualdam nonnullarū Sodalitātū elemosynas offerente: cui postea visum est in alios vsus cōuertere, quod Collegio sustinendo fuerat assignatū: ita vt haud mediocria fuissent toleranda, nisi inopia vestra subleuāda magno Romani Collegij in cōmodo bona submissa esset pecuniæ summa. Et quoniam hanc rem neq; decere, neq; Deo gratā ducimus: nec alia se probabilis ostendit via, per quam prouehi res, & numerus eorū, quos minima Societatis Collegia requirunt, ali possit: ad hæc neque talis extat spiritalis utilitas, quæ cōpensare incommoda hæc videatur, visum est mihi ad alia vōs transferre loca, vti Romā admonebimini. Illud quidem persuasum habemus, multis ciuium potius facultatē, quā voluntatem deesse ad id præstandū, quod Collegij vsus requireret. Quade volūtate omnibus vniuersē gratias ages, & iis potissimū, qui singulariter se beneuolos ac beneficos præbuere, profites, quare possimus, quāuis Collegiū in Mōte Politiano minimē sit, in Vrbe extraq; eam perlibenter eorū rationibus seruituros. Bona attributa Collegio, quæ infantium derelictorū erant, eorum curæ, ad quos pertinebit, relinquito: alia, si quæ extant, per soluto are alieno, distribuito in egentes. Tum illud magno opere prouidens, nequid sanctæ vinculum caritatis laxetur, discedito, quō Roma iubeberis, pro meque ora. Tridenti. Decimo Kalendas Maias, anno salutis M. D. LXIII. His litteris VIII. Kalendas Iunias acceptis, visum est Candiō in primis Sodalitatē Grandiū admonere: postmodūq; coactis litteras ipsas Lainij tradit. Quæ cū publicē recitaretur, ita plerūq; ab eundē mentio percussit cōmouitq; vt lacrymas non tenuerint. Itaq; protinus quatuor è primis sui corporis nomināt, qui cum Magistratu ciuitatis, & cū quibus videatur, detinēdo Collegio quā accuratissimē agāt. Excitata sunt nō amicorū modō, sed multorum præterea, qui cōsopiti videbantur, studia: nec parū angebat

ipata

sparsa fama Collegiorū, quæ à præcipuis vrbibus expetebantur, cuiusque quod testamento iusserat Mantuæ condidit Hercules Cardinalis Gonzaga: quodq; tantopere Cardinalis Borromæus laborabat, vt Mediolani institueretur. Igitur cōcilium publicum fit, in eoq; ciues octo designantur, qui rem Collegij procurent. Interim Caudius Roma accipit à Borgia litteras, & mandata, quò quemque Sociorum mittat; vtq; è supellectili & facultatula domestica primū iis, qui donarunt, si volent accipere, quæ donata sunt, reddant: reliqua autē trium è primoribus ciuium arbitrio, eorumdemque manu in pauperes erogent; tum, secum omnino nihil præter vestitum, & aliquid viatici auerentes, quanta possunt humilitate & caritate maxima, nullam nec retinentes, nec præ se ferentes rerum præteritarum memoriam, abscedant. Vsq; ad extremum Junij prestolati cum Procuratores Collegij nihil expeditissent, magno sui relicto desiderio, & ferè in omnibus (vt est natura hominum, qui bona, quæ neglexere præsentia, dolent amissa) insigni mœrote excesserūt. Hunc habuit exitū Collegium Montis Politiani à Lainio inchoatum Vicario, ac septem propè annis inter difficultates maximas haud planè frustra sustentatum. Ex multis laboribus, vias mihi innarrabiles diuinæ prouidentie contēplanti commodum extitisse illud præ cæteris non penitentem videtur, quòd per eam stationem Deus Robertum Bellarminium ad Societatis, totiusq; Ecclesiæ vsū tantum ac decus in lucem protulit. Triennio, postquam Patres ex Monte Politiano discesserant, memorabilis in ea vrbis res contigit, quam tamen aliò tēpore, quia locus postulat, hic adscribam. Quidā ciuium satis antea bene ab re domestica constitutus post ingentē calamitatum seriem eò demum adductus est, vt cōplures dies præter omnē vim naturę trahens miserè animam, nullum inueniret saluissimæ mortis finem. Quo malo ad animi sui curā per Dei bonitatem conuersus; intelligensq; supplicium id sibi diuinitus immissum, acciri iubet multos è ciuibus: in quibus fuit Curtius Taurusius frater Ioannis Mariæ Taurusij postea Cardinalis, Vincentius Bellarminus Roberti Bellarminij item postea Cardinalis pater, Ioannes Hieronymus Bellarminus Abbas, Ioannes Hercules Minatus, Alexander Buratus, alij. His omnibus lecto circumfusis moribundus summo cum doloris sensu inter mortuis singultibus hæc palā profitetur: Ego miser ac perditus sum, qui habitu hominis letuitatem ementito ad infamiam Patribus constandam, vt cogereretur Monte Politiano abire, quod proh dolor accidit, quasi vnus ex iis furtim noctu meretricis domū ingressus sum: vnde iniqua dissipata in Patres infamia est: & propter hoc immane facinus euidenter sentio Deum esse, qui tanto in angore, vt videtis, detinet me; nec sinit mori. Iā igitur vobis coram omnibus aperio & confiteor indignissimū scelus meum: volq; obtestor, vt pro me Deum precemini, vt tantā iniuriam cōdonare mihi velit: damnumq; ac detrimentum remittat, quod ego excessu illorum Patrum vnuerse huic ciuitati peccati. Hæc ritè contestatus non multò post omnibus admirantibus, tanquā solutus, quæ ad id teneret, vinculis è vita migravit xv. Kalēdas

Septembris anno Domini MD. LXVI. Compleuit subito hæc fama ciuitatem, hodieq; perseverat. Rem autem omnē idoneis subscriptā testibus, ritēq; firmatā ego vidi: vbi etiam testatum reperi, alios ferè omnes, qui infamia Patrum auctores fuerant, miserè periisse. Quibus perspectis rebus pia ciuitas, incredibile memoratu est, quā postea sæpè, quàm enixè Collegium repetierit. Tandem cum hæc primū scribere anno MD. CV. Claudius Aquanius Prepositus Generalis, vbi domicilium reditusq; in promptu essent, missurū sponderrati remque ita præ cæteris Taurusius Cardinalis vigeat, vt hæc vna sibi optimo reliqua cura videretur esse; nec alia causa, quare vitæ spatium longius adamaret.

Inter hæc publicæ negotia pietatis strenuè Bobadilla in Calabria procurauit. Is enim cum Epidauri diu substitisset, nec Collegij res procederet, nec posset quartanā, quā moleste tam diu vexabatur, excutere; reuersus in Italiam, aditusque multis vrbibus, & diuini verbi prædicatione incensus à Guidone Sfortia Cardinali sanctæ Floræ in Calabriam missus, vt quædam ibi quoq; Siluestrinorū monasteria videret, magnā & Melliti & Catanzarij Collegiorum Societatis cupiditatem excitauit: admittaq; hoc tempore sunt, nō tamen colonis frequētata, & Mellitē se prorsus euauit.

Ad id loci cuncta per Italiam, & ferè per Boreales oras Collegia ex Romano perebant altiores litteras; hoc primū anno, quem nunc exequimur, cum adoleserent paulatim prouincialia Collegia, Neapoli & Panormi cœpta explicari Philofophia. Discebatatur in Sicilia Messana, an Catanæ ea schola collocaretur: dumq; vtraq; vrbis certat, quia Ioan. Baptista Vannius Foroliuensis ad hanc rē missus, Panormi agitabat vnā cum plerisque eorū, qui destinati erāt auditores; ne interim cellaret, his priuatim initio rudimēta Philofophiæ, dein publicè quoque cœpit exponere. Domicilia huius prouinciæ vnā Domeneceus Prouincialis ex Hispania reuersus, & Ribadeneira Commissarius circumeuntes ordinauerūt. Ribadeneira quædā de obedientiæ virtute præcepta solebat in re alia circumferre: quæ Sociis vbiq; exponens, testamētum B. Ignatij appellabat. Ea, quoniam suo loco prodita nō sunt, hic reponi nō erit alienum. Quippe anno, qui supremum eius vitæ præcessit, B. Pater cum doctum ac strenuum alioqui sacerdotē, sed in rebus agēdis suæ tenacē sententiæ nequid quā conatus caritate solertiaq; multiplici ad obedientiæ docilitatem adducere, tandē indomabile Sociorum albo erassisset; quanquā sæpè aliās tam multa de obedientiæ, & in Cōstitutionibus, & in Epistola ad Socios Lusitanos, & in omni sermone tradiderat; tamen quali rem integram tractaturus, aduocato ad se P. Ioanne Philippo Vito, qui Polancum Secretarium in scribendis epistolis adiuuabat, Adedum, inquit, excipe: testatum volo Societati sit de obedientia quid mihi animo sedent. Continuoq; hæc dictauit Hispanicè: quæ nos, quò vernacula vis quā minimum immutetur, ita vertemus, vt verbis verba Religiosa potius, quàm Latina curemus reddere.

Primum. In Religionis ingressu, vel postquam eam ingressus sum, debeo omnino & in omnes partes

24
Quomodo
discedendi
à Monte Po-
litiano.

25
Diuina a-
nimadu-
er-
sio in aucto-
rem infam-
iæ Collegij
Politiani.

26

27

28

B. Ignatius
quid de obe-
dientia sen-
tiet.

29

partes

partes coram Deo Domino nostro, coramq; Præfide meo resignatus esse (resignatio autem Religiosis viris est certa & liberalis voluntas, qua inferiores omnino permittunt sese ac tradunt potestati arbitrioque regentium.)

Secundò. Debeo optare, vt ab eo Præfide regat ac ducar, qui ad iudicij mei & intelligentiæ abnegationem intentus sit.

Tertiò. Debeo cunctis in rebus, vnde peccatum abfit, voluntatem eiusdem Præfidis, & non meam sequi.

Quartò. Triplex est obediendi modus. Vnus, cum ex virtute obediendi iubeor, ac bonus est. Alter, cum proponitur solum vt id agam vel illud (hoc est, ita parata est ad obtemperandũ voluntas, vt non expectet præceptum) usq; est melior. Postremus, cum quid officio ex aliquo tantum signo cognita voluntate Præfidis, quamvis nec iubeat, nec proponat, usq; est longe optimus (nempe, vt qui obediendi alacritate nec imperij summi necessitate, nec mandati denunciationem expectat.)

Quintò. Nullam debeo rationem habere, num qui mihi præest, maximus sit, an mediocrius, an minimus: verum mea omnis deuotio obediencię esse debet, propterea quòd locum Dei teneat. Nam ea distinctio obediencię vim perdit.

30 Sextò. Cum opinione aut iudicio meo id, quod Præfides mihi niungit, contra cõscientiam meam, aut peccatum videtur esse; & Præfidi contrã videtur, debeo ei credere, vbi clara ratio non repugnat. Quòd si id à me nequeo impetrare, certè debeo meo iudicio meaque sententiã abdicata, rem permittere iudicio ac deliberationi vnus aut duorum aut trium. Huc verò nisi perueniam, longè absum à perfectione, & partibus iis, quæ in homine re ipsa religioso desiderantur.

Septimò. Denique debeo non esse meus, sed eius, qui creauit me, & qui locum illius teneat: vt quemadmodum pilula ceræ duci se finit; ita ego tractari me duci que sinam, vel in scribendis recipiendis que litteris, vel in alloquendis hominibus his aut illis: deuotionem in eo, quod mihi mandatur, meam omnem reponens.

Octauò. Debeo habere me perinde vt cadauer, cui nec voluntas, nec intelligentiã subest. Deinde velut paruula effigies Crucifixi, quæ sine vlla difficultate verti se quamcunque in partẽ finit. Postremò debeo me fingere quasi baculum in manu senis, quem, vbi voluerit, & vbi commodum ei sit, ponat. Ita debeo ego paratus esse, vt Religioni vsui sim, & obsequar quamcunque rem mihi mandarit.

Nonò. Nec petere, nec rogare ex Moderatore debeo, vt me in hæc vel illa mittat loca, vt huic aliue præficiat muneri. Verũ cogitationes meas aut voluntates proponere, propositasq; humi abdicere, iudicio omni, atque integra demandandi potestate relicta Moderatori: vt quod censuerit ille, quòdque mandauerit, pro optimo iudicem atque habeam.

Decimò. Tamen in leuibus ac bonis rebus licuerit veniã petere, vt sacras stationes obeundi, aut aliquid beneficij petendi, & que similia sunt, animo ita comparato, vt quod concessum negatumue fuerit, id præstare censeatur.

Vndecimò. Item in paupertate nihil habendū censensq; meum, debeo proponere animo in omnibus, quæ ad vsũ mihi conceduntur, esse me vestitum atque ornatum non secus ac statuum quampiam, quæ, quandoocunque & quacunque de causa suis ei amictus detrahatur, nullo modo reluctatur. Talia præcepta cũ Ribadeneira proponeret, ingenti omnes alacritate, atq; adeo veneratione, vt sacras quasdam B. Patris reliquias amplexi, tametsi currebãt, tamen haud paulũ ad incitadũ gradũ & conatus & hilaritatis addidit.

Provincia Longobardię diuinam benignitatem multis modis experta hoc anno est. Bononię cũ aliquot antè annis caritas annonæ seuisset, & hoc etiam anno summa inopia grassaretur, ita sæpè Collegium prope necessitate supremã fuit, vt dato ad examen conscientia, quod prandium antecedit, signo, nõ semel domi nihil ad soluendum ieiunium esset: & tamen semper, antequam solenne examinis euolueretur spatium, Deus famulis suis escam in tẽpore opportuno submisit, quod & superioribus accidisse annis non semel scriptum reperi. Qua liberalitate videtur erga id Collegium Deus præcipue vsus propter egregias virtutes Francisci Palmij Rectoris cũ ceteras, tum duas in primis. Altera erat insignis in Deo fiducia: altera erga homines mirè prompta benignitas. Præteribant Bononia de Societate Collegiorum sæpè iustorũ familia, vt hoc ipso anno manipulus duũm & viginti Romam Germaniã euntium aduenit. Eos Franciscus, quamuis domi summæ omnium rerum angustia essent, tamen vultu nõ solum bono, sed & incredibili excipiebat lætitiã; ac pro Religiosa caritate hospitaliter habebat. Quòd si quem calceis, si vestibus, si viatico vidisset indigere (quod non rarò vsu veniebat, iis præsertim, qui Romam à Septemtrionis petentes partibus, viã longinquitate, rebus iam propè nudi omnibus Bononiam attingebant) non ferebat piũ Patris peccus, vt auerteret oculos, & dissimularet videre; sed ita viscera eius commouebantur, vt quidquid in se esset, quidquid corradere possit opis, id omne afferere propemodum cogeretur. Ita prompta in hospites Francisci Palmij Rectoris benignitas diuinam inuitabat in suos. Porro germanus eius eodem tempore Benedictus Provincialis leuamentũ publicis malis inuenit. Egit cum Campegio Episcopo priuatum, egit cum populo inter magni ieiunij conciones, vt inopi turbæ virorum æquẽ ac feminarum recepracula certa destinarentur, vbi & necessariis vitæ subsidiis Christiana eos pietas sustineret, & ipsi interim vili quopiam exercerentur opere. Id non modò inopia, sed plurimorum etiam criminum ex vaga desidia remediũ fore. Rem ita persuasit, vt ipso magni Paschatis die post solennes supplicationes ingens inopum vis in rectum ei negotio destinatum inducta sit.

His & huiusmodi laboribus Benedictus Bononiensium pietati seruebat, cum litteræ ab sancto Cardinali Borromæo redduntur, per quas iubetur Mediolanum se & ad conciones, & ad Societatem introducendam conferre. Duo pariter Pontificis Pij Quarti perlata sunt diplomata, vnum ad Senatũ, alterum ad Gubernatorem Mediolanensem: quibus Pontifex

33

34

35

36

tate & æquabilitate caritatis ad summos æquè & infimos, & ad varia hominum ingenia accommodabat, vt quilibet se ei non modò notum, sed familiarem quoque & intimum esse certum haberet. Et animaduertentur Germani Patres tam placidè ab eo res geri, vt semper tranquillus & comis quasi aliud ageret, maximi momenti res perleui momento effetas daret: miraque solertia consolari mœstos, addere animum fractionibus, incitare segnes; in summa consuetudines cæptas abolere, leges nouas inducere, & perfectæ virtutis amore incendere omnes nosset.

43
*Diligenti Collegij in-
tia.*

Instante Cardinali Augustano sub autumnum missi Roma aliquot Dilingam in Collegiũ, quod Cardinalis idem iam diu Societati dedicauerat. Ioannes Couillonius, cum è Tridentino Concilio abiret, in suis interim Collegio præesse, & Latinè conciones habere. Sed volumen in sequens, cum absolutum planè Collegium, & publica etiam tradita Societati Academia est, proderet de eo pluribus.

44
*Canisipra-
stans in Rē
pub. meriti.*

Canisius cum alia multa suo ritu egregiè, tum apud Cæsarem, ne, vt à quibusdam rerum nouarum studiosis incitabatur, quædã in rebus Concilij haud satis pro dignitate Apostolicæ Sedis postularèt, liberè ac prosperè gessit. Res fuit ad tranquillitatem Reipublicæ totius Christianæ magni momenti: & Roma cuncta, maximeque sanctus Cardinalis Borromæus celebravit: atque ipse Pontifex cum ex Cardinali Morono cognouisset, tanti fecit, vt ad eum ad se Patrem Borgiam per benigno amplexu exceperit, per honificis eas res verbis commendans. Quæ res, quia pertinent ad studium religionis, vt constans ac liberum in Euangelico doctore, ita obsequens ac morigerum in optimo Imperatore declarandum, inuidendæ posteritati non sunt. Instabant à Ferdinando quidam partim rerum nouarum studio, partim inconsulto zelo, vt apud Pontificem ac Tridentinos Patres vrgeret, vt nonnulla ad Concilium referrentur, quæ Legati reiecerant, & referenda non iudicarent: vt assereretur Concilij libertas, nec ita potestati Pontificis subiungeretur: tum rigida emendatio morum Romæ potissimum in capite ac membris Ecclesiæ statueretur: vt Eucharistia promiscuè laicis sub specie vtraque in prouincijs Cæsareis, itemque sacerdotibus matrimonia permitterentur. Cupidissimo

45

pacis ac religionis Principi ita fallaces doctores imposuerant, vt non modò nihil fraudis suspicaretur in eisdem postulatis; sed potiùs iam induxisset in animum refarciendæ religionis illam esse vnicam viam. Verùm, vt pro rei gravitate, etiam Theologorum consensu comprobarentur, cum quosdam conuocasset, Canisium quoque acceruit. Inter omnes statim absque discrepantia vlla cõuenit, in quo Pontificis in Concilium minuebatur potestas, id nefas esse tentari, cum à Christo ipso Petrus ac successores summa cum potestate essent Ecclesiæ capita constituti. In alijs plerisque omnibus postulatis, vni erant Canisio omnium collegiarũ imperus sustinendi. Pertinaciter cum alijs connitebantur, tum vt ingens volumen, in quod petulanter, nullaque verecundia Principis Ecclesiæ coaceruarant, exaggerateque contulerant, quæ in Romana curia

emendari volebant, Patribus Tridentinis obtruderetur. Quod vsque eò cõtendebant ferociter, vt appareret quodam etiam exterorum odio ad dolorem atque ignominiam inuendam Romanis agi. Ergo Canisius, cui certum erat nihil eam rem nisi ad fœda dissidia valituram, vbi frustra cum Theologis communiter ac singillatim rationum momenta, & auctoritatis suæ pondus, demum etiam preces consumpsit, statuit ipsam agredi arcem, & sententiam suam Cæsari ipsi ponderoso commentario explicare. Iam illud elucubratur, cum raris aliquanto plus acrimoniæ roboris que in voce viua futurum, ad solum solus admittus, & pauca modè est præfatus, quibus & potestatem & veniam precabatur expromendi, quæ ad vtriusque conscientiam pertinebant, in hæc verba disseruit: Tractabo potissimum duo: primum, quæ mihi difficultates offerantur super grandi volumine, quod videtur Theologis hisce, Maiestatis tuæ nomine ad virgendam reformationis causam sanctæ Synodo suggerendũ: deinde quæ videatur mihi ratio ac via hoc tempore à tua Maiestate cõmodiùs ac feliciùs ad Synodũ ac reformationem iuuandam iniri posse. Difficultates illæ succurrunt. Primum, quòd istud volumen non modò necessarium non est, sed etiam parum firmum ac solidũ est, nempe congestum & coaceruarum ex tempore, à paucis, & his minime idoneis ad tantam rem: quibus etiam rectè iudicandum partim perturbationes ac studia quædam immoderata, partim inscitia & imperitia rerum officunt. Deinde haudquaquam decet Maiestatem tuam durius agere cum Vicario Christi, addictissimoque tibi Pontifice. Nam & animus eius offendi, & studium in reformatione instituta retardari posset. Qui cum promiserit in eam curam sese incubiturum, minime diffidendũ est Summi Antistitis, & talis viri promissis; sed potiùs gratulari conatibus & fauere oportet. Ad hæc quid dubij est, quin liber iste venturus sit in manus doctõrum hominum, nouasq; lites & turbas creaturus, & causam Synodi satis alioqui afflictam oppressurus potiùs, quàm subleuaturus? Vt cuiusque erunt ingenia ac studia, nouorum morum causas arripient. Quis tum prohibebit hominum iudicia, & linguas, ne existiment & garrant communem Cæsari morbum esse cum aduersariis Ecclesiæ, qui perpetuò aduersus mores deprauatos vociferantur, qui que leges dare, quàm accipere malunt? & sua dum ingentia dissimulant videre vitia, Ecclesiasticis Magistratibus sine modo modestaq; obiectat: Periculũ præterea est, ne studium hoc ex immodico zelo profectum non iritum solum omnino & cassum euadat; verùm etiam ægrotos animos, qui in Romana curia essent sanandi, peius exasperet, cum animaduertent se curiæque suæ mores tam odiosè indigneq; perstringi, Cardinalibus leges imponi, Pontificè Concilio subiecti corrigendum, imminui auctoritatem Legatorum: postulari vt cæteris priuati, & concilia ex certis nationibus decernantur: suspectum reddi Secretarium Concilij: arma demum præberi turbulentis hominibus ad maiores in Synodo clamores ac motus excitandos. Itaque etiam atque etiam formidandum est, ne mala siue Romæ,

siue Tridenti sanare dum volumus, grauiora efficiamus, praesertim in hoc publico quasi furore ruentium ad impium schisma populorum. Vides in qua incidimus tempora: quod redacta sit apud complures gentes Sacrosancta Apostolica Sedis maiestas: quam vbiq; ad secessionem tuatur, ad contumaciam, ad defectionem ab obedientia Summo Pastori, Vicarioque Christi debita. Contra funestum hunc tartareum quasi torrentis impetum nisi cant boni, suaque opes opponant, quorum potestas & auctoritas summa est, sed potius incumbere eodem si videantur, aedum nimirum de religione, de humana etiam fide, de pace, de ipsa Republica est. Nulla sunt faciliora, Caesar, & salutaria magis consilia, quam quae ex constanti tua intimaque cum Pontifice ipso coniunctione proficiantur. Quid? quod iam, & aliunde videmus statum praesentium rerum ita incertum ac dubium ac turbulentum, vt vix sperare sinat Concilium diutinum fore? Inclinas ego res, nunquam velim videri precipitasse. Habenda est igitur ratio etiam temporis huius. Ad extremum tibi bene Ecclesiae volumus, si consulti Reipublicae cupimus, Princeps optime, & ad id audire sententias iuuet sapientum omnium, quotquot vsipiam sunt vacuinationum studijs, priuatiq; rationibus liberi, nemo omnium profecto inuenietur, quin clamet haudquaquam tantum curandum, quid agant Romae alieni, quantum quid domi agant nostri, quos plus nimio videmus in omnem impietatem magis ac magis in dies praecipiti lapsu prouolui. Has difficultates vbi fuisse proposuit explicauitque Canisius, ad alteram partem illam accessit, vt expromeret, quae sibi commodissima via remedium viderentur. Venerat Oenipontum Cardinalis Ioannes Moronus, inde perreptus in Concilium Praeses in demortui Herculis Cardinalis Gonzagae locum. Ostendit ergo Canisius amittendam occasionem non esse, quam talis tantique Cardinalis aduentus prebuisset, vt cum homine conuictissimo non per membranas, sed coram Caesare se suosque ageret. Quae incommoda ob stare censeret Ecclesiae Synodique bono, de ijs amolendis ac proliandis audire sententiam tantissimi. Congregatus fore, si minora quaedam prius conficerentur, quam amarina illa moueretur, cuius exitum videre difficillimum esset. Multa nunc esse in Synodo praclare constituta, quae ad morum correctionem, instaurationemq; maxime facerent: de his confirmandis & renovandis ad vsu recte agi posse. Item dispiciendas esse vias iuuanda Germania; quae suos proprios haberet morbos, & procastinationem pati nullam videretur. Praesertim vero remedia quam praesentissima postulare prouincias. Imperatori subiectas, si saluum aliquid in religione futurum esset. Confirmatum esse Pontificis animam, vt, quem admodum coepit, ita pergat in suscepto restitutorum morum consilio; perque ipsum Pontificem obtineri quaedam posse proclumus, quam per Synodum, quae ad reparandam Germaniam pertinetent, ipsosque Theologos, qui conuocari adessent, libenter omnes collatos operam, vt ad statum religionis potissimum in Galatis prouincijs erigendum & amplificandum ad-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

iuuenta quam valentissima excogitent. Vbi haec audiuere, pauca Caesar respondit, cogitaturum se tota de re: viros doctos instituto suo fauere; se omnia cupere tum Pontificis causa, tum Concilij, facturumque vt in commentario illo quaedam mollius dicerentur, ne qua cui iusta offensionis causa relinqueretur. Reulit ex ea congregatione Canisius in praesens secundarium magis, quam primum fructum, vt magno se angore animi exoluere liberata per id officij conscientia ac fide sua: qui memor se non Deo solum, sed etiam hominibus debitorem, vt satis Ecclesiae quoque faceret, & eius ministris, tota de actione illa Cardinalem Moronum admonuit. Atque is quidem egregie laudauit hominis constantiam atque fidem. Canisius autem, quia parum in eo, quod supra omnia agebat, videbat promoueri, auebat quam primum molestissima illa cura liberari, ita secum, ita cum Praeposito Latio per litteras disserens: Ego ne grauissimum rebus inuoluam? & vnus me quasi conuictus opponam? Qui si manifesti essent hostes Ecclesiae, leuiore negotio euitarentur atque vincerentur. Fateor hanc crucem videri mihi perdifficilem in hoc rerum statu: & experientia docet magno zelo, & singulari simul prudentia & modestia in Germanicis tractandis negotijs, quae ad religionem spectant, in primis opus esse. Itaque in tempore moneo (nam & Viennam abducatum se hominem ad id genus consultationes Ferdinandus significarat) si forte Reuerenda Paternitas tua mihi velut infimo vasculo velit consilium & opem asserre. Caterum fiat voluntas non mea, sed Superioris. Absit, vt, si iuuare quid possim, Christi & Ecclesiae causam deseram his temporibus vere miserandis. Respexit tandem Deus fidele ministerium, pios gemitus & clamores Iesu sui, & aliorum quoque preces & sacrificia, quae ipse continenter implorabat. Itaque tumultuosum illud & iniuriosum volumen ex merito mutilatum ac sectum, omnimodacitate exempta, ex vulta mole admodum in angustum redactum est: & a Caesare Cardinalis Moronus non modo omnia quae cupiebat, sed plura etiam, quam speraret, est consecutus. Quae Canisius Romanorum Sociorum precibus tribuens, Agnosco, inquit, beneficium singulare, quo me hoc loco publicis negotijs impeditum prosequi voluistis; simulque pro me, & Caesare Deum optimum maximum estis precari. Atque vtinam quod mei muneris erat, & Ecclesiae dignitas requirebat, ita praestitisset sedulo, vt quidam istuc forte praedicant. Agimus tamen gratias Deo, qui moderata ex turbulenti reddidit consilia. In causa tamen calicis nihil eorum quae oportebat impetravit Canisius. De qua re per paucis referam. Quippe fuit illa per id tempus artium Saranae veteratota in primis & efficax, vt per Septemtrionis prouincias Diuinitissimi Eucharistiae calicis populariter euulgandi excitaret immae quamdam (vt honestissime dicam) impatientiam. Quo in speciem religio horum cupido videbatur, hoc facilius simplex multitudo circumueniebatur, hoc incitabatur effrenatus. Enim vero id speculati vltus haeretici (quin & ipsi fecerant) in id maxime inguem infingere: id vique acinus exulcerare clam, palam, telorum omni genere,

49

50
Canisij
zeius.

51

52
Consensio
ne sacer ca-
lix vnigenitus
licitus.

A a

nere. Id porro agebant, vt vel semel mota loco Ecclesiæ auctoritate, cætera sensim in præceptis traherent, & assuetis ad contumaciam ac seditiones populis, cum libitum foret, nouas cietent turbas, & noua extorquerent; vel satum ab se aduersum Apostolicâ Sedem odium in dies magis alerent propagarentque: vt segregati à vero Pastore atque custode greges lupis continuo præda fierent. Igitur ita passim per eas prouincias exarserat diuini calicis vsus extorquendi certamen, vt graues impenderent motus, si contra iretur. Adeoque fracti ac desperati esse videbantur Cæsaribus, & Bauari Ducibus, & aliorum Principum animi, vt erigere eos, & ad zelum religionis tuendæ permouere perquam operosum esset. Nam præter Theologos, qui palam ac mordicus pro ea repugnabant, alij passim defendebant, eo loco statumque rerum de rigido ac summo iure aliquid remittendum, ne in tanta peruersitate temporum videretur orthodoxi Pontifices extrema seclati.

53
Canisij
constantia. Sed non satisfacit mihi, aiebat Canisius, humana isthæc prudentia. Tempus est confitendi nunc ea, quæ ad Ecclesiæ auctoritatem vendicandam spectant; et si veritas odium parit. Sed virtus circa difficilia versatur. Tantum admoneri cupiebat à Præpositis suis qua sibi via progrediendum inter has ambages esset: & sperabat assuturam Patrum precibus opem caelestem, vt intelligeret, vellet ac posset suo respondere muneri, quod Christo & Ecclesiæ id loci deberet. Agnouisses in Apostolico viro Apostolicum pectus, quod omnium solitudine Ecclesiarum tabesceret, infirmitatibus omnium ægrefceret, omnium scandalis vreretur. Quid ille non & lacrymarum & gemituum fudit, ubi post paulo vidit turbulentorum hominum postulationibus indulgeri, & in dies maiorem patefieri fenestram ad Ecclesiæ sanctæ auctoritatem cõuellendam, & sacrificium ipsum abolendum? Videbatur sibi videre stragem sacrorum; donec sublata mente ad æterna mentis consilia, seseque reprehendens: Sed præposterè anxius sum, aiebat, fundari sumus supra petram. Ita temporum calamitates maximam faciebat sibi virtutum palestram. Nec dissimularim apud Ferdinandum adeo contendisse in his, quæ interesse pietatis existimabat, vt ex illa demum apud eum gratia tanta non nihil detritum sit. Inter hæc heretici cum pati non possent, vt profitebantur, Euangelij sui cursum lesuitarum obiectu retardari; non modo spargendis ore probris, sed euulgandis quoque famosis libris conati sunt nomen eorum ignominiosam ad vulgus reddere, apud eas maxime nationes, apud quas mendaciorum impunitatè maiorem minus nota Societas promittebat. Itaque tota Prussia, & Heilisbergeni maxime dicecisi vulgatus est liber mendacis totus fœdissimisque in lesuitas contumeliosus cõfertus. Ex quo libro, vt Theodorius Lindanus Neomagus scripsit, ijs, qui de Societate Iesu nihil vnquam audiere, persuasum est, esse eam scellitum Satanæ, atque adeo cæcæ demonum cõortum. Eum librum Martinus Kemnitius astutissimus errorum magister Latinum fecit: Germanicè Ioannes Zanger. Titulus hic erat: De nouo ordine Iesuitarum, quæ eorum sit fides: quomodo aduersus Iesum, & sanctum eius Euangelium decerent, non alio sine, quam vt nationem Germanicam in

54
Hæreticorum
in Societate
maladiis.

55
Antuerpianam Societati addit. æternum salutis exitium adducant, ac denuo Pape iugo subiciant. Opinionum hac fœditate conabantur simpliciorum mentes imbuere, vt ex osi medicos respueret medicinam, miserèque perirent. Verum apud æquos iudices, ac rerum mediocriter prudentes fraus in caput fraudulentorum recidebat. Hi enim cum tam impudenter in rebus, quæ oculis cernebantur, mentiri hæreticos viderent, inde fallacias doctrinæ eorum, in de prauitatè mentis, intelligebant: imò cum aduersus Societatem erigi vsque eo enixè ferociterque animaduertebant, tanto doctrinam eius ac vitam faciebant pluri, quanto improbis ac mendacibus iniuriam magis cernebat, probè gnari vix vllum sincerius esse de bonorum virtute testimonium, quàm odium improborum: Abominantur enim (inquit Sapiens) Prou. 19. iusti virum impium, & abominantur impij eos, qui in re cæta sunt via. Nempe vt pugnant cum calidis frigida, ita inter homines, qui contrariatè se cõstiti sunt, pati se inuicem nequeunt. Librum famosum ac pestilentè confutauit mox Lusitanus Doctor Iacobus Patau.

In Germania inferiore Antuerpiam & Cameracum Societas propagata. Antuerpiam, vt transiens erat pollicitus, miserat Roma Lainius Iacobum Paëzium Hispanum, qui diuini verbi prædicatione pretiosam margaritam mercatoribus demonstraret: in qua vnâ aliè omnes conferendæ sunt merces, vt pretium fiant æternitatis. Ille diebus aliquot apud Canonicum ædis B. Mariæ Philippum Almazarium hospitatus in domunculâ iuxta septa monasterij Carmelitanorum migravit vnâ cum fratre laico Ioanne Pellifone. Hoc anno sub ieiunij Paschalis initia Franciscus Scipio accessit, vt audiendarum confessionum onere aliqua ex parte Iacobum leuaret. Octobri autè eiusdem anni Dionysius Vasquius ex Hispania, & Marcellus Vazius è Lusitania additi vnâ cum auxiliari fratre aliqua familiæ Religiose formâ cõperit explere, tametsi Franciscus Scipio aliò tum est missus. Hispanis dumtaxat & Lusitanis excolendis intenti erant. Antuerpianorum ciuium pauci quidam, quibus Hispanæ linguæ cognitio erat, Patrum consuetudinè & conciones frequentabant. Hæc fuerunt prima seminariam tantopere aucti Antuerpiani Collegij; quanquã malitè incolæ inde vsque ab exordijs B. Ignacij repetere, cum Lutetia ad leuandas studiorum difficultates excurreret in Belgij. Et quidè etiam nunc hæc cõdentibus nobis supererat vir pietate nõ minus quã pecunia locuples Ioan. Cuellar, qui olim B. Patre domicilio exceptus, & sua affatim stipe donatus apud mercatores alios cõmedabat. Idemque dein ceptus, vt Ignacij difficulti ea excursionem liberaret, quotannis de sua deque aliena beneficentia collectam haud leuem summam ad eum vltro mittebat. Igitur cum ex eo tẽpore virtutis Ignacij memoria Antuerpiæ, & apud complures caritas vignerit: & inde factum merito cõsuetur, vt alumnos eius disciplinæ tanto studio postularint; iusta causa est, cur præcipuo quodam modo Collegij parens Ignatius habeatur. Illud cõtè æquissimè fuit bonis mercatoribus ex vite, quam auerant, cū palmites ita late iam spargere, propaginè nõ negari. In eodè itinere ab Parisijs Tridentum Lainius Maximilianus à Bergis Cameracensis Antistiti aliquot è suis promiserat: & quia summa in

volunt.

voluntate, neque tum primum postulabat, & necessitas eo maior apparebat auxiliorum, quod Religiosorum familiarum nulla Cameraci esset; nisi hoc anno sunt cititer decem mense Martio Elutherio Pontano Rectore: initio Maij ludum aperuere. Episcopus non incommodo censu assignato alebat: cuius humanitati atque ad eod pietati nihil addi poterat. Ad omnes omnium necessitates per vrbe agrumque Patres accurrebāt. Verum officiosus Antistes de eorum valitudine, ceptisque in longum tuendis sollicitus, ad pagos paulò remotiores cum vocarentur, nolebat pedites ire: sed è suis prescripibus commo dato vti cogebat equo: ita fidelium operarum cum imbecillitati consulens auxilio, tum cura fouens alacritatem. Horum vndique nouorum institutione, veterumque fama Collegiorum, Senatus Louanienlis, qui antè non multum de recipienda Societate laborabat, experrectus infatigabile cepit, vt, quemadmodum in alijs faciebat vrbibus Societas, ita Louanij instituenda iuuentutis curam susciperet.

57
Lugdunū
restituunt
Catholica
religio.

In Gallia res, vti Catholice fidei, ita Societatis respirare aliquantū ceperunt. Statim vt reditum Christianissimo Regi Lugdunum est, reuocati sunt, qui sparsi erant, Comites S. Ioannis (ita Canonicos templi eius appellant) vti in ea vbe principes. Horum quidam Visitationi Beatissimæ Virginis luce sacra Lugdunum regressi, statuerunt Dominico die in S. Ioannis sacrosanctam victimam Deo immolendam, & concionem ex doctrina Catholica habendam. Quam ad rem Edmundum Augerium, qui tum fortè Vienna erat, accessit. Fuerat amplius anno Lugdunū sacrarum rerum vastitas, & misera solitudo: direpra, & clausa templa: sublatum sacrificium: muti suggestus: nulla reliqua facies pietatis: ipsæ campanæ pio nunquam sonitu audita: itaque vbi Dominicus dies illuxit, & patefactæ sunt templi S. Ioannis valvæ, & editum campanis maximis festo sono sacrificij & concionis signum, tenetæ sibi omnes videbantur Catholicis: nec sui propè copotes esse præ nouo sensu. Tanta confluit populi vis, quanta nunquam antè in eo amplissimo templo conspecta fuerat. Inchoatur Sacrum: postque recitatum Euangelium incipit Edmundus, vt tempus postulabat, ex occasione verborum Euangelij, *Estote misericordes*; populum adhortari, vt, quando Deus vsus misericordiam cum ipsis erat reddita pace, ipsi pariter inuicem misericordia vterentur; iniurias vltro citroque illatas obliuione sempiterna obruerent. Religionè haud posse per vim in hominum pectora intrudi: arma relinquerent Magistratibus: consuetudinem inter ciues de rebus ciuilibus esse oportere. Quod pertineret ad religionem, ijs posse de capitibus loqui, in quibus pars vtraque conueniret: reliqua Deo Concilioque relinquenda: suum cuique gestandum faciem. His, & adiectis ad extremam dictionem precibus incredibili motu affecta est vniuersa concio: & Principibus, qui antè subueiebantur, ne recentia vulnera æstu fortè nimio abreptus Edmundus attrectas exulceraret, ita orationis temperamentum placuit, vt arctissimè eum complexi sine vilo modo gratularentur: idemque præcipuos admonerent Hugo-

58
Augerij la-
bores præ-
clarissimi
Lugdunū.

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

nottorum, vt modestiam ex Edmundo discerent apud suos eius generis adhortationibus vterentur. Quis deinde secundum Sacrum populi ad contingendas sacerdotum vestes concursus fuerit, quis ad exoscilandum altare, qui gemitus, quæ manuum in celum sublatio, quæ lacrymæ, negat Edmundus fingere sibi animo posse, qui oculis non acceperit. Interfuerunt multi ex aduersarijs; quorum qui simpliciter errabant, non poterant in tam communi sensu non commoueri: ceteri quantum odio rumperentur, & plurimum antè minarum iactassent, nihil tamen ausi nouare. Bina deinceps Sacra singulis diebus peracta, alterum simpliciter, alterum cum pompa celebris, & cantu, & addita quotidie Edmundi oratoris voce, quem magno militum præsidio deduci reduci que Principes volebant. Quamuis haud magnopere opus esset: cum hoc accepisset singulare à Deo donum ille vir, vt fermè (quemadmodum alias monui) aduersarijs etiam gratus foret. Ad viginti hominum millia dicuntur interdum ad audiendum eum confluisse. Cis Aratum primo, dein etiam trans flumen, vbi frequentius habitabatur, compositæ res sunt: atque ibi quoque mirum in modum populi animos sapientibus actionibus, quas in æde S. Nicetij habuit, Edmundus preparauit. Quem sine vlla requiete huc assidue atque illuc (vt cuique templo & parocchia diuinus cultus restitueretur) ad oranda initia religiose vocis officio accersiebāt. Humilis & gratus Pater non desinebat mirari diuinam misericordiam, cui placeret suam vnus hominum operam ita respicere; eaque ad hominum millia ab errore deducenda vti. Aiebat experimentis sibi deprehensum, Christianam modestiam ad hereticos in viam reuocandos viam esse aptissimam: eiusque rei causas videri esse præcipue duas: primum, quod hereticorum magistri cum imperatissima & lingua & manu tuissent, inuidiam sibi ea petulantia & importunitate & apud Catholicos, & apud suos constarant. Nam verbum Dei, tamen ardens est, zelum tamen habere sapientia temperatū. Deinde, quod heretici fermè superbi sunt, ac despici nolunt. Quare concioni modestæ ac doctæ non difficulter adduxeris, vt præbeant patienter aures; sin despiciere videaris, vel fugiant audire, vel audiant auersi: frustra que pullent verba animos, quos ira & odio obseptos teneant. Vt teneræ arati, rudibusque consulere- tur, cum plena omnia hereticis Catechismis essent, nec facile opiniones falsæ dogmatis fidei diuturno commercio permixta interinosceretur, rogatus Edmundus concinnauit euulgauitque Catechismum, qui opportunissimus fuit. Edidit postea eundem Gallicè, Latine, & Græcè: cuius exempla duodequadraginta millia Typographus narrauit in vna Parisorum Lutetia octennio distracta. Extat adhuc, & multorum manibus teritur, eiusque lectione plurimi vel in fide Catholica firmati, vel ad eam ab hæresi redacti sunt. Er, quoniam apud doctos plus valiturus putabatur, si testimonia sanctorum Patrum, quæ ad oram notata erant, adscriberentur; adscribenda sumpsit Pater Franciscus Antonius: & pennde, vt factum est in Canilij Catechismo; exiguum libellum in volumen satis magnum

59

60

61

Edmundi
Catechi-
smi.

A 2

gnum

61
Possesius
quoque
Lugdunum
venocatur.

gnum amplificavit. Sub autumnum precibus Itatorum, qui fuga antè dilapsi, iam frequenter redierant, accersitus est etiam Possesius, atque insigni cum ardore ac fructu, quemadmodum antè fecerat, sacrum præconium nunc apud Dominicanos, nunc apud Cælestinos, nunc alibi inter hæreticorum vexationem atque insidias constanter peregit. Expiauit homologesi noxios: edocuit catecheli rudes: redarguit deceptorum errores: nullum subterfugit laborem, quo diuinum cultum excitaret. Denique ea rerum consecuta est, Deo iuuante, conuersio, vt vniuersi Lugdunensis vrbis incolæ duobus hisce præcipue sacerdotibus salutem ac religionem suam debere se profiterentur, qui nullo sui respectu periculi præstò ipsis in summa temporum calamitate fuerant.

62
Missi Socij
in Galliam.

Iam verò, quoniam strepitu compresso armorum ad rem tota Gallia bene gerendam aditus apertus erat, egregia è Romano Collegio submissa hoc anno subsidia sunt. Manipulus decem Sociorum initio Augusti P. Petro Pradeno duce Billomum peruenit media inter discrimina secudissimo vsus itinere Hugonotto- rum haud quisquam nisi modeste vnquam accepit: tantum in Lugduni porta custodum quidam conspicatus in vnius baculo crucem, quam fortè sua sponte ita agnari ramuli figurabant, cepit oblatrare, & minitabundus insequi, quòd crux ita palàm ferretur: sed cum pariter omnes imperterriti crucis inuicti milites suum pergerent iter, ac ne respicerent quidem; ille secum quædam fetox immurmurans ad stationem suam recepit se, veluti catellus qui frustra molossum allatrauit. At Catholici, quancunque facer ille chorus transibat, erigebant in cælum manus & oculos; gratias Deo agentes, quòd videre tandem, & sacerdotes, & tam multos, sibi fas esset; quos putabant hostium furore omnes sublato: tum innumera ipsis Patribus bona precabantur. Sub autumnum Ioannes Maldonatus, & Michaël Vanegas (hunc demum constantia defecit) viri præstantes Parisios initium docendi in celeberrimo illo theatro facturi venerant: sub idemque tempus Oliuerius Manaræus accessit, qui orbæ Paschalis obitu prouinciæ Commissarij potestate ac nomine præesset. Edes iam Pontius, quas Lingonenses vocabant, ab Lainio ipso, dum Parisijs fuit, ad Collegium destinatas, coëmerat. Erant peramplæ, locoque percommode in Iacobæa platea sitæ, leni impositæ cliuo, vndique patente cæli conspectu, Aquilonem, qui maximè ibi salubris ventus est, & orientem commodè solem excipientes. Iam & Senatus, & ij, quos Claromontanus Præsul testamenti sui procuratores instituerat, vt Collegium & scholæ inchoarentur, vrgebant. Sed non nisi rebus adornandis annus iam præceps suffecit. Quæ dum à Pontio procurantur, properè Billomum Oliuerius excurrendum ratus in itinere tristi rumore percèllitur. Rem in epistola quadam ipsemet ita describit: Lutetia venientibus nobis multis locis nunciatum est, interfectum esse Patrem Edmundum: quod Catholicis summo erat dolori propter insignem fru-

63
Collegium
Parisiense
preparatur.

ctum, quem Lugdani affert: adeò vt honesti magnique viri, qui nos planè ignorabant, post quadringentos annos nunquam audisse hominem, sicut ille vbique audit, affirmarent. Incredibilis est odor, qui circumquaque per omnem Galliam eius optimi Patris spargitur. Plena est Lutetia, plenus Senatus Parisiensis, pleni ordines alij. Inter hos rumores, qui vni demum comperti sunt, anxius Billomum Manaræus attigit. Ibi de Collegio ex testamento item Claromontani Præsulis Mannaci instituido transigit: sexque mittuntur coloni: Petrus Pradenus Rector; tres, qui Latinas litteras doceant, vnus populi horrator & catechista, ostremus ad manuum labores Adiutor. Non raro per id tempus, in cætera operarum paucitate eueniebat, vt artis oratorie Magistri deessent, quamuis ea studia Lainius impensè commendaret: quòd diceret eiusmodi in Societate idoneorum Magistrorum æquè magnam opportunitatem, & magnam penuriam esse. Collegium Billomæum hæc dudum difficultas premebat. Cæterum obedientia Sociorum in omnes parata casus difficultatibus omnibus occurrebat: proque multis hominibus multiplex virtus erat. Itaque Carolus Sagerius qua voluntate Philosophiam ad id loci Billomi docuerat, ea litteras Græcas, & oratoriam profitendam suscepit. Cuiusmodi munerum, & quorumlibetaliorum, nequaquam administrantium tædio, sed Præsidum arbitrato, & postulatu temporum solennis passim mutatio erat, cogitantibus Religiosis se, vt munera non vbique eadem tractarent, eidem tamen vbique Domino inseruire, qui non indiget operâ, sed delectatur obsequio. Oliuerius, compositis in Aruentia rebus, in Delphinatum descendit: Lugduniquè, quòd auditione acceperat, de præclaris Augerij studijs, coràm oculis magno suo gaudio vsurpanit. Eum, & Possesium summis cum laboribus suis, parique incolarum emolumento in restituenda religione occupatos reperit. Summopere tamen delectatus est popularibus erga religionem studijs. Admirabatur auiditatem publicam audiendi diuina, maximeque concionis celebritatem, quæ Edmundo aures dabat, quantam nullo vnquam loco vidisset. Compar erat ad sacrosanctam mensam concursus cum gemitibus, lacrymis, ardore animi præter morem. Quam speciem augebat simplex & pauperimus factorum apparatus, cum haud dum pro dignitate restitui potuisset. Stannici erant facti calices; nudæ propemodum aræ: Sacerdotibus casulæ, Diaconibus dalmaticæ deerant. Denique omnia visabantur eiusmodi, quæ foedissimæ stragis imaginem sub oculos ponerent. Lugduni Oliuerius tum alia cum Edmundo egit ad reliquam Societatem spectantia, tum propriè ipsi admonuit, vt labores temperaret. Videbantur enim humanis intoleranda viribus, quæ vir non admodum robustus corpore, ferreus animo exantlabat. Diebus festis semel atque iterum; cæteris diebus semel contentione magna, per diu; dicebat, præter alias nunquam interruptas respondendi, consolandi, disputandi scribendi; occupatio-

64
Fama ex-
collens Au-
gerij.

nes.

66
Mauri-
cesis Col-
legium in-
choatur.

67
Obediencia
pauperum
supplet vi-
cem malit-
iorum.

68
Magni la-
boris Au-
gerij.

nes. Item de professione solenni votorum quatuor edenda admonuit: à qua re visus est aliquantum refugere, quod eo se loco minus dignum, nec virtutibus, quæ Professorum gradus requirit, ornatum putaret. Spatium itaque postulauit, dum animum Lainio penitus aperiret. Inde Oliuerius Turnonem profectus non multo antè restitutum Collegium inuisit, eo maiore suo, ac Sociorum gaudio, quod quamuis omnia in hereticorum potestate venissent; tamen nihil de suppellectile imminutum, præter duas talares vestes, nihil noxæ ædibus illatum, nihil templo, sed omnia ita intacta tanquam sub diligenti fuissent custode, repperunt; cum quidem reliquo in oppido, alijsque in templis nec pauca, nec modica extarent vestigia Caluianæ immanitatis. Verecundia fortassis Turnonij Domini temperauit; quanquam & id ipsum siquid valuit, cum alibi ne Regis quidem verecundia valuerit, singulari (vt Patres interpretabantur) adscribi debet diuinæ tutelæ. Interim in Aquitania Pelletarius vim omnem tuendæ restituendæque fidei Tolosæ, Ruthenijsque impendebat tanto cum effectu & nomine, vt demortuo Episcopo Cadurcensi, cum primates & populus ex edicto regio tres nominarent, è quibus successores eligeretur, primum omnium eum nominarint. Sed exitum ipsemet eum datis ad Lainium litteris, tum alijs disturbare vijs cum esset aggressus; nulla re magis, quam grauis beneficio morbi, ex quo desperabatur salus, quo etiam insequenti anno absumptus est, victoriam reportauit.

69
Cura Dei
in tuendo
Turnonensi
Collegio.

70
Pelletarius
Episcopus
vixit.

71
Ipsi Hispania.

72
Antonij
Madridij
singularem
viam
mori.

73
Votatio eius
ad Societatem.

vite tristioris, & conscientia tenuis valetudinis abhorreter, luctari secum cepit, ac vitam ducere planè insuauem; Deo nimirum, quanto ipse resistebat ferocius, tanto calcaria fortius admovente. Has inter angustias familiaris eius Doctor cum ægritudinis, quam vultus ipse prodebat, quæsiisset cognouissetque causam, re ipsa probans amicum fidelem pretiosiorè thesauro esse; dubitanti animum addidit, pro certo affirmans fore, simul ac delisset mordere frenum, Deoque paruisset, vt angor ille animi finiretur; & vitam in Dei obsequio non acerbam ac tristem, vt fingebat sibi, verum suauem, ac ælestium plenam gaudiorum duceret. Nec minus vera prædixit, quam recta consuluit. Credidit sese Deo Antonius; & vbi primùm attritum tuniculam induit, tanto delibutus est gaudio, vt ipsemet admiratus veterem suum errorem, affirmaret nunquam sibi tota in ætate fuisse incunctis. Adhuc se tanquam in tartari penis vixisse, iam beatæ cæli delicias prælibare. Continuo Receptor insit, posito talari vestitu, è publico fonte aquam crebro petere; vt quo plura doctrinæ & auctoritatis afferbat ornamenta, eo firmiora poneret fundamenta obedientiæ & humilitatis. & ille alacriter & obedienter profectus, ea notos admiratione percudit, vt quidam propè sanctum, alij planè stultum existimarent. Hac animi excellentia cepta militia, & Granata Cordubam ad tirocinium accuratiùs ponendum missus, nihil auebat ardentius, quam summè ab omnibus despici, pessimeque accipi. Quod cum minimè succederet, abijcere ipse sese vbique, pro nihilo ducere: nullam prætermittere occasionem, qua sui amorem quali capitalem hostem vexare ac suffigere cruci posset: in sermonibus, si quæ venirent in mentem, quæ ingeniosè & commodè dici viderentur, ad ingenij & pietatis ostentationem vitandam cautè obticere (quo ad Moderatores re inde animaduersa, quod sæpè interfistebat, & abrumpebat filium, iusserunt attributa Deo laude, quod succurreret in medium bona fide conferre.) quin etiam vt doctrinam obtegeret, imperitam atque subrusticam affectare locutionem, præsertim apud eos, quibus erat ignotus: domi perlibenter cum infimo quoque agere: aperteque se Petrocci pastoris filium ferre: plurimum vestitu attito atque vili delectari. Hoc tirocinium, hoc militia omnis, id est tota vita Doctoris Madridij fuit. Ex eo sui vero contemptu oriebarur insatiabilis asperitima quæque patiendi famies. Attenuatum erat corpusculum, & confectum suspicio ac tæbe (asthma Græci ac phthisis appellant.) nec animo solum equo perpetuam eam vexationem ac mediationem mortis ita ferebat, vt sacerdoti amico vicem ipsius miseranti dixerit, Nescis, Pater, quantus mihi thesaurus, quamque bonus monitor hoc asthma sit: verum etiam atterendo visque magis voluntarijs ipse supplicijs imitabat. Itaque adducendis semper habenis sedulo imminere Moderatores necesse erat. Plurima flagitanti ne omnia denearentur, datum id fuerat, vt vbi esset concionaturus, verberaret se, modò tamen plus octo verbera ne infligeret, cum eius valetudo ne ea quidem ferret. Instantique rursus ex Borgia tum

74
Sui contemptus.

75

76
Studium
mortificationis
&
assuetudinis
corporis.

Commissario, ut saltem ad spatium, quo psalmus quinquagesimus pronunciaretur, cum esset divina eloquia tractaturus, producere verberationem priuatim liceret: & ad idem spatium verberare se singulis hebdomadis publice in cœnatione permitteret, respondit Franciscus his verbis: „ Spatium psalmi Miserere, quod ad te verberandum, cum es concionaturus, rogas tibi concedi, „ nimium mihi videtur: sat erit, ut octo iam concessis ictibus septem præterea addas, si Rectori, „ cum quo id communicabis, pro exigua tua valetudine, ita videbitur: & hos quindecim ictus ita „ Deo offerre poteris, ac si spatium expleres, quod „ petisti, quando id obedientia præcepit, proque „ eo acceptum iam Deo est. In cœnationem cum „ flagello qualibet hebdomada prodire licebit „ quidem; verum ita, ut soles, indutus ingredi, „ & super vestem flagellum expedies. Vallisoletio „ tertio Kalendas Iulias, anno salutis M. D. LVIII. Graui fossitan supercilio indignetur hæc stulta sæculi sapientia. Cæterum in schola Christi, quæ perfectam docet homines sui victoriam, in qua non ut in Academijs aut Lyceis, sed velut in templo ætas agitur: hostiæque tanquam infixum gerentes iugulo mortificationis cultum, & tanquam aris ac flammis impostæ, ita continenter macerantur, & ardent, ut longam vita sacrificium sit; subtilitatem Philosophiæ celestis continent. Solebat præterea hic sanctæ crucis constans amator in communi etiam rerum vsu assiduam captare asperitatis materiam, ac præ cæteris, cum brumæ gelu asperitum inhotresceret, tum os collumque plurimum perluere gelida; & inter asperendam frontem aqua lustrali, eius guttas per collare demittere. Quæ durities è sancto Dei timore in primis, suarumque noxarum dolore manabat; cum satis nullam pœnam, nullum probum duceret ei, qui Deum aliquando offendisset. Hinc aduersus crimina immortale bellum, & ea quacunque vi viaque posset ab omni hominum genere exterminandi conatus oriebatur. Hæc autem omnia feruida orationis & meditationis facibus inflammabat: unde admirabile illud manabat lacrymarum flumen: quarum maxime ope Hispali, Cordubæ, Vallisoleti, Salmantice, & vbi cunque cum populo egit, miras animorum commutationes fecit: vitia grauius sustulit: prauas consuetudines aboleuit: complures doctrina & opibus & nobilitate claros Religiosis septis inclulit. Animaduertè vulgò (fuitque notatu digna res) cum ante initam Societatem ita parum dicendo valeret, ut à concione deferretur, tantum deinde adeptum facultatis, ut ingenti fama, concursu maximo, effectuque miro verba faceret: nec modò sanctitatis opinio ad audiendum, sed multos etiam curiositas (ad eam casta elocutio, & apta actio dicentis erat) alliceret. Nam Hispali ne Canonico quidem Constantino, hæretico illo, qui mirus habebatur orator, facultate & elegancia existimabatur inferior, cum rerum genere, & animi studio sine comparatione prætare. Nimirum & ipsum, & Religiosos cæteros admonebat Deus, dona talia non tam hominibus, quam Ordinibus tribui: ac proinde nihil arrogare sibi quemquam debere, sed id tantum curare, ut dispensator fidelis inuenia-

77
Religiosus
hostia vi-
sentes.

78
Donum la-
crymarum
Madridi.

tur. Verumenimverò, quod exciebat populos, inuadebat corda, nouos è concione homines dimittebat, id erat commotio, fetor, lacrymæ, cum quibus dicebat. Primum ipse hominis extenuari ac seminiui conspectus, in eoque habitura elucens sanctimonia auditorum illico feriebant animos. Pro exordio enim ad vulgus potentissimo est pia & miserabilis facies oratoris. Postea verò quàm ea specie apparuerat in suggestu, vbi consueta sibi pietate, duplicique per genas iugiter defluente riuo lacrymarum peccati mortiferi indignitate, deformitatem, pestem, supplicia ante oculos statuebat, saxa propemodum ipsa mollebat. Nec erant quamuis dura cuiusquam scelerati pectora, quæ non penitus concussa salubri metu, & sacro horrore perfunderentur. Quod tum videre erat in primis, cum ad perorationem brachijs ad modum crucis ante pectus simplicitis, ceruicæ in alterum latus remissa, oculis humi fixis, horrendum præconium, quod olim promulgabatur, dum Christus ageretur ad crucem, graui ac miseranda vociferatione præsentabat. Tum scilicet cohortescere primum vniuersæ concio, dein colliquefieri flendo: postremò omnia singultuum ac gemituum confuso strepitu personare. Quo in æstu sæpe fiebat, ut defectus viribus concionator, nec tendere ultra valens, sermone abrupto, languidus, & propè exanimis in suggestu spondâ collaberetur. Quod ipsum spectaculum commiseratione auditores, terrore, cura sui complebat, ut noua quisque agitates consilia, taciti & vix sui compotes domum redirent. In plurimis, quæ per eum diuina pietas egit, (quorum alibi etiam quædam memorata sunt) Compluti duorum virorum principum effrenes, & in publicam erupturas perniciem cupiditates infregit. Alter flagitium, alter vltionem moliebatur: ac posterior non dedita opera ad concionem accessit, sed tum, ipsum cum facinus instruebat, ea transiens, vbi verba Evangelicus orator faciebat, consipati conspectu populi, & curiositate ad audiendam pellectus, cum se turbæ immiscuisset, ita de caritate proximi differentem audiuit, ut eo loco odium omne exuerit; ac dein conuento concionatore arbitrio se totum eius permiserit. Nec in suggestu solum, verum in priuatis quoque vsibus erant Madridi lacrymæ promptæ & efficaces administræ. Ad diuersorium, quod Ocannia Complutum tendenti occurrit, fortè considerat in scamno pro foribus, cum cœpit magnis cum singultibus os sinumque fletu rigare, vehementer ijs, à quibus deducebatur, mirantibus (præ valetudine enim lætica vehebatur.) Viderunt id perditæ quædam mulierculæ, quæ eo loco versabantur, propiusque gradu admoto; Quid flet Pater? interrogant. Quibus ille, Vestra ploro peccata: quòd infelices rectâ præcipites in tartarum ruitis. idque dicens pergebat tanto cum impetu, tantisque gemitibus flere, ut perditarum animi ferre eam speciem nequuerint: sed ipsæ pariter collacrymari cœperint, & vitam mutatas polliceri. Denique penitus conuertuntur. Quod homines, qui Madridium deducebant, vbi viderunt, rem haud eximebant miraculo: quòd neque destinatus, neque opportunus qui-

79
Quali ijs
prædicare.

80
Effusus
verborum
& lacry-
marum
Madridi.

eti erat locus: neque alia de causa videbatur ibi
interquiescere voluisse. Existimabant igitur di-
uinitus ei miseram earum muliercularum statum
fuisse monstratum. Vt se ad progressum excita-
ret, acria quaedam, velut aculeos habebat ad ma-
num dicta: è quibus hæc vscitiora referuntur;
quæ apparet inde profecta, quòd spiritu ad ma-
gna tendente, corporis imbecillitas interdum
obiectanda vitæ cupidine dilationem suaderet.
Huic enim periculo, quibus valetudo dubia est,
obnoxij Religiosi sunt, ne vitæ præcipitadæ me-
tu pro cautis moderatissque molles & corpori
indulgentes fiant. Aduersus quam fraudem præ-
muniens animum Madridius, sibi met identidè,
Ne erres, occinebat, stulte laborator, quasi vnus
iacturam temporis facire alio possis. Non enim
ad perfectè delenda huius diei peccata est satis
hic dies: sufficit diei malitia sua. Bene quidam
sapientum monet: Non viuitur vnus dies bene,
nisi tanquam postremus viuitur. Aliàs aiebat,
Quid est, quamobrem vitam experis? Nempe
peccata vt vindices; strenuè vt labores; vt in Dei
te laudem atque seruitium impendas. At qui ecce
vita suppetit: quid vltà quæris? præstò est,
quod optas. An alterius erit conditionis id, quod
præstolaris? Nunc te, nunc ad penitentiam eri-
ge. Morere tibi. Stude tuimet cognitioni. Per-
petua Dei laus vita tua sit. Ora sine intermissione.
Orationis tempore sic vtire, quasi celesti pane ad
animi nutrimentum. Aliàs cum Christo Domi-
no loquès, aiebat, Mi Iesu, intra in opus manuum
tuarum: enelle, planta, destrue, ædifica vt pla-
citum tibi est. Actu, qui potes, custo di cor meum
in timore & amore, in prudentia & simplicita-
te, ante oculos tuos, qui me vndique conspiciunt,
vt obediam propter te, & non secus actib; æquè
summis & infimis, quos habeo loco tuo; subij-
ciens sensum meum illorum sensui in rebus par-
uis ac magnis. His, alijsque huiusmodi vocibus
assiduè castigans ac stimulans se, addebat cur-
renti calcaria: totusque ardens, nec locum tor-
pori relinquens, quemadmodum Valderauanus
Prouincialis ad Lainium scribens, appellat, car-
bo videbatur ignitus, qui & domesticos & alie-
nos diuini amoris igne succenderet. Alterum
iam annum Compluti in sancti Illephonis con-
cionabatur apud præcipuos & doctissimos quos-
que auctoritate maxima: qui cum tam excellenti
doctrina, tanto cum verborum & sententiarum
delectu, tantaque dignitate actionis copularum
adeò tenerum animi pijsque sensum, tam ar-
dens adducendi omnes ad Deum studium haud
facilè vsipiam præterea inueniri posse dicebant.
Postremam concionem, quasi cygneam vocem
ederet, in templo Societatis Kalendis Ianuarijs
huius anni eo spiritu & ardore habuit, vt multi
dicerent, Hæc concio non Doctoris Madridij,
sed Angeli è celo fuit. Cæterum è suggestu de-
scendit viribus vsque ed exinanitis, vt inter ma-
nus in lectulum deportatus graui mox febris cor-
riperetur. Statim principio periculum vigil ser-
uus coniectas, timore magno ad supremam red-
dendæ rationis horam se comparare cepit; præ-
cesque & sacrificia domesticorum & alienorum
inuisentium postulans, omnia pro peccatis fieri
volebat. At vbi medicus apertè summum vitæ

discrimen denunciavit, tanta subito tranquilli-
tate ac securitate donatus est, vt mira omnibus
repentina mutatio acciderit. Pridie eius diei,
quo est mortuus, cum difficultas respirandi sub
vesperam subledisset, diuinissimo Sacramento
instructus, omnibus meliùs habere affirmanti-
bus, rogauit, vt paulisper se solum relinquerent:
cæterisque digressis, præter vnum, qui substitit
inuisus, ad Crucifixum, qui prope lectum erat,
conuersus, præter cætera hæc dixit: Domine mi-
grare equidem vellem; sed meliùs mihi iam esse
nunciant. Tu de me id consule, quod in tuum
maius obsequium cedit. Hæc autem frequenter
interdiu noctuque vox illi erat in ore: Adsum,
Domine, vt placet, facito. Multi dein excubare
apud eum cum vellent, iussit cubitum ire, se eos
tempestiue admoniturum. Inclinata iam nocte,
Patres accesserunt, qui destitutum propè sensum
vsu omnium repererunt. Quare circumfusi pro-
uoluunt in preces, cum ex improuiso mori-
bundus vocem, attonitis omnibus, attollit: &
colloquium cum Sanctissima Trinitatis personis
tam appositè, tamque robusto sono exorditur, ac
si optimè valeret, suauissimis ac sapientissimis
verbis. Absoluto colloquio, Patres Fratresque,
qui aderant, agnouit: multumque eorum coro-
na precibusque lætatus, pro ea caritate, quam si-
bi supremo illo tempore exhiberent, memorem
se pollicetur fore. Addidit placidè, Valere Patres;
ego eo. & ad Crucifixum conuersus, O quam
vellem, inquit, nunquam te mi bone Iesu offen-
disse. Quam vellem vita mihi omnis in solo tui
amore consumpta esset? Dolet mihi, Domine,
quòd offenderim te. Sed habes, vbi diuitias boni-
tatis tuæ ostendas. Tu Agnus Dei, qui tollis
peccata mundi, & huius scelerati peccata tolle.
Post hæc cum ad Beatissimam Virginem con-
uerso sermone, illam hymni clausulam, *Maria
mater gratia, Mater misericordie, Tu nos ab hoste pro-
tege, Et hora mortis suscipe*, pronunciaisset, in sui
procreatoris manus spiritum exhalauit pridie
Idus Ianuarias, anno ætatis tertio circiter & qua-
dragesimo. Populum casus vehementer percudit:
vulgoque pœnam ab irato Deo inflictam ob sua
scelera interpretabatur, quòd is vir sibi esset ere-
ptus. Ad exequias concursus maximus fuit, pas-
simque sanctum appellantium voces audiebantur.
Inter cæteros Rector, totumque Collegium
quòd Maiorum vocant, interfuit: quorum præci-
pua erga Madridium beneuolentia & obseruan-
tia semper eluxerat. Mansit eius memoria tam om-
nibus iucunda, eiusque ponderis, vt inter sacras
conciones Madridij dicta & facta nominatum
instar summæ auctoritatis afferrentur.

Decimo Kalendas Aprilis Murcia obiit Ste-
phanus Almeida Episcopus Carthaginensis
Collegij Murciani fundator: cui inter alia sui
facelli supellectilem legauit. Quindecim ante
mortem diebus accessito Rectore non mo-
dò sacra vltima, sed etiam assiduè cibos sumere
ex eius manu voluit. Murcianum porro Colle-
gium tum fundatoris benignitate, tum egre-
giorum operatorum, quos ille curauerat ad-
uocandos, industria, cum existimatione, tum
rebus gerendis florebat. Penes Michaëlem Go-
uernium sacrum populi magisterium erat: ad
quem

81

Dicitur qui-
bus se exci-
tabat.

84

85

86

Murciani
Collegij
statum.

83

Quomodo
se ad mor-
tem compa-
ravit.

quem audiendum is fiebat concursus, ut intercluso ad suggestum aditu, simulque ijs, qui aream templi complebant, solandis extemporale suggestum in templi foribus, unde diceret, locaretur: nec malè respondebat tantæ audiendi sita-lacritas obsequendi.

87
Toleti So-
cietas per-
grata.

Toleti non modò in templis, sed in vrbis quoque plateis diuinum præconium fiebat eo populi fauore, ut in earum duabus baiuli, alijque de tenui plebe collatis pecunijs suggestum Patribus, omnino ignatis ipsis ædificarint. Nec minor erat apud Senatores gratia, qui domesticæ consueij egestatis, nec decere existimantes ijs deesse mortalis vitæ subsidia, qui tam prouidè cuncta ciuitati alimenta immortalis suggererent, in suis cœtibus communi suffragio sæpè tulerunt opem. Auxit gratiam testamentum primarij eius, qui cum amplius triginta millia aureorù nummum eroganda pios in vsus legasset, condendoque testamento sacerdos noster adfuisse, Societate omnino tacitam præterierat. Quæ res eo maiorem cõmendationem in vulgus habuit, fidemque fecit sincerè agi, quo notior domestica penuria cunctis erat.

88
Salmanti-
enses scho-
lastici agri-
gò culti.

In Castellana prouincia Ioannes Suarius, qui ei præerat, cura præcipua adolecentes curabat in gymnasijs iuandos, etiam vbi scholæ Societatis non essent. Salmanticæ autem, cum diceret è recta illius Academiæ institutione totius propè Hispania administrationem rectam pendere, quod inde prouinciarum ciuitatumque Rectores plurimi existerent, illud singularis industriæ adhibuit. Sexdecim Collegia inter domesticos distribuit, ut duorum spatio mensium pro suæ quisque patriæ iuuenibus preces ad Deum funderent. Sacerdotibus verò a laicis, qui Academiã frequentabant, præterea impensè mandatum, ut exemplo colloquijque pijs ad virtutem, quos possent, impellerent. Quæ dum exitu superioris anni, & huius initio fiunt, interea Bartholomæus Fernandus nostri Collegij Rector Compostellam litis causa profectus, sic tota incivitate studia religionis incendit, ut quo diutius eius ope fruerentur, vulgò produci trahique cuperent litem: in quam neque Iudices, neque actores, nec omnino quisquam quidquam impensæ fieri est passus: quodque magis est rarum, aduersarij quoque litigatores colebant. P. Bartholomæum ac diligebant. Nimirum non ille forum, sed carcerem, & xenodochium Compostellanum, quod è celeberrimis Christiani orbis est, frequens terebat: nec solum diuini verbi pabulo victos hospitesque reficiebat, sed iisdem familiaribus quoque obsequijs tanquam Christo Domino seruebat. Verùm inde longè lateque eius nomen vulgatum est, inde auctoritas conciliata insignis, quod vicinis duabus in vrbibus inimicitias inueteratas, quibus in factiones illæ scendebantur, Deo bene iuuante sustulit. Illud quoque in communem Compostellanorum vtilitatem plurimum cessit: quod Pater, dum percurrere diæcesim omnem, & populis singulatim dispertire operam per tēporis angustias nequit, rem compendio transacturus cum Proepiscopo agit, ut sacerdotes instituendos curaret, qui totius mox populi magistri forent. Quod Vicarius cum libens suscepisset, accersitis è tota diæcesi Presby-

89
Res Compo-
stella à Re-
ctore Sal-
manticensi
optimè ge-
sta.

teros, in sancti Iacobi erudiendos formandosque Bartholomæo tradit. Ille rem adeò verecunda modestaque sapientia executus est, ut omnes monita peramanter, cumque gratiarum actione susceperint. Interim, quoniam Christo teste ac sponsore querentibus primum Dei regnū, & iustitiam eius, humana emolumenta pro additamento adduntur, lis optatum sortita est finem: & Bartholomæus optimum Religiosis viris parauit exemplum: ut vbi que (quod sanctus Genium magister optat) illud ante omnia curent, ut per omnem occasionem annuncietur Christus.

Magnifuit momenti, rarique exempli Sodalitas Vallisolei ad detentos in publicis custodijs iuandos instituta. Socij Collegij dum cancellariæ carcerem ex interuallo reuolunt, animaduertente inopem turbam summa premi penuria tum alimentorum ad sustinendam vitam, tum caudicorum & procuratorum ad celerem causarum & commodam transactionem: paucisque diebus horum inopia subsidiorum homines decem miserè, & quosdam inexpiatis confessione noxiam animam exhalasse. Quæ res cum visa esset minime negligenda, Præsidem Iudicis que admonuerunt. Remedium inuestigantibus opportunum nullum oblatum est, quam vt Sodalitas honestorum hominum, quæ duobus præcipue ijs prohibedis excubaret malis, institueretur. Agitatum iam pridem talis condendæ Sodalitatis consilium erat: sed subortæ difficultates ex memoria obliterarant. Deo tamen placuit, vt Patrum sèdultate ac precibus, & ius dicentium ardentibus studijs hoc anno exitum fortiretur. In eam Præsides, Iudices, Iurisconsulti, procuratoresque regij concilij dederunt nomen, cuiumque præcipui quidam, qui præter stipem, quam de suo conferebant, bini quaque hebdomada, initio ab Præside facti eis ministratum adibant; atque agris præcipue ea benignitate prospiciebat, vt eos laute quoque acciperent. In singulos præterea Sodales singulorum cause victorum distributæ sunt, vt eas quam celerim expedirent, & victos soluendos curarent. Quæ cum diligenter pro se quisque exequerentur, eius instituti nõ toto solum Vallisoleto, sed finitima etiam regione diffusus est secundissimus tumor: adeò vt vicini populi formam inde petere, & suis quoque in oppidis Sodalitatis eiuimodi excitare meditarentur. Hoc quoque anno in artio regij fori (id cancellariam vocant) rogatu Præsidis institutæ per magna ieiunia conciones, opus persequente, qui superiore in choarat anno, Rectore Collegij Martino Gutierrez: quod item exemplum regie postea curia Graaatenfis, & Hispanensis secuta. Idem Rector eodem tempore morem induxit concionum in Academiæ sacello, satus gnatus, quæ diuini verbi sint vires, quantique inter sit proprios cuiusque hominum generis monitores esse. Itaque cum tres essent Vallisoleti Grammaticæ ludi, in que singulis ipse sermone accommodato aditum aperuisset, discentiumque iuxta ac docentium animos preparasset, tres Patres delegit, & suum cuique, quod hebdomadariis hortationibus ad Christianam pietatē excoheret, gymnasium assignauit. Ita factum, vt non multò secus, atque in ipsis Societatis gymnasijs

90
Sodalitas
magni vsus
instituta
Vallisolei.

91
Alis vid
instituta
Vallisolei.

inter

inter adoleſcentes in ſermonibus, atque exerci-
tationibus litterarijs rerum tractatio piarum, cō-
feſſiones menſtrug, tum quotidie principio ſcho-
larum ac ſine, ad Deum precatio: ad hæc cultus
Virginis Mariæ ac Calitum reliquorum, & cete-
ra bonarum mentium rudimenta vigerēt. Præter
hæc quinta quaque feria paruulorū greges, quos
noſcitandis elementis, Calamoq; pingendis pri-
mus exercebat labor, quatuor è ludis in templū
deducti catecheſi imbuebantur: quò nulla pars
ciuitatis reliqua fieret, quā religioſæ caritatis ſo-
lertia non vt faceret meliorem, eniteretur. Iam
quoniam Collegium ita ſeſe corroborat, vt o-
pibus niti ſuis poſſet, cū ad hanc diem Theo-
logiam Scholaſtici noſtri ex Collegio ſancti Gre-
gorij Dominicanorum, Philoſophiam ex Aca-
demia ciuitatis petiſſent; Magiſtri duo domi ſacræ
doctrinæ ſcholas ex D. Thoma auſpicati Blaſius
Rengifus, & Ioannes Fernandus; adhæc Xime-
nius Dialecticā, Petro Sancio, qui aliquid etiam
ſubtilitatis Theologicæ ſuperioribus annis ex-
poſuerat, rationes officiorum, quas initio anni
inchoarat, frequentiffimo in conſeſſu, ſummaq;
approbatione omnium perſequentē pauloq;ue
poſt, nequid petendum foris reſtaret, reliquæ
etiam introductæ diſciplinæ Philoſophorum.

92
Altiore
ſchola in
Collegium
Valligleran-
um indu-
ta.

93
Segoniarum
Reſtorum in-
duſtria.

Segoniarum Reſtoris induſtria fecit, vt
ſolennes Quadrageſimæ conciones haud pau-
lo vberiores ſolito prouentum pietatis ferrent.
Quotquot varijs per vibem locis declamaturi
erant, conuenit, adhortariq;ue eſt, vt vno om-
nes ore in certâ quadam communiora vulgò vi-
tia inuherentur: ex ea enim conſenſione, quali
facto cuncto expugnatum facilius iri. Ita counite-
batur Solerius non modò (quod interdum mala
ambitio indigniſſimè facit) ne cōcionatores qua-
ſi in eodem ſtadio decurſari inuicem ſeſe pro ad-
uerſarijs haberent, ſed vt ad diabolum, & vitia
ſubigenda velut concordēs commilitones con-
cordia ferrent arma. Idemq;ue quamuis & Euan-
gelij ad concionem tractandi, & Collegij regen-
dicura diſtineretur, partes etiam pueros cate-
chiſmum docēdi ſibi reſeruabat: perq;ue vias vrbis
ac vicus pia carmina, & prima Chriſtiani cultus
dogmata concinentiū agmen deducens, aduol-
torum multos exemplo, pleroſque etiam adhorta-
tionibus loco interpoſitis ad virtutem inuitabat.

94
Ioannis Ra-
mirij pra-
claræ ſactæ,

In Aragonia prouincia Ioan. Ramirus Valen-
tiæ concionibus mitos effecit motus. Cū ege-
nos læpè & grauiter commendaret, præſertim æ-
gros, qui vitæ ſubſidijs, neceſſarij q; hominū mi-
niſterijs deſtituti in ſumma ſolitudine ac miſeria
tandem expirabāt; viri nobiles dederūt in album
nomina, partiq;ue inter ſe ita ſunt curationem,
vt bini ſingulis noctibus ijs, qui plurimum auxi-
lio indigerent, vigiles præſtò eſſent, opportuno
anima corporiq; leuamento. Idem Setabim pro-
fectus cū Paſtores abſentes, perq;ue cultura
neglectum omnem eam Domini vineam vaſta-
tam, ſpinisq;ue & venenatis obſitum ſtirpibus in-
tueniſſet; omnem eam diuina gratia publicis vi-
rijs, odiſq;ue grauib; ſublatis, & ſtudio diuini
cultus inducto, purgari renouariq;ue. Pari ſtu-
dio, conſimilq; ſucceſſu Iosephus Aiala Reſtor
Baremone, vbi Collegium adminiſtrabat, verbi
diuini ſementē ſpauit tum alibi, tum per quadra-

95
C. Iosephi
Aiala.

genariam in eadē in templo ſummo. Specimen
generoſæ ſementis, & nobilium frugum è duorū
ſacerdotū ſumi mutatione poteſt. Alter iam diu
Societati inſenſus multa apud familiarem ſuum
de ea oblocutus erat. Mox ita tulit caſus, vt vnà
ambo ad Aiala concionē accederent. Ea obtre-
ctatorem ita commouit immutauitq;ue, vt ſimul
primū concionator obticuit, ad amici ſeſe pe-
des, palām veniam rogans, & dicta retractans,
eodem loco abiierit. Alter item ſacerdos, nec
minùs ab nomine noſtro alienus, cū in cætera
turba, quæ ad audiendū confluxerat, fortè adef-
ſet, qui eſſet verba facturus ignorans (nam varia
ad templa ſubinde Iosephus aduocabatur); vbi
vidit apparere in ſuggeſtu Iosephum Collegij
Societatis Reſtorem, fugam ſubitò meditatur,
& conatur euoluere ſeſe è turba. Cæterū ita
ſæpens conſertaq;ue erat concio, vt, quamuis
magno luſtamine, exitum minimè reperiret. Ita-
que conſtitit parumper, inde paulatim ſenſimq;
clapſurus. Interim quamuis inuitus & circum-
ſpectans maneret, verba tamen aliqua & ſenten-
tiæ in aures peruadebant: nec ſentientē paulatim
attentio occupauit: illapſusq;ue in animum ſermo
ita permulſit, vt protinus apud Patres cōfiteri de-
liſta cœperit: iſſq;ue, quorum antè nomen ex-
ſum habebat, regendum ſe totum permiferit.
Quæ res haud dubiè multis accideret, qui incer-
tis ſuſpicionibus, ſictisq;ue criminibus ducti Dei
ſeruus auerſantur, ſi animum inducerent eos ali-
quando vel publicè loquentes audire, vel allo-
qui priuatim; vel certè veritatem per ſe ipſimet
explorare non grauarentur: verū diabolus, qui
ex talibus animorum abalienationibus quan-
quam falſa ex cauſa veram perniciem ſperat, cau-
ſas reconciliationis longè ſummouet, fugaq;ue ac
ſilentio offenſiones & odia nutrit.

Gandia & Caſarauguſta in circumiectos pagos
& oppida cōplures factæ excuſiones: ex quibus
que cōſuevit (hoc eſt, ſuprà quàm facile cogitare
minùs experti queant) diuini cultus reſtauratio
exiit. Quanquā in oppido præcipuo Caſaraug-
uſtana diœceſeos duobus ſacerdotibus eò miſ-
ſis conſtanti modeſtia elicienda fuit agendi po-
teſtas. Vbi enim conſpecti ſunt, veniſſe que di-
xerunt ſe, ſi quam poſſent, ad æternam ſalutem
laturus opem, continuò oppidani præter mo-
dum commoti nequaquam ſe hæreticos aiunt;
nec adeò vecordes eſſe, qui ſcirent ipſi per ſe,
ſi opus haberent, externa auxilia petere. Cur
veniſſent non inuitati Miſerat eos Pater Roma-
nus Reſtor, quòd compertū habebat valdè po-
pulum indigere cultura, eoq;ue magis (vti cū
ægotis fit) vltro ingerendam opem, quòd per
ſe non requiebat. Reſponderunt Patres non
ignorare ſe eſſe populum ſuū clem: nec dubitare
quin etiam vellent omnes æternæ ſalutis com-
potes fieri: verū ſe alios quoque pios adire po-
pulos conſueſſe; & vbiq;ue quempiam inueniri,
qui vel propter nouitatē, vel alias cauſas ad ani-
mi ſui profectum tenui ipſorum at prompta o-
pella vteretur. Non ſe cuiquam oneri futuros.
In xenodochio publico diuerſaturos; & quod
ſatis ad ſuſtinendam vitam eſſet, quaſi tuos emē-
dicato. Reſponderunt xenodochium pauperi-
bus peregrinis exadificatum; non hominibus,
qui

97
Modeſtia &
conſtanti-
vires.

qui sine causa vagarentur. Populum omnem modicorum facultatum, exhaustumque expensis esse, & nimium multum mendicorum adesse. Ad hæc verba Patres, quod se verterent, quoque recipere, ignorabant. Sed pius vir è primis, qui rei gesta intertuerat (nam gesta publicè, & propè cum tumultu populierat) misericordia commotus occultè ad vulgioffensionem vitandam, ne sub dio fame absumerentur, prouidit. Nec patientes Dei præcones obiecta primo in aditu difficultas teruit, seu in desperationem actos statim fugauit. Perflitè aliquot dies propè latitantes Deo propitiando intenti: nec interim quorum se dabat occasio, mitigare animos comitate prudentiaque cessabant. Bonum inter cæteros presbyterum magnæ ad vulgus auctoritatis sibi conciliarunt. Is primo die, qui festus illuxit, populo accommodatè suauis, vt, quando sacerdotes duo illi Cæsaraugustani nondum excelsi erant, periculum eorum facultatis facere vellent. Cumque populus haud abnueret; alter è Patribus in suggestum ascendit. De eius diei celebritate ingressus dicere, cum actio, doctrina, elocutio, tota denique dictio non vltata eo loco esset, in attentionem summam omnes, mox in admirationem, arrexit. Quos vbi commotos animaduertit, lentim orationem eò flexit, vt quid venissent, quid proposuit Societati susceptis eiusmodi expeditionibus esset, quo pacto consueuissent patens Christianæ disciplina: initia tradere, aliisque consueta exequenda duntaxat maiorem ob Dei gloriam, & spiritualem proximorum utilitatem, simpliciter & grauiter explicaret. In attentione maxima variè cernebantur audientium vultus: gestire, qui maximè fauerant; plerique mirari, non pauci rubore suffundi. Absoluta concione, populi primores conueniunt benignè Patres: veniamque submissè petunt, quod antè cum eos minime nossent, haud perinde, ac essent meriti, accessissent. Deducunt in xenodochium, & vitæ subsidia certatim summittunt. Postremò alijs atque alijs actionibus delectari, perspectoq; iam ex audiendis confessionibus, & instituendis rudibus, redintegrandis amicitijs, & alijs eiusmodi officijs communi profecti, apud Prouincialem egerunt, vt saltem alterum è duobus ad magni ieiunij tractatus concederet. Quod cum Prouincialis negaret, comperto eos iam antè cum alio concionatore non parui nominis conuenisse; inducere oppidani concionatorem illum, solido ei stipendio perinde ac si perfectus esset munere, persoluto, vt ipsemet suas apud Prouincialem interponeret preces. Tum verò intelligens Pater Cordesius Prouincialis id non gratum populo magis, quam concionatori commodum fore, cui sine labore merces, nouique suggestus querendi facultas erat, concessit. Tantam igitur animorum conuersionem patientia & constantia fortium illorum sacerdotum fecit: quibus tanto lætiorem exitum Pater misericordiarum dedit, quanto aditus difficilior fuerat: vt quicumque animarum negotia tractant, his edocti exemplis non ad primam difficultatum faciem fracti animis terga vertant, ac cæpto abstant; sed Dei opem implorantes prudenter ac fortiter perseuerent: caueantque non

modò, quo aditum patentem inuenerint, ne per humanum errorem venturis occludant; sed vt etiam, quo difficilem ipsi angustumque habuerint, vt expeditum atque exoptatum sequentibus memoria modestiæ, cæterarumque virtutum suarum relinquant.

In Bætica Triguereuse Collegium anno priorè susceptum colonis est frequentatum. Præclara ibi circaque Bustamantius perpetravit. Venit Triguereum in exitu proximi anni: & quoniam parata nondum erat Collegio ædes, quamquam Franciscus Palma fundator contumeliam propè suam, quòd ad se non diuerneret, proclamaret, ad xenodochium se recepit: eoque vtens diuersorio, è victu, quem fundator idem vt suppeditaret, euicerat, id modò quod necessitati mederetur assumens, delicatiora remittebat. Pro arate & existimatione Bustamantij ille ad xenodochium secessus vniuersæ ciuitatis antiquæ bonitatis humilitatiq; visum exemplum est. Itaque vbi cæpit manè ac vesperè è superiore loco ad officium quemque suum; ad scelera fugam, vitæque mutationem hortari; cum præret hortatoris vita doctrinam, animorum ardor ingens excitatus est, isque ad commissâ expianda concursus, vt nec socius Bustamantij Ioannes Rodericus Christophori frater, nec alij è ciuitate ipsâ adiuuati sacerdotes, quamuis à prima luce ad multam noctem aures indicantibus sese præberent, possent multitudini esse pares. Inter cætera vitia prauâ iurandi consuetudinè ita exosam vulgo fecit, vt fultores quidam cum herum audirent iurantem, primò admonerent modeste, vt abstineret, quòd si sic de concionatore audirent sine causa iurare diuina lege interdictum esset: deinde cum perperam assuetâ lingua iterum prolapsa iurasset; comminati sunt, nisi diligentius cæueret, protinus se relicto opere abituros. Egregij sanè operarij: quibus non modò agrum domini, sed & animum curæ esset excolere. Bona gentis facilitas ac religiosa in doles Bustamantij animum mirè cepit. Aptissimum esse Societatis Collegio Triguereum se dem nunciat ad latè ac fructuose porrigendam industriam. Inter Bætiam & Lusitaniam situm oppidum commercijs vtriusque nationis frequens, celebribus circa portubus cinctus, ad quos excurri facili negotio fas sit. Incolas dociles, pacatos, rectè doctrinæ peracpidos. Persunctus quadragenarij ieiunij homilij magno cum pietatis publicæ inere mero, dum Hispalem reditum parat, Eleonora Zuniga & Sotomaioris Comitis Nieble litteris, quæ Triguereuse Collegij fundationem (vt supra memoratum est) apprimè iuuat, Huelquam oppidum maritimum studiose accitit: quòd inter Vicarium sacerorum Præsidem ac Prætozem graues ortæ similitates maximam perniciem quam plurimis minarentur. Confestim abiit Bustamantius; suaque & omnium opinione facilius, Deo adiuuante, furentes incendij flammæ extinxit. Inde nouis adhuc animis ad eius plagæ culturam assumptis, Hispalem pergit, & festinanter Triguereum die sancto Ioanni Baptistæ natali rursus ingreditur, sacerdotes tres ac totidem laicos adducens. Nondum enim pluribus ædes, quamuis fundator ac reliqui festinarent, extructæ

101
Triguereum
se Pater
Bustamantius
excelsus

102

103
Triguereum
apud Iesum
multis in
uandis

104
Triguereum
se Collegio
incolitur

extructæ erant. Rector primus fuit Ioannes Rodericius. Nam Bustamantius, quò totum se oppidis eius tractus adeundis, sanctæque humilitatis & caritatis muneribus dedicaret, omnis domesticæ gubernationis vacationem, cum valde expeteret, pro insigni beneficio impetrarat. Oppidum igitur Hueluam, & cui Veas, & cui à sancto Ioanne nomen est, peragravit, cum alia vbique præclara gerens, tum maximè odia & diffidia tollens. Et quidem Hueluani ad eò Patrum operâ gaudebant, vt domicilium, quo vel transiuri, vel ibidem moram facturi vterentur, in eum tantum vsum extruxerint ornarintque. Sed Bustamantius in sancti Laurentij ferijs cum Trigueni esset, ac suggestum concionaturus in templo principe scanderet, voces quasdam tumultuose exantium audiuit. Qua commotus re conuersus ad populum, Quid alia, inquit, vobis afferam? vos ipsi videtis, quam sit pius & patiens Deus noster, qui domi hæc suæ fieri iustineat. Pronunciemus omnes orationem Dominicam, & salutationem Angelicam, vt pro sua immensa pietate istorum corda tangere, & hæc eis condonare iniuriam velit. Quibus dictis, ac precatione absoluta, parabat deicensionem. Sed Vicarius elata voce hortatur, vt fraudare reliquâ populi innocentis, qui conuenerat, multitudinem, paucorum culpam nolit. Ingeminant & alij preces: quibus facillè Bustamantius cedens, ita locutus est, vt vehementer omnes, sed eos in primis, qui rixati fuerant, ad inimicitiam ibidem finiendam inflexerit. Quæ res & præter spem, & eo gratior vulgo accidit, quòd illi Proceribus erant, vt, nisi Deo placuisset ea via ipso in semine inimicitiarum causam elidere, grauis non ipsis modò, sed eunçto etiam populo calamitas immineret.

105
Hispani
Collegij
florui
florui.

106
Scholarum
utilitas.

Floruit in Hispanensi Collegio domesticæ severitas disciplinæ. Qui concionabantur, qui Christianæ summam institutionis vel pueros, vel rusticos edocebant; qui pueros erudiebant in scholis, sancta quadam æmulatione, vt suis pro se quisque muneribus quam optimè fungerentur, certabant. Inde fiebat, cum lingulæ rectè haberent partes, vt summa optima esset. In adolescentibus, qui scholas frequentabant, quantum modestiæ, quantum rerum piarum studium, quantum vitæ perfectæ amor inesset, ea sit coniectura; quòd præter ingentem eorum numerum, qui se ad altos Religiosorum Ordines recepere, centum eodem tempore aditum in Societatem rogabat. Ac Magistri Nouitiorum ex alijs Ordinibus Rectorem gratias acturi conueniebant, non modò quòd præter solitum multæ ad familias suas, verum etiam, quòd ita ex culti conformatique accederent; vt Magistris cum his nihil admodum negotij superesset, sed potius tirones optimo essent exemplo veteranis. Quanquam hæc laus Collegio Hispanensi, cum alijs propè omnibus est communis. Certè hoc eodem anno Mechynna Campi quidam præ ceteris Religiosorum nobilis Præses cum hanc rem vidisset, ita suos allocutus est, Deseramus alia studia, & Grammatica doceamus; ita pietas à fundamentis & ordine statueretur, quòd Iesuitæ faciunt, plus hæc ratione Reipublicæ Christianæ profuerimus. Alius

item Præful ex virtute adolescentium ab Societate eruditorum, de eius institutis magna opinione concepta, illa cognoscendi cupidine ad Collegium accessit, vchementer rogans Patres, vt communicare ne grauentur. Sed (vt Hispanim redeam) solebat sacer Ioanni Baptistæ nascenti dies effusa hilaritate, licentiæque & comotationibus violari. Ioannes Baptista Sancius, vt eius, quæ Christianos decet, modestiæ populus admoneretur; bis eo die in concionem processit: & fratrum aliquot missi ad Bætis fluminis ripam, quò ciuitas effundi vniuersa solet. Profecti sunt prælato sanctæ crucis vexillo: ripamque inter se amplam partem de Christianis axiomatibus verba facere omnes præter duos eodem tempore vocibus magnis incipiunt: oculosque ad se omnium rei nouitate aureisque conuertunt. Reliqui interim duo pariter rotam peragrabant ripam, graduque subinde fixo ingenti clamore eorum alter intonabat, Fratres, meminimus omnibus esse morticidum: post mortem acriter iudicium subeundam: gloriam bonis esse paratam, æterna supplicia malis. Quos ad clamores suspensa hærebatur multitudo: salutifera vulgo subibat cogitationes: non nemini lumina humescebant. Id ipsum per vrbis vias interuallis breuibus proclamabant: eaque re letitiæ exultantis feruor, ne velut meracius poculû statum mentis turbaret, tanquam infusa lympha est temperatus. Sed iam pietatis opus subiungam, quòd & insigne fuit, & sanè magno sterit Collegio. Exitu proximi anni quattuordecim septem, quibus præerat Aluarius Bazanus, solæ ex magna classe, vt tempestatis directæ, quinque & viginti demeris, salutæ Hispanensem in portum se hiemarum receperant. Ad eas Bustamantius Collegij tum Superintendens aliquot fratrum, qui potissimum remiges instituerent, & hortarentur ad Christianam pietatem, & rosariis ad salutandam Virginem donarent, feriatibus diebus mittere instituit. Hi dum sancto hoc labore studiosè funguntur, noua in afflictam turbam calamitas, morborum ea vis incumbit, vt miserandam in speciem complures iacerent, animam agentes, propè omnibus & animi & corporis nudis subsidijs, multique quotidie pecudum ritu moriebantur. Id è fratribus vbi primùm Bustamantio cognitum est, summa tempus necessitatis interpretans, ad succurrendum quacunque posset ratione animo incitatus, agrè cohibitus est, quin eadem hora, quamuis nocturnæ tenebræ obscurassent omnia, ad audiendas morientium noxas properaret. Postero die summo manè cum Rectore Auellaneda, alijsque sex partim sacerdotibus ad absolueudos, partim laicis ad solandos & preparandos ægros; suam singulis sportulâ cum pane, caricis, vis pastis, aliisque eiusdem generis xennis, quæ miserorum etiam corporibus auxilio essent, afferte iussit; ad quattuordecim contendit eo consilio, vt quoad animas omnium, quantum consequi liceret, in tuto locasset, pedem inde nequam efferreret. Verum ipsa oculis contrectata necessitas noua squalit consilia, deque valentiore remedio afferendo perpulit cogitare. Itaque cum Aluaro clallis Præfecto agit, vt ægri exponantur in terram, quò commodius sua tum animis, tum corpori-

107

In natalitijs
sancti Ioa-
nis Baptista
quomodo
curata pi-
tar.

108

Ægri re-
migijs
impensa o-
pera.

corporibus adhiberi leuamenta queant. Is haud omnino rem probabat inino, quod noua videtur, nec velle ipse noui auctori haberi moris. Tamen grauissima de necessitate, qua teneri confuctis moribus nequeat, admonitus, vt etiam erat vir bonus ac perhumanus, dixit, si Patres præesse negotio vellent, se domum conducturum, in quam aegri deportarentur. Bustamantius omnia post summam illam agrorum miseriam dicens, procuracionem ingenti animo suscepit. Conducitur domus, in quam aegri ad octoginta deportantur. Moxque cum ea satis capax non esset, alterum ferme tantum egrorum ad Beatæ Anæ deferretur hospitium. Quid operis & tricarum in rebus principio ordinandis, in lectis, totaque, lupellectile vtrouique comparanda fuerit, haud facile, nisi munerum eiusmodi intelligentes expertique coniectura assequantur. Verum cum dies ostenderet plus Patribus caritatis esse, quam virium; nec vtrumque eos munus perferre posse, benignè Aluarus, qui corporibus inseruient, idoneos ministros substituit, vnamque Patribus animorum prouinciam curandorum reliquit. Adhortabantur ad patientiam, audiebant confitentes, sanctissimo Viatico, & Suprema vitione muniebant; tum decore pieque vita sanctos sepelebant; singulis etiam diebus qui leuius aegrotabant semel atque iterum Christianis rudimentis imbuebantur. Ac misera turba, quorum erga se pietatem tantam experiebatur, eorum se nutibus omnino permittens, ad quem libuisset modum versandam fingendamque præbebat. Ita vel optimè animati instructique pariter cum vita finiebant ærumnas, vel ad nouas in remigio, si valetudo resarciretur, pro suis noxis luendas penas animi comparabant. Mahometani quoque aliquot ad Christum adiuncti potentissimo caritatis illo argumento reuincti. Feminis in nosocomia haud patebat ingressus. Virorum plurimi spectatum accurrebant, multique ex nobilitate, multi factorum Ordinum Religiosi viri caritatis insigne exemplum admirati etiam conungere operam, & agris ministrare gaudebant. Nostrorum Sodalium qui se se ministerio dedicarant, grauissimè complures decubueres quinq; virtute insignes, quos præsentis mercede diuina clementia dignos existimauit, le chargo pressuauiter in Domino obdormuerunt vno eodemque mense Februario. Præcesserat is qui in nobili procuracione cæteris & auctoritate præerat, & sedulitate præibat Pater Sanctius Lopus miserorum ardentissime omnium iuuandorum amans; eoque acerbius ciuitati mors vni accidit. Ille quantum in alienis leuandis benignitatem, tantam in tolerandis suis doloribus patientiam mirandam cunctis & imitandam exhibuit. Caciolla natus genere bono, nec malam remortalis vitæ triginta, Religiose non plus quinque sed magnos plenosque vixit annos. Neque illum regionum nostrarum explebant ærumnae, sed insuper Indicas, magisque Ethiopicas apud Abassinos, quod has crederet ditiores, meditabatur & exoptabat. Subiectum sacerdotem ac duces Ioannes Gomis, Hieronymus Lopus, Andreas Segura Scholastici, & Alfonso ad manuum labores Adiuutor. Gomis Deus aperte visus est singu-

lari beneuolentia præparasse ad optimum finem. Paulo antè impetrato ad animum suum expoliendum aliquot dierum secessu, multum gemituum, multum fuderat lacrymarum, multum pœnarum spõte subierat. Ad nil non grande & arduum Dei & animarum causa exacterat caritatem. Denique veteris quoque hominis pergeneralem confessionem senecta posita, recens & ardens cum ad opus prosilisset, medio ex opere vocatus est ad mercedem, tum scilicet, cum pro æstu illo & laborum & studiorum exaggerata & multiplex deberetur. Hieronymus Lopus iam ornatus seu potius oneratus sacerdotio duplici, vtroque optimo erat, cum è patria Corduba Hispalim profectus iam iam designandus Philosophiæ Magister, omnia duxit inferiora paupertate & humilitate crucis: eiusque sarcinae positione tranquillitatem sibi conscientia, religiosam vitam, & pretiosam mortem coënt. Sed vt recentissimo cuique famulo Deus instar matris infanti solet dulcedine lactis blandiri, nullius æquè abundauit caelesti suauitate in beatam vitam natalis, atque Alfonso. Ab reficiendis dolabra asciaque nauigij primò impetrauit, Deo seruiendi cupidine, vt tanquam mercenarius, paulò post vt velut Socius domum reciperetur. Adolescenti vegetum erat corporis robur, sed miris animi candor, summa innocencia, docile ingenium, & ad imperia cuncta se quax. Cum iam morbus perurgeret, interroganti quæ secum ageretur, Admodum grauitè, inquit, tum velut emendatarus dictum adiecit: Verum si ita lesu meo placitum est, exora precibus tuis, vt crucier vehementius. Cum verò iam viribus defectus ipsam Auclaneadam (qua talibus temporibus pietate nostri Rectores solent) cibum sibi suggerentem videret, non potuit contineri, quin erumperet in has voces lacrymabundus, Eheu, Pater, pulchre scilicet conuenit mihi cum Domino meo. Me lectulus mollis, durissima crux illum habet: cibus illi ac potio fel & acetum, delicia mihi queruntur. Hocine est pro Christo acerba pati? Vbi verò sacro munctus est oleo, & circa lectulum cum luminibus precantem pro se sacram Sociorum cohortem vidit, & Religiosa vota permissus est nuncupare, sic exiliij gaudio, vt geliente illo præ caelesti quadam dulcedine circumstantibus necesse fuerit lacrymari.

Lusitania magno & Societatis, & propè rotius regni dolore Consaluum Vazium Mellium Prouincialem amisit. Eum Regina vt audiuit, Eboræ grauitè laborare, Ollisipponem sua sponte, sua missa Ictica, refertu iussit. Hic quantum caritate admirabili certatim omnia omnes, nobiles medicamenta & adiumenta conquiritent, vinci tamen mors nequit. Prædic Idus Maias sublatu est. Finis præ cuium copioratione peragi vix potuit. Ludovicus Montois, Augustiniæ nomum Prouincialis, & Ludovicus Granatenis Predicatorum ex Ordine inclij religionis ac literis vni non modo exequijs interesset, sed & lectorum vice fungi, singulasque de solennibus sancti Iobi patribus recitare vouerunt. Erat quippe Consaluu super decus illustre natalium, quod sanctitate ipse decorabat, solida perspetaque virtute sacerdos, Apostolica pollens iacundia, summis, medijs, infimis suauitate composito.

109

110

Quinque
Socij in a-
grorum ob-
sequio mor-
tuis.

111

112

Mōw Lus-
tani Pro-
uincialis
Consaluu
Vazij.

Eius vultu
111.

positorum morū, & consuetudinis religioſæ comitate pergratus. Inor virtutum decora cæterarum insignis elucebat erga diuinissimum Euchariſtiæ Sacramentum pietas, vberima haud dubiè vena donorum cælestium. Supremo tempore vix coherens obſibus (adeò tabes exederat) quamdiu feruè ac feuerè vitatus non eſt, exiliebat è lecto, poſitiſque humi genibus ſumma cum veneratione Dominum ſuum excipiebat: id què quàm impetrare crebertimè poterat. Prouinciæ in eius locū admniſtrationiſuffectus eſt Iacobus Myro. Oliſippone haud potuit obſiſti Cardinalis & Reginaſignationi, qui cum inſtitutionem Sebaſtiani Regis Magiſtro Ludouico Conſaluo rectè viderent procedere; rati multum pertinere ad ipſius profectum Regis, vt pueri nobiles, qui cum eo educabantur, ab aliquo de Societate erudirentur, ne, ſi fortè horum quiſpiam prauos aliunde hauriret mores, veluti contagione cæteros ac fortè Regem inſiceret: eam etiam curam ſacerdoti noſtro mandarunt. ac Deo bene iuuante, è ſententia hæc quoque procuratio ſuccedebat. Ex ijs, qui è Collegio ſancti Antonij in religioſam peregrinationè miſſi ſunt, vnus (vt alij antè non ſemel) pro vago captus in carcerem cum turba includitur. Nocte inſequenti ad ludendum inuitatus acriter ab ea re ludentes deterruit eo affectu, vt ludum intermitterent, & ſibi inuicem, quæ lucrati erant, redderent. Frater bono ſucceſſu lætus multa petrexit piè dicere: vnde illi ſuſpicati ſunt hominem è Societate eſſe: eo què iudicio apud iudicè die poſtero proditus, honorificè eſt dimiſſus. Ac tales profectò omnes deceret viros eſſe Religioſos, vt moribus magis, quàm habitu ſe, qui eſſent oſtenderent.

117
Religioſa
vita exem-
plum.

114
Indica res.

Varia miſ-
ſibus.

Hoc anno in India mulæ ſuſceptæ expeditiones. Cum Prorex legatum ad Sinarum Regem deſtinaret, adiungique de Societate placuiſſet, qui ingreſſum nobile illud amplumque in regnum tentarent, è plurimis competitoribus lecti ſunt tres, Franciſcus Petrius, & Emmanuel Texeria ſacerdotes cum Andrea Pinto laico. Meliaporam ad D. Thomæ coloniam, quæ à P. Cyprianomorte ſacerdote noſtro caruerat, quamuis Franciſcani ibi duoque liberi ſacerdotes, agerent, tamen indigenarum & Luſitanorum rogatu miſſus eſt cum ſocio P. Franciſcus Pinna. In Iaponiam, cum latior in dies Euangelio campus aperiretur, ac nominatim Cangoximani Regis vt ſatiſfieret voluntati, qui (vt ſuprà memoratum eſt) ſacerdotes ad ſui regni inſtitutionem à Prorege Indiæ, & Prouinciali Societatis poſtularerat, tres ſacerdotes profecti Melchior Ficerredius, Balthaſar Acoſta, & Ioannes Capralis. Et quoniam ad Molucas quoque inſulas haud minus Chriſtianorū augebatur numerus, auxiliare eò quoque ſubmiſſæ copiæ, Ludouicus Goës, & Chriſtophorus Vaſcus Rodericius ſacerdotes. Armuziam verò ſub extremum annum recens aduectus è Luſitania, qui Vincentio Tondæ opem ferret, Michaël Capralis diſceſſit. Alij in viciniora Goæ loca dimiſſi. Quarto Idus Septembris è Luſitania appulere quatuor ſacerdotes Andreas Cabrera, Marcus Miec, Michaël Capralis (quem ſtatim miſſum Armuziam diximus) & Franciſcus Dionyſius cum duobus laicis Pe-

Hift. Societ. Ieſu Tom. 2.

tro Crucio, & Iacobo Brigantino. Eadem claſſe literæ ad Proregem à Sebaſtiano venere, quibus & Brachmanes, & cæteros à Chriſtiana fide alienos, qui religionis cauſam retardarent, è ditione regia pelli; nemque baptiſmorum apparatorum intermiſſam celebratè reuocari iubebat. Quibus rebus, quæ haud modicè refrixerat, Ethnicorum conuerſio excitata eſt. Multi & numero erant & opibus potentes Brachmanæ. Quamuis enim eorum opes Conſtanticus Prorex inſregerat, & importuniſſimū quemque eiecerat; tamen ſpiritus penè priſtinos poſt eius diſceſſum reſumpſerant. Quare viſa conſultatione res digna Prorege Cotinio eſt, quem admodum regium exequi iuſſum oporteret. Concilio aduocato, cui Archiepiſcopus, præcipuique cum Religioſarum familiarum, tum ciuitatis totius intertuerè, rem omnem horum permiſit ſententiæ. Non deerant, quibus duriora primò mandata regia viderentur. At Archiepiſcopus, qui ſimul vt venit Goam, perſuaſione hominum ad ſua quàm ad Chriſti Domini lucra attentiorum, ab omni planè vi abſtinendum cenſuerat; experimento edoctus quàm parum ægros mortales diuina, niſi humana admiſceantur, moueant bona; tam graui oratione eſt vſus, promulgandumque omnino obſeruandumque decretum regium argumentis adeò multis probauit, vt in eius ſententiã omnes ad vnum conceſſerint. Protinus vt promulgatum edictum eſt, erecti ſunt Chriſtiani animi, cecidere Brachmanis. Sublatis hoc edicto impedimentis, continuo Socij ad celebratè baptiſmorum reuocandam adiecere curã, vt ſanctis hiſce illecebris incurioſos ſuæ ſalutis populos ſalubriter inſcarent. Itaque præter eos, quos antè ſine apparatu tinxerant, breui ad celebrem magnificumque baptiſmum coacto catechumenorum numero die conceptæ Deiparæ ſacro, nouem & vincti ſupra treceſos aſperſerunt. Cuncta pubes Seminarij Goani ſolemni incedebat pompa: eam Prouincialis, cæteri que Collegæ ſequebantur ordine longo: quippe iam ad nonaginta Goæ Socij agebant. In adibus viri nobilis congregati Competentes operiebantur. Aderat ibidem Prorex cum omni nobilitate alloquens nouellum cætum confirmantique. In de conuerſio agmine, Prorege, nobilibusque proſequentibus inter clangorem tubarum, feſtumque cymbalorū ac fiſtularum cantum, & tympanorum tumultum ad S. Pauli inceſſere. Quæ pompa non in poſterū tantum, ſed in præſens quoque profuit, Mahometana ſemina, Ethnicoque viro ea pia ſpecie vitalis fontis cupiditate incenſis. In gymnafio Goano, ne vlla iam recederet Europæis, hoc anno præmiorū inter ſcientiæ laude victores diſtributio inducta eſt.

115
Brachma-
narum ditione
Luſitanorū
pellenat.

116
Reuocatur
celebritas
baptiſmo-
rum.

Cocinenſi Collegio pius vir Chriſtophorus Carualius motiens bonam pecuniæ ſummam, vnde certum parati veſtigal aureorum ferme octingenorum poſſet, legauit: eaque prima id Collegium certa poſſedit bona.

Bazaini præter pueros è Chriſtianiſ ortos amplius trecenti, in oppido Sanctiſſimæ Trinitatis prope Tanaam ducenti, Couiani, & in ora Trauancoride ei Collegio commiſſa amplius quingenti Sacramèto fidei ad Eccleſiam aggregati; & magno hi quidem negotio, quod gentis Regulus inſtinctu

117
Baptiſmorum
ſumma
Goam nu-
merus.

B b

inſtinctu

instinctu Brachmanarum valde obliteret. Sacra
ædes noua extructa in pago, quod Retoroam vo-
cant, nouem ab Couilano leucis. In Manaria in-
sula in quâ translatos olim demonstrauit Commo-
rinenses Christianos, trecenti triginta ad fidelium
adiuncti cœtum. Harum mulieres gentium Ieuif-
sima causa in desperatione actæ vitam epoto ve-
neno finiebant. Huic malo remedium repertum
est tandem, fortassis ex antiquitatis memoria re-
petitum, eaque solertia, per quam & Romana ple-
bis à Prisco Tarquinio, & à Milesis virginum Iua-
rum cõsimilis furor sanatus fertur. Inducto enim
Præfecto, vt quæ ita moretuntur earum cadaue-
ra concidi iuberet in frustra, ille ignominie & sup-
plicij metus, quod manebat mortuas, ab immani
scelere viuas absternuit.

Plin. li. 36.
cap. 15.
Plot. de
clar. mu-
lier.

118
Amboino-
rum pietas.

In Molucis maior in dies propagandæ fidei porta
patefiebat. Reuerfis ad sacras Christi Natalis fe-
rias Artiuam Frãscio Rodericio, & Iacobo Mag-
galliane, qui soli in Amboino sacerdotes erant,
quemadmodum anno superiore proditum est, re-
perere ex vicino pago legatos Christianos, quos
metu paulò antè Mahometani peruerterat, profi-
tètes statum cuncto populo ad Christi redire cul-
tum. Ex quibus Emmanuel in fidei pignus magnâ
conditionum vim exigebat: nec illi præ salutis cupi-
dine abnucebant quidquam. At Rodericius ani-
maduersa hominum bonitate, nec in tantum super-
stitiosius paciscendum ratus ad eorum profectus
pagum ceteris recõciliatis octoginta in superba-
ptismo donauit. Absconderant miselli crucem in
silua, quam inde magna prolatam cerimonia Pa-
ter in publicum restituit, magna voce omnibus in-
ter adorationem contestantibus, quantumcunque
vis Mahometanorum ingrueret, quidquid eripe-
rent, facultates, liberos, vitam, nequaquam post-
hac religionem Christi que amore crepturos. Nec
verò locuti sunt magnificètius, quam fecere con-
stantius. Haud multis post temporibus oppugnati
à Mahometanis, maluerunt domicilijs hortisque,
in quibus rem ac spem omnem habebant, spoliari
suis, & Artiuam rerum egeni omnium comigrare,
quam de fidei constantia demoueri. Ceterum in-
genti omnium animos terrore oppleuerant Ma-
hometani prædones, qui duobus nauigijs oram
legentes maritimam repentinis excelsionibus cun-
cta vastabant. Itaque Emmanueli, & quibusdam Lu-
sitanorum, qui in Amboino tum versabantur, opti-
mum visum est Patribus pagos reuifentibus ire
comites, vt cum neophytis terrorem demerent.
Tribus ibant caracoris (genus nauigij modici
est.) Vno die prægressi Patres cum peruenissent in
quoddam insulæ cubitum, vbi immanis in mare sco-
pulus ex præcæcutis cauitibus prominere, seu coor-
ta tempestas caracoram frangit. Extemplo quidam
in mare deliliunt, quos vndæ raptos ad aspera sic
allifere saxa, vt alijs fœdè laceratis, vnus extinctus
sit. Incole naufragium conspicati, tametsi supersti-
tione Mahometani, ad colligendos Patres, qui in
caracora nondum planè dissipata residui erant, ac-
curserunt. Emmanuel autè, & qui ponè sequebatur,
cõspectis naufragij fluitantibus per mare re-
liquijs, haud dubitè Patres haustos fluctibus rati,
mærore immenso sunt obruti. Eo mox viuus præ-
ter omnem spem repertis, tum ceteros, tum præci-
puè Emmanuelè læticia vberior recreauit. Abij-

119
Naufragij.

ciebat se bonus Emmanuel plenus lacrymarum ad
Patrum sospitum pedes: caracoræque iacturam tanti esse
dicebat sibi: atque adeo ne, si uxorem quidem li-
berosque amitteret, magni facturum, modò sibi
Deus ad toranimarum salutem exiguum illud sa-
cerdotum subsidium, conseruatum velleret. Incolæ
quoque grates agebant Deo, quòd ea tempestas
ad se Patres compulisset. Idque benignum Numi-
nis ad fidem ipsos vocantis argumentum interpreta-
ti, alacriter partim venire, partim, quos metus
paulò antè abduxerat, redire ad Christum; præ-
terque ceteros Præfecti pagani coniuix, & sexaginta
Christianorum liberi salutis aqua renati. Ad eò
per tempestates quoque ac naufragia cursum teneat
feliciter, & longius prouehitur Petri ratis. Hanc
lætum cernens progressum, & periniquè patiens
Satan, nequaquam satellites interim suos sinebat
quietos agere. Ex oppido nomine Ite Christiano
nomini infestissimo Mahometani ad .v. millia
Recaniuem, quem iam pagum expulsa superstitione
Christus habebat totum, adoriuntur. Non solum
virium terrore suarum excidium intentant; sed ad-
fore etiam mox è laua hostes in maioris forme nau-
igijs denunciant ad Christianorum memoriæ fun-
ditus igne ferroque delendam. Recaniuenses quan-
quam & numero, & apparatu bellico inferiores,
& recitissimè ad religionem conuersi erant, respõ-
derunt, se nec Iuanos, nec lauos metuere: quippe
qui ad vincendum, & ad vitam pro Christo prodi-
gendam iuxta èssent parati. Nec mora. Tredecim
lauorum apparent iunci magno terram perentes im-
petu. Præfens ante oculos erat omnibus barbara
feritas, bonorum direptio, domorum incendia, vexatio
carorum: denique per genera omnia cruciatuum
obeunda mors, cum repetè obrecto nubibus celo
vehemèis procella toto mari iuncos dispergit,
vix vt tres ad Amboini oram appulerint: ex quibus
cum adeo vires, & animi imminuti sociorum dissi-
patione essent, non calamitas, sed lætus acceptus
est nuncius. Dum enim admonerent Mahometanos
sibi vt caueant, sensim est cognitum quædam Lusita-
norum nauigia ad eorum locorum præsidium subsequi.
Octo post diebus in Amboinum appulere Lusitanij
Antonio Paëzio duce; cum quibus Antonius Fernan-
dius sacerdos, & Antonius Consaluius laicus
è Sodalitate hac nostra graui antè tempestate iac-
tati in portum placidissimè inuehuntur. Idem sub
tempus aduenit Amboinij Patribus ex Ternate
quoque subsidium, Fernandus Aluarius, & Emman-
uel Gomius. Antonius Paëzius Lusitanorum Præ-
fectus, illico ad vindicandas Recaniuensium iniu-
rias cum septem caracoris ad Ite directo cursu in
piratam incidit in vniuersa ea plaga pestilèntissimam.
Aderat è Societate Antonius Fernandus classi-
arios ad Christianorum militum cohortans officium.
Conferta pugna, quamuis nauigiorum pirata nu-
mero superaret, multos tamen è suis, duosque è
præcipuis amisit. E Christianis indigenis cecide-
re nonnulli, tres modò vulnerati è Lusitanis. In-
de Lucebatam petiuere: vbi Pater Fernandus
multos fecit Christianos. Inde missus est ad Si-
rois portum Pupuas versus, quò ingens allec-
tabat spes Christianos fines latissimè proferendi.
Siquidem infinita Dei bonitas extraordinarijs
quoque suæ benignitatis aderat argumētis. Cum
horum Amboiniorum, ex quibus termè totam

120
Dirina in-
sula mo-
phytis pro-
sequi.

121
Pluvia di-
uinitus im-
gens pirata.

gens annonam parat, per aquæ inopiam squallerent ac periclitarentur; Christianæ quædam feminæ nuper ab ethnicismo auerse pro veteri consuetudine ad idolum consuetis superstitionibus aquam petiit abiere. Quod cum nupta homini Lusitano mulier, eoque rerum diuinarum peritior valde reprehederet, affirmaretque, si pluuiam à vero rerum parente, bonorumque fonte omnium Deo postulerent, sine dubio impetraturas; ipsæ inscitiam causatæ suam, rogant uti doceret, quo pacto id à vero Deo precandum esset. Igitur ea duce ad crucem cunctæ pergunt in proximo tumulo olim à Beato Xaerio sitam. Cumque solum circa scopis purgassent, & virides inspersissent ramos, flexis genibus ita orarunt:

132 Domine qui nosti, quid opus sit gentibus, quas tu creasti, pro quibus & cruciatus & mortem 133 perpeffus es, da nobis aquam: Christianæ sumus. Ac mira profectò res. Eodem momento cum tempestas antè serena alia minaretur, coactis nubibus, tanta descendit aquarum vis, ut re pro certo miraculo à cunctis habita, diu nulli essent nisi de ea sermones. Tum feminarum turba surdum idolum cui supplices nequidquam acciderant, funibus vincitum raptant per humum, & in flumen abijciunt.

132
Ad Celebes
religio pro-
pagatur.

Interim in regnum quoque Celebum Christianæ religionis salutaris radius penetravit. Rex Ternatinus instraxerat classem, in qua filium suum nomine Babu statuerat mittere, ut eos populos ad Mahometanum dementiam, cuius (ut sæpè demonstraui) erat ipse in primis sciens, & perditè amans, compelleret. Hac re cognita Henricus Lusitanus Prætor decreuit præmittere homines, qui statum eius regni explorarent, simulque duas bombardas è portu quodam (Totolem vocant) reportarent. Et quoniam ipsimet Celebes per legatos multis precibus esflagitauerant Christianæ doctrinæ magistros, visum est Prætorum per hanc occasionem Iacobum Magallianem, qui commodum per eos dies Ternatem ex Amboino venerat, in eam expeditionem mittere. Mense igitur Maio, quo tempore summa ibi defecit hiems, Lusitani milites, vnaque Pater Magallianes è portu soluunt. Manadum primum, qui portus est ditionis Celebum præcipuus, secundo cursu tam aliena tempestate propè diuinitus concessa, cum omnes abeuntibus certum ominati naufragium essent, appulere. Vulgata de Patris aduentu fama, vidisses vix facta exscensione vndique ingentè circa eum multitudinem conglobari, flagitantes contentione magna, ut Christiani quamprimum fierent. Quindecim diebus pro gentis captu mille quingentos catechismo præparatos vna cum Rege factis vndis absterfit, reliquam multitudinem in reditu abluturus. Gens est bello fortis, & finitimis valde formidolosa. Crux ingens in litore constituta: & Regi vexillum Sebastiani Regis dono datum. Aderat fortè eo tempore in Manado portu Rex Sionis vir inter suos iustitiæ nomine inclytus. Hic quoque, auidè sancta fide suscepta, & sanctissimæ Trinitatis signo, Lusitanique Regis vexillo cohonestatus est. Ex Manado ad oppidum Bolanum appulso Manadensis Regis filius hospitaliter excepit: & baptismum magnis precibus postulabat. Ceterum, quoniam Cizilguzarata

124

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

Ternatini Regis frater compulerat eum, ut Mahometi subiret turpitudinem, visum est Magalliani ad periclitandam constantiam, differre in reditum mysticas aquas. Hinc Cauripam abiire; ubi angusto in litore, nec admodum in longitudinem protenso sex pagi conspiciuntur. Ex his egressi incolæ ad tria millia ea cupiditate Christo Domino tradebant se, ut sanè haud posses magistrorum penuriâ sine gemitu reputare. Oppidorum Principibus baptismate in præsentia impetitis, & cruce in hoc quoque litore fixa, spes pro re multitudini præbita. Inde Totolem ventum, qui finis nauigationis militibus erat. Bombardis non reperiis, retro ad Cauripam flexere cursum. Ad redeuntis conspectum nauigij cuncta multitudo virorum æquè ac feminarum vna secum paruos trahentium, vel gestantium liberos, ut pariter in Christi plebem omnes consecrarentur, ad litus effunditur. Octo itaque diebus Magallianes ad duo hominum millia, tanquam sitientem gregem ad vitæ fontem admisit. Inde Manadum reuertit præcipua in eo oppido cura iacturus diuina femina & educaturus, quominore negotio in reliquis regni oras inde propagaretur. Quo tempore Magallianes ad Celebes, Prætoribus in insulas Mauri profectus est, in Ternate Petrus Mascarenia, & Vincentius Diazus Tiro ibidem receptus soli mansere. Qui ex mercatorum collaritia stipe adorsu templi (nec enim suum eo loci templum Patres habebant) tam sedulo appropèratur opus, ut cum die S. Annæ capturn esset, v. Idus Nouembres primum in eo Sacrum solenniter factum sit. Sub id tempus Prætoribus iterum è Mauris cum æger esset reuersus, moxque etiam Ferdinandus Olorius adfuisse, & Nicolaus Nunnus è Bacciano, ubi annum fuerat, & Magallianes à Manado Regem, quem baptizauerat, Celebum Lusitanam spectatum arcem adducens, superuenisset, iamque sex vna essent; appulit ex India natus nouum subsidium aduehens Ludouicū Goëm, & Christophorum Vascon Rodericium, gaudijque ingentibus sancta illa cohors, segregata à Spiritu S. ab noto hoc orbe in opus Euangelij, & in vltimas illas terrarum compulsa insulas, inuicè reuifit, regaltauitque socialis vitæ Religiosam suauitatē. Sed enim, quia populorum circa plurimorum necessitas, quorum se saluti deuouerant, nequaquam ferebat moram, post dies vix quinque iterum segregantur. Prætoribus ad suas Mauri insulas, quæ ex prærogatiua celi grauioris excolenda propriè sibi delegerat, redijt, multosque eodem Sociorum adduxit. Ternate interim Christianus efficitur præcipuus Tidorensis Reguli dux, eiusdemque consanguineus, qui totum proximis annis contra Lusitanorum arcem Tidorensē sustinuerat bellum. Multos Procerum exemplum eius valde commouit. Andrea, cuius die solenni renatus est, nomen optauit. Bengaicus item Rex Ternatem filium regni hereditum misit, uti Saracenorum, & Christianorum moribus institutisque perspectis, vtra magis arderent, sequeretur: nam eadem mox seie pariter securaturum. sapiens iuuenis Christiana delegit, quod Ternatinum Regem grauiter pupugit, minis & pollicitationibus in cassum admotis.

115

Ternatini
templum
extruunt.

126

Nobilium
conuersio-
nes.

B b 2 H 25

127
Legatio ad
Sinam ten-
tatur.

Hac inter Molucas insulas dum fiunt, legatio tentabatur ad Sinas. Quinto Kalendas Maias Goa profecti Franciscus Petrus, Emmanuel Texeria, & Andreas Pintus de Societate cum Egidio Goë, qui legatus Sebastiani nomine ad Sinarum Regem ibat, simul curaturus, ut Lusitanos inter ac Sinas commercia & societas iungeretur (nam eo tempore Lusitani, qui Amacaeni in portu negotiabantur, portoria Sinis pendebant) simul ut per eam occasionem religioni aditus patefieret. Quæ via omnes olim rimanti apertissima visa erat Xaverio. Iacobus Pereria idem ille, qui vehendum Xaverium susceperat, vexit. Com-
moda vsi navigatione, tantùm à Prestere, seu potius Siphone, quam Celimanicam nauæ vocant, periclitari, Malacam primum, inde Amacaum

128
Amacaum
vrbis initia.

quarto Kalendas Sextiles attingere. Península Amacaum pusilla est in Cantonensis prouincia Sinarum, nomen ab idolo Ama, quod ibi fuit, sortita. Nam Amacaum Ama finum interpretantur. In litore eius península eodem nomine conuenticulum ex mercatorum appulsit, & negotiorum occasione oriebatur ea, quam nunc exequimur, tempestate: quod iam in emporium nobile, & vrbem sanè frequentem cum propter opportunitatem loci (quod mediis inter Malacam & Iaponiam sit, & à Molucis, Sione, Cocincina, & aliunde inuitores excipiat, & cum Sinis ipsis negotia quaestiuosa offerat) tum propter salubritatem celi, & rerum omnium vbertatem in modum excreuit. Huc Patres appulsi Lusitanis, alijsque Christianis, qui ibidem, vel in vicina insula, cui Pignolus nomen est, negotia exercebant, sacerdotalem operam more suo nauarunt, tribus etiam illis, qui in Iaponiam mittebantur, dum traiectionem expectant, pro virili parte iuuantibus. Iacobo Pereria, quoad legationis negotium postularet, eius portus credita praefectura erat suam ob pietatem, tum quod valde esset locorum ac gens peritus. Is & legatus Cantonem nunciant ab Lusitano Rege legatum ad Regem Sinarum adesse: petuntque, ut liceat ad obeundam legationem Cantonem accedere. Tentarant alijs eiusmodi legationem Lusitani: quæ quorundam impotentia & cupiditate non modo optato caruerat exitu, verum legatum pro exploratore habitum, malè acceperant: & vniuerso Lusitano nomini insignis parva inuidia erat. Vulgò non solum rapere homines, sed & vorare credebantur. Quin adeò Sinæ cum fama acceperant Malaca eos, & alijs Indiæ locis vi & armis peritos; & viderent longè maioribus & munitioribus vti nauigijs, quam sua essent; & super omnia, bombardarum horrentem molem, tanquam ipsi regno imminerent, procul arcebant. Ergo suspicionibus his imbuti Mandarini (hi sunt vrbium prouinciarumque in Sinis rectores) explorandum censent, num fraus legationis vocabulo subit, illud inter alia metuentes, ne ea mercatorum ars esset portorij pensionem eludere molentium. Ea de causa Mandarinus legitur à precipuis, qui Amacaum profectus cuncta diligenter exploret. Is vbi Lusitanorum propulsos vidit mores, praesertim quam essent diuinis rebus addicti, quam frequentes in aede sacra, quam Patrum obseruantes; dixisse fertur,

129
Sinarum
suspiciosa
conclatio.

130
Præclarum
dixit Man-
darini.

fieri non posse, ut gens, quæ tantam cum Deo rationem haberet, veritatem aequitatemque non coleret. Munera ad Regem destinata in templo per otium curiosèque spectauit, ac retulit singula in libellum: ex quorum estimatione facile omnem suspicionem fraudis mercatorum abiicit, optinè ratiocinans nequaquam videri ad redimendum portorium id paratum esse, quod sanctarum mercium, quas in eo portu Lusitani haberent, prope pretium exequaret. Opportunè etiam ad leuandam inuidiam cecidit, ut sub idem tempus quidam à Sinis ipsis latrunculi comprehenderentur, qui Lusitanorum ementiti habitum raptos incolas peregrinis mercatoribus diuendebant. Itaque his rebus, & humanitate, qua ab omnibus, & præcipuè à Pereria tractatus est Mandarinus, magnopere conciliatus fauensque discessit. Cum eo missus Cantonem est Emmanuel Penedus, qui negotium apud Mandarinorum concilium vgeret. Ingenti magnificentia magistratuum Sinesium admissi sunt in concilium Mandarini, & Emmanuel: cumque postulata exposuissent, interrogatus est Emmanuel, num tetret secum publicam fidem, quæ alteri olim legato præbita fuerat. Hanc cum ille negasset se ferre, quod, cum Malacensis vrbis & arcis capta est, ibi conflagrauerat, id satis argumenti censuere, ut legationem totam pro ficta respicerent. Interim Amacaum appellunt Ludouicus Mellus è Sunda, & Ioannes Pereria ab Malaca, ambo locupletes mercatores, ambo diploma regum ferentes, per quod & in Iaponiam nauigandi potestas vtrique fiebat, & Amacaensis praefectura, quamdiu tempestas opportuna nauigationi appeteret, mandabatur. Hinc parum absuit, quin, dum sua vterque iura præferenda censet, graue dissidium oriretur. Sed & Ioannis Suardi sacerdotis venerandi, qui ex loca pro Malacensi Episcopo inuisebat; & Patrum nostrorum mitigati precibus, litem peritis ex æquo & bono diuindam permittere. Causa Ioanni Pereria ad iudicata est: eique Iacobus quoque Pereria sine vlla contentione praefecturam cessit. Goam scriptum, uti Prorex nouis muneribus, duobus saltem elephantis missis delinire Sinarum animos ad excipiendam legationem studeat. Nihil vltra hoc anno promotum ad Sinas.

At eodem tempore Iaponica Ecclesia multis simul amplificata modis, simul egregie exercita & vexata est. Exitu superioris anni Cosmus Antonij Dynasta Firandensis accessit, relicto Vocoxurano in porto (cui Patres à beata Virgine nomen indiderant) Almeida, quamquam & à Regulo, & à Bonzijs impendere sibi molestias suspicabatur, quiduis tamen Evangelij causa paratus perpeti, Firandum concessit. Duobus circiter ibi mensibus fuit, Ethnicis quidem, ne prorsus nudarentur commercio, dolorem animi prementibus; tanta verò cum læticia Christianorum, ut censerent se perbeatos, quibus Patrem vel alloqui, vel intrare daretur. In pietate is quasi ætus efferebuit, ut è neophytis vnus præclarum condiderit volumen de rebus eo bimestri spatio gestis: Lusitanique feruar.

131
Iaponica
vrbis.

132
Firandensis
Christi-
anorum
vrbis.

tanique duo, qui comites Cosmo fuerant, tam inusitata spectaculo pietatis commoti, alter diuino se obsequio in Societate addixerit, qui missus ad tirocinium Goam est; alter seculo per matrimonium alligatus, in mirum sui odium, vexandique corporis studium adductus, nouum vitæ genus summæ seueritatis iniecit. Ad hæc septuaginta Ethnicorum ad fidem, plerique nobiles accessere. Cosmus Firando Bungum cogitabat, ne Ecclesia id temporis in Iaponia princeps tamdiu careret sacerdotibus. Sed infestis, exorto circa Facatam bello, itineribus alia via profecturus decimo Kalend. Martias Vocoxiuram repetijt. Verum luxato pede, ne hinc quidem tenere iter licuit. Deus nimirum in regionibus his industria eius vberiore cum quæstu vti hoc anno destinabat. Iam multos Almeida religionis rudimentis imbuerat: ac Cosmi aduentu multo maiore diuinarum rerum excitato æstu frequentes numerosique baptismi fieri cæpti. Pagus ipse neophytis eò Facata, Firando, è Bungo, nonnullis etiam inde vsque Meaco commigrantibus, valdè frequetabatur. In monte è templi regione omnium ad eam diem in Iaponia subrehtarum statuta pulcherrima crux est. Ad cætera pietatis studia ad eò seuera neophyti sexta quaque feria diuinationem se concidebant, vt solum templi postridie multo respectum sanguine cerneretur. Sub Cineralia Ximabaram Almeida profectus est, accessit Toparchæ, quem priore anno, dum Arimanum Regem Almeida idem inuilit, diuinam audiendi legem cupido inceserat. Octo ab eius discessu diebus Vocoxiuram Sumitanda regulus Omuranus, qui eum portum Ecclesiæ traderat, magno nobilium comitatu venit: statimque ad Cosmum multa de more gentis dona honoris & obseruantia causa inuilit. Erat enim non solum ore probus, liberalisque & honesta facie Princeps, verum mirè animo comis & humanus. Cosmus optimè intelligens ex potentum fauore quantum diuinis rebus commendationis ad valgem accedat, ad Sumitandæ beneuolentiam aiendam, simulque cum eo liberè de religione agendi occasione captans, Lusitanis mercatoribus, qui ibidem hiemabant, conuiuium apparantibus, eum inuitauit. Lusitani ita laurè magnificeque acceperunt, ac si suorum maximos excepsissent Principi. Secundum epulas Cosmus solum in facellu abducit: aitque, quemadmodu, qui consecutus est agrum, quam optima legit semina; ita oportere pro sua prudentia Sumitandam etiam atque etiam habere delectum dogmatum, quæ in animo suo constituta velint: atque ad eò se, pro eo quanti tam beneuolum ipsius ac nobilem animum faciat, pacis vitæque æternæ semina ostensurum. Erat facellum scitè ac venustè exornatum. Sumitanda cum probaret cætera, illud ante omnia mirabatur, quòd in effigie Deum filium gremio sustententis Deiparæ, vnde cunque spectaret, pueri lesu oculos coniectos in se videret. Et denxerat sanè salutiferum ac vitalem suum aspectum in hominis animum diuinus puer; & mira in eo meditabatur efficere. Cum igitur Regulus libenter se disputationem de lege diuina auditorum respondisset; Ioannes Fernandus, qui Iaponicè

callebat optimè, aduocatus in primo congressu non nisi de rerum procreatione, quamque stultè aberrent, qui nihil præter primam rerum materiam (vt ferè Iapones) nouere, disseruit. Verum in digressu maiorem diuina cognoscendi mysteria cupiditatem iniecit donato flabello, quod ab Meaco Villela transmiserat sanctissimo Iesu inscriptum nomine, cruce superne, inferne clauis appictis. Multus Iaponibus, vt etiam Sinis, nec modò ad auram ciendam, sed ad quemdam cultum vrbancitatis flabellorù est vsus. Id vt Regulus vidit, quid argumenti, quid illud litterarum sit, percunctatur: opportuneque Fernandus excipit. Idcirco id e se flabellum dedisse, vt signum ac nomen, quo erat inscriptum, penitus in corde sibi imprimeret. Ad res verò tam præstantes, quam illæ essent, intelligendas maiore cum otio, tum eius præparatione opus esse. Ad quæ Princeps, cum se quidquid foret opus, facturum animosè sponderet, discessit. Nec diu post sub vespertam cænatu reuertit: atque vbi Fernandus ordine scholam de principiis rerum ac religionis habuit, sui memor flabelli expressa in eo signa vt tandem sibi explicaret, rogauit. Tum inter cætera de sancta cruce sermonem exortus Fernandus, quid ex ea opis ac beneficii Constantinus Imperator accepisset, memorauit. Quæ Regulus, vt apparebat, satis percepit omnia: vultque in flabello, quo vtebatur, orationem Dominicam, salutationem Angelicam, & versiculum; *Per signum crucis de inimicis nostris libera nos Deus noster*, adscribi: tum quid esset Quadragesima, quæ tum celebrabatur, multa que præterea id genus explicari. Die postero è suis familiaribus nobilem virum, eundemque Christianum, Ludouicum nomine, vrbis Omuranæ Præfecti fratrem ad Cosmum allegans, nunciare iuber, se quidem iam Christianum animo esse: sique virilis stirpis Deus potentem faceret, ad imperij contra tumultus, qui suboriri possent, firmamentum, palàm se pro Christiano gesturum. Interim autem rogabat, vt liceret secum venerandæ crucis ferre signa, suaque res Christo Domino commendare. Quod cum Cosmus vtrumque respondisset plurimum sibi placere, continuò Omuram reuersus, auream fingi crucem iuber, eamque propalàm ab collo pendentem gestans germanu suum Regem Arimæ inuilit. Rex eam rem haudquaquã tulit moleste, imò cum antè per se ad id propensus, tum laudibus, quibus Sumitanda Christianam legem deprecabatur, incitatus, legatos ad Cosmum & dona misit, postulans vt in suo quoque regno promulgari legem diuinam vellet. Almeida interim Ximabaram proeuctus, illico potestate & promulgandi Euangelij, & extruendi templi facta, ipso Tono, qui accesserat, ad audiendum omnes hortante, ter in die, quò idoneam sibi quisque caperet tempestatem, sub auroram, meridiem, vespertam catecheses instituit. Excellebat inter auditores auditate capruque diuinarum rerum is, apud quem diuertebatur, hospes, inter nobiles facile primus: cui mox baptizato, Leo est editum nomen. Tonus, eiusque coniux Arimanæ Reginæ soror, sæpè aures concionibus præbueret; & dedissent pietati cognita manus,

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

B b 3 nili

133
Vocoxiuræ
incrementa.134
Sumitanda
Reguli erga
Christianos
propensio.135
Pellicius
ad fidem.136
Instituitur.137
Rex Arimæ
ad fidem
propendet.138
Ximabara
na Ecclesia
primitia.

139

nisi qui maximam mortalium partem ab gaudijs sempiternis auertit, iniquus ad caduca bona respectus obtulisset. Vnicam tamen infantem filiam velut ad animi sui pignus Christiano obtulerunt fonti: cui Mariæ dictum vocabulum. Fortè Rex Arimanus interim ea transit: quem Almeida antè sibi notum cum salutandum putasset, ab Tono introductus, perque humaniter exceptus à Rege, non pauca, quæ iter religioni præsternerent, disputauit. Rex valdè delectatus est explicatione quæstionum naturalium, quomodo gignantur umbres, quæ fluminibus origo, quæ fontibus: vnde tonitrua & fulgura: quid terram interdum moueat, alijsque id genus. De postulatis ex Patre Cosmo diuinæ legis præconibus vltro sermonem intulit, adiecto que rescripisse Cosmum, Almeida ipsam irurum, illam protinus epistolam afferri iussam in corona nobilium capiti suo imposuit, perlegitque. Paschales iam ferie appetebant, ad quod tempus Vocoxiura Almeida adesse Cosmus præceperat. Itaque centum & quinquaginta è summis ferme oppidanorum ad prima Ximabarana Ecclesiæ fundamenta Triadis sanctæ nota impressis, tribusque inter eos marronis, quæ Mariam Toni filiam educarent, hebdomadæ sanctioris feria quarta Vocoxiuram peruenit. Ingens ex omni parte gratulatio fuit. Socij Vocoxiurani Christianorum ardorem, & oblatam de Sumitanda spem narrabant. Almeida exponebat, quæ per ipsum Deus Ximabaræ gessisset: simulque missæ Funaiio legebantur litteræ, quæ præter cætera nunciabant ab Odoardo Silua eodem tempore centum triginta è primoribus Ecclesiæ Bungeni additos. Multiplicauit gaudium reditus per eos dies Vocoxiuram ipsiusmet Sumitandæ: cuius adulta iam pietas magnis ausibus maturefcebat. Cosmo duas res postulanti ad bonam pagi valdè crescentis administrationem, primùm, vt quadam decreta legesque conderet, deinde vt quempiam è suorum Procerum numero præfectum pago imponeret, vtrumque volens concessit. Quin adeò se gerebat modestè, vt cum ibidem ipse, qui dominus erat portus, domicilium optaret extruere, veniam eius rei, hoc est in suo ædificandi, postularit à Cosmo. Nihil præterea valdè memorandam ibi tum gestum. Reuerso Omurâ Sumitanda Paschales ferias Vocoxiurani neophyti iam circiter mille numero ingenti gratulatione peragunt. Secundùm eas visum est decere mitti, qui Principem Christiano officio resalutaret. Continuo igitur Almeida eam ob rem Omuram profectus perturbata omnia strepitu armorum reperit. Duo è Dynastis coorta ab altero iniuria multitudinem, qua nihil mobilius, distraxerant in partes. Iamque Bonzij solenne occinebant cæmen: quòd Sumitanda plus nimio Christianis faueret sacris, idcirco deorum ira cuncta turbati. Verùm placuit propitio Numini, vt eiecto, qui iniuriâ fecerat, breui tranquillitas, nec difficulter rediret. Quinque diebus Omuræ actis Almeida, eoque tempore multa humanitate præbentem aures sæpè Regulum de Christianis dogmatibus allocutus, deducente, quem idem tradidit, viro nobili, ad Regem Animæ pergat. Rex ita excepit, vt quantumlibet reluctante in honore collocat loco, quam reseruat sibi: de- que animorum æternitate, de præceptis decem Christianæ legis; quam ea Regibus iuxta populisque salutaria sint, quam felicem reddat humanam gentem custodia eorum, disputantem audiuit cum approbatione tanta, vt die postero binas ei dederit litteras, alteras mittendas ad Cosmum, quibus potestatem faciebat religionem Christianam toto suo regno disseminandi; alteras, quibus Cocinocenses audire catechismum iubebat, ipsimet Almeida præferendas, allegato è suis aulico ad locum templo metandum; remque totam commendatiùs ordiendam. Almeida ex itinere ad septuaginta capita Christianorum gregi Ximabaræ adiecit, Damianoque, qui cõseruaret opus ac promoueret, relicto, Cocinocum venit: summaque oppidanorum voluntate acceptus, quindecim diebus ducentos quinquaginta, vnaque Tonum, vxorem eius & familiam baptizauit. Cæterum quòd Ximabara oppidum erat portusque multò frequentior, ratus ibi per amplam ac prænobilem congregari Ecclesiam posse, Paulum Iaponè Cocinoci reliquit: eoque se ipse refert. Præter Christianos, catechumeni iam Ximabaræ trecenti numerabantur, cum trium cenobiorum Bonzij, secundo rei progressu incitati ad consuetas sibi turbas deuoluuntur. Primò infamiam dissipare per ficta probra, Patres humanis vesci corporibus; & quocumque aspirant, pestem & exitium importare; deinde signata infamia cum parum proficeret, ad res, & facta sæua ac superba verti. Dum concionatur Almeida, ex conducto ferociter ingressus Bonzias positam in eade crucem in oculis omnium comminuit: nec quippiam propius factum est, quam vt neophyti Deo & sibi factam iniuriam, dilaniato confestim sacrilego vindicarent. Sed Deus, ne maioris id fomes incendij foret, promptas alioqui hominum & iras & manus inhibuit. At Bonzij successu elati, & primorum cognatione & affinitate subnixi pietas in charta cruces, quas Christiani ad suam testandam fidem, testorumque simul tutelam pro foribus affixas habebant, discerpunt. Quas indignitates Tonus, quanquam summè cuperet vindicare, tamen vitandæ seditionis causa neophytos vt patienter ferrent, temporique modestè feruient, admonuit. His alia interuenit turba è duorum adolescentium, qui ex finitimo oppido ad concionem venerant, rixa: quorum alteri alterum stricto petenti gladio cum ad prohibendum facinus Christiani ferum extorsissent è manibus, is pro iniuria id nequaquam ferenda numerans, cum Ioanni, cuius domi res contigit, tum cæteris Christianis coacta oppidanorum suorum manu exitium minitabatur. Verùm cum ex composito in vacuum quamdam domum idem permillus esset irumpere, gladiumque inde eripuisset, velut ea re par pari reuulisset, ac dignitatem resarsisset (ita hominum superba leuitas sæpè se ipsa ludificatur) opinione faciliùs teter hic turbo emanuit. Has inter vicissitudines, & inuicta liqore Satane turbamenta nihilo lentius Dei causa processit. Itaque die Pentecostes ducenti vitali latice contacti. Cæterum cum ad inuidiæ remouendum aculeum placuisset domicilium à Bonziorum oculis

140
Sumitandæ
modestia.

141

Arimani
Regis bini-
gnitas.142
Cocinoco-
si Ecclesi-
a oritur.143
Ximabara-
na Ecclesi-
a vexatur.

144

lis in minis celebrem oppidi partem transferre, atque ad ædificium tum sacelli, tum domus, aream conuectamque materiam Tonus præbuisse, vigesimo die utrumque stetit.

145
*Sumitanda
Regulus
baptizatur
cum multis
suorum.*

Hæc Cocinoci & Ximabaræ dum fiunt, Vocoxiuræ maiora incrementa Christiana res accepit Sumitandæ baptismo. Vbi solennia peregit, quibus humanæ salutis perpetrato negotio inuictum cælo triumphantem Christum veneramur, Pater Cosinus Omuram, habens quæ cum Regulo tractaret, profectus, in tempore simul hortatur, ut Omuræ templum ædificet. Regulus tum quidem, adhuc retardari se metu seditionis respondit, quod pollerent viribus Bonziji: sed assidue Christo Domino hominis compungente precordia paulò post ipsemet Vocoxiuram venit, plusque quàm esset postulari, daturus, Cosino significat, planè sibi esse decretum haud ultra differre baptismum: illud boni consuleret, si, quoniam maioris fratris potestati subesset, haud continuo sana Bonziana euerteret; certus nihil ampliùs cum ijs fore sibi commercij. Quæ cum Cosinus probasset, ad eum Regulus noctu cum familiaribus venit: positisque humi genibus in fuorum corona, ac palmis religiosè precantis in morem coniunctis sacra respectus est aqua, è regia Iaponum stirpe primum Christi getmen; Bartholomæus (nec causâ prodita est) nomen accepit. Cæterùm ut ex genitrali fonte posita Adæ senectâ nouus & lætus exilire, familiares suos, qui circumsteterant, iussit clara voce Christianæ legis pronunciare summam, ut apparet ab se suos assatim ad Sacramentum eruditos: addiditque neminem eorum, tamen ipse non suscepisset, omisissimum fuisse baptismum. Ergo hi quoque tum alioqui abunde parati, tum quia ad constantiam Principis, prohibendæque seditiones pertinebat esse quàm plurimos præclari eius consilij socios, celestis lauacri participes facti. Postero die Bartholomæus ad germanum suum Regem Arimæ, qui bellum gerebat, Christiano plenus spiritu iter ingressus obuiù idolum, quod armis præesse putant Iapones, Maristè nomine, cuius in vertice gallum gallinaceum insidentem affigunt, extemplo confringi, & fanum in incendi, eodemque loco triumphale signum crucis, quod comitatus omnis religiosè veneratus est, artolli iussit. Iam Lusitanorum nauis è Sinis expectabatur, & quia Almeida iussus erat ad eius aduentum Vocoxiuræ adesse, eò versus ingreditur viam. Extremo Iunio nauis appulit: in ea sacerdotes duo Ludouicus Froës, & Ioannes Baptista Montius cum Iacobo Consaluo laico aduecti sunt. Quos Cosinus vbi vidit, & paterno strinxit amplexu, præ sensu animi, quòd tandem subsidium, diuini operis propagatores adesse cerneret, lacrymas bonus senex tenere non potuit: neque iam quidquam habebat, quare vitam diutiùs adamaret. Almeida ab horum complexu statim ad salutandum regium tronem Christi Bartholomæum mittitur. Reperit in castris militari vestitu. In paludamento leonini coloris super utrumque humerum, & post tergum in candido serico sanctissimum nomen Iesu viridi colore pictum micabat. Ad pectus crux satis magna è solido pendebat auro. Circumiectum collo precatoriù

Deipare fertù gemmeo quouis pulchrius torque lucebat: os ipsum, vultusque modestia quadam sanctiore decens, ut induisse Christum & animo & corpore præ se ferret. Idem ferè nobiles eius familiares decorabat habitus. Non fuit opus Almeida: dissimulanter per apta ingenio Principis argumenta insinuare se, aditumque captare ad sermonem sanctiorem. Ipse prior Bartholomæus ab rebus diuinis exorsus colloquium, in iisdem absoluit. Ad extremum quo cumulatiùs ipse quoque Christiani catechista fungi posset munere, pro lato codice, in quem Villela propositas sibi à doctis Meacensium retulerat quæstiones, quas per se minis intelligebat, earum explicationem ab Almeida postulauit. Ut verò paulatim suos omnes, ac minore cum inuidia motuque ad Christum adiungeret, quaternos quinosue secundum reditum aliorum alios atque deinceps alios ad Cosinum erudiendos, & Christo decuriandos mittebat è castris. Quibus in castris summa cum voluptate castra planè Dei licebat agnoscere. Non ludi, non tixæ, nil auditu scèdum, nil impium inter nobiles illos bellatores, sed certamen fortitudinis æquè & modestiæ: assiduique de virtute, de patria caelesti, de Deo sermones. Idibus Iulij salutato etiam Arimano, lacata Vocoxiuram Almeida redit. Iam vulgato nouorum ex India sacerdotum aduentu, certamen haud leue erat exortu. Antonius Firandensis, & vxori ipsius Elisabetha misso confestim nuncio, Cosinum magnopere obsecrarant, ut eorum vnum ad Firandensem, cæterasque eius regionis Ecclesias visendas mitteret: quòd si gratificari cunctaretur, duos aiebant de liberis suis allegaturos, qui id ipsum humi strati supplices flagitarent. Ximabaranus Tonus, cum in ea vberiam Christiani plus mille quingenti censerentur, qui idem peteret, nobilem virum legauit. Eadem erant postulata Regis Bungenis. Quo in regno annum iam, & cæteri Christiani, & fratres quoque de Societate cum Sacramento confessionis, tum sacrificio per inopiam sacerdotis carebant. Ergo in Bungum, ut & Socijs cõsuleretur, & Regis ad eò amici & potentis habita videretur ratio, missus est Ioan Baptista Montius, quem duxit Almeida: alij, prout licuit, satisfactum. Haud minus fuit singulorum certamen neophytorum, vbi audierunt à Patribus recens aduectis aliquantum piacularium granorum allatum. Ex Iaponiæ cunctis Ecclesijs vel sexaginta leucarum intervallo vnius impetrandi studio accurebant; voti que compotes facti, perinde ac si thesaurum inuenissent, gaudium animi lacrymis restabantur. Nec profectò, si verè aestimetur, tanta studia donorum pretium adæquabant: quæ vel copia interdum nostro in orbe, vel scordia plurimorum viliora facit. Per idem tempus, cum Bartholomæus Regulus Patrem Cosinum reuississet; magna Lusitani quoque negotiatores, à quibus plurimum amari colique cœptus est, gratulatione aduentum eius concelebrarunt. Quibus ille vicissim haud paulò lætius pulchriusque spectaculum reposituit pietatis suæ. Multò ante lucem manè itabat in templum: nec modò sacerdotem patienter ad statam vsque horam præstolabatur, sed etiam quempiam aduentu suo summoueri vetabat:

147
*Bartholomæi
Reguli
pietas.*

148
*Iaponum
Christiano-
rum sacer-
dotes habendi
studia.*

149
*piacularium
granorum.*

150
*Bartholomæi
pietas.*

vixque parato sibi honoris causa stragulo ut videretur, adduci poterat: tū Sacro perfecto, nequaquam ante pronūciatum subinde à pueris de more catechismum pedem è templo mouebat. Ad Cosmum verò aditurus in ædium ingressu pugionem ac cætera ponebat arma. Paucis diebus regressus Omuram, quoniam parentalia quadam Iaponum apperebant; in quibus & vectigalia augeri, & conuiuia præberi mos erat Bonzijs; ne per auaritiam putaretur ab ritibus patrijs desciuisse, communicata cum Cosmo re, totos illos dies, quibus funebria sua Bonzj sacra celebrant, statuit ad sena egentiorum millia pascere, ut ea benignitate veri Dei gratiam sibi, & munificam pietatem conciliaret. Ad hæc assuetus plus præstare, quàm polliceri, & verba factis anteire; de mortui Regis statuam, cui antea odores adolebat, deiecit: & Camisamam vxorem suam multum hortatus perpulit, ut vnà cum matronis ancillisque suis Christo daturam nomen sponderet.

151
Exagitur
Iaponica
Ecclesia.

Florebat sanè, progressusque insignes habebat diuina res, cum repente miserandum in modum scena vertitur. Nimirum adèd læta Christianæ pietatis læges vrebatur Satanam Bonziosque. Ergo hi in instinctu illius dolore in rabiem verso, facinus aggrediuntur immane & impium. Subornant populorum Præsides, & Gotondonum nothum in primis incitant, exaggerantes præter cætera non ferendam eius parentis memoriæ illatam iniuriam, cuius statuum is, qui eius & filius nominabatur, & gratior eo debebat esse, quod non forte genitus, sed iudicio ac voluntate lectus & adoptatus erat, & denique hereditatem regni creuerat, pro honore, solennibusque ceremonijs, quas omnia exigebant iura, per summam impietatem euerterit. His facibus occultissimè agitatis, Præsidiumque multis, & Gotondono incensis, consilium initur Gotondonum in regnum aduocandi, & Cosmum Turianum de medio vnà cum Bartholomæo tollendi: ut his duobus tanquam Iaponicæ Ecclesiæ fundamentis subrutis, reliqua moles leuiore impulfu euerteretur. Id quo certius fieret, ipsimet proditores adeunt Bartholomæum, perque vaserrimam dissimulationem admonent, ut quamprimum aduocet Cosmum: qui templum Omuræ vero cali terræque Deo exciter, & Christiano baptisinate Camisamam iniciet. Hæc dum fraudes insidiæque struuntur, læta & festa omnia Vocoxiuræ erant. Cosmus dilatam ad eam diem sacerdotis inopia solennem professionem emissurus diem ei celebritati destinauerat eum, quo assumptam in cælum Deiparam gratulamur. Et Cosmi virtus, & Lusitanorum in portu negotiantium præsentia, & tenera Ecclesiæ Iaponicæ ætas, cui sacrorum veneratio, & erga pastorem suum obseruantia ingeneranda erat, & nunc primum id ceremoniarum genus spectabat, merebantur, ut aliquo cum apparatu res fieret. Venerat igitur Arias Sancius è Bungo adductis adolescentibus, quos ipse non inscite canere fidibus edocuerat: & cætera sedulo apparabantur, cum Ludouicus Omurani Præfecti frater à Bartholomæo missus adest, Cosmum ad extruendum templum, & Camisamam baptizandam ducturus. Cum-

152

lata eo nuncio lætitia est; tamen respondit Cosmus ante diem assumptionis Deiparæ neque se ire neque sacerdotem alterum posse: post eum diem continuò ambos ituros. Vbi expectata lux adfuit, conferto Lusitanis Iaponibusque templo, senex optimus ante sustinentem diuinam hostiam Ludouicum Froem abiectus in genua solennia sua vota emisit, tantos inter gemitus singultusque, ut cæterum omnem spectatorum ad vberimas lacrymas excitaret. Sed graui statim febri Parre Ludouico correpto, cum statuisset eum quoque Cosmus Omuram ad maiorem rei celebritatem adducere, haud proinus in viam se, uti receperat, dedit. Proditores nefarijs consilijs optime gnari nil magis quàm cunctatione ac tempus officere, alijs super alios nuncijs Bartholomæi nomine instant, ut acceleret: primo quoque tempore Bartholomæo redeundum in castra, velle tamen prius interesse dum opatur templo locus, & baptizatur Regina. Quin adèd agere simul de Arimani Regis institutione velle, quem audierat statuisse fieri Christianum. Non poterant optabiliora nunciari. Iam breui futura Iaponiæ totius ad Christum accessio præcipiebatur animo. Respondit itaque Cosmus die postero omnino se omni victa mora iturum: quod renunciaturus idem, qui primò accesserant, Ludouicus statim profectus est. Ea nocte Cosmus iussit quæcunque opus erant ad iter & ad Sacra Omuræ faciendâ apparari: tamen quantum tantum spei alliciebat, & fidem sic obligasse videbatur, nescio quo pacto nunquam extricari ita poterat, quin alia ex alijs impedimenta suborirentur. Consulto quoque precibus Deo, planè sententiam fixit, tantisper ipse subsistere, & Iaponem Christianum Alexandrum nomine cum mandatis ad Bartholomæum præmittere. Quod consilium haud dubiè diuinitus immissum est, ne Iaponica Ecclesiæ immatura orbitate percelleretur. Nam cõiurati, siue veriti ne fraus erumperet, si diutius coqueretur, siue nihil dubitantes, quin Cosmus cum Ludouico ipso veniret; ita partes ad perpetrandum facinus diuisere, ut Dynasta quidam notæ audaciæ Fariius nomine viam insideret, qua venturus erat Cosmus: cæteri tempore eodem vrbi subiectis facibus de medio Bartholomæum tollerent. Steterè utrique cõuentis, sed neutri facinus, quantum animo conceperant, prohibente scilicet Deo, perpetrarunt. Fariius impetu in Ludouicum factò innocentissimū virum immanissimè maectat, Cosmum nusquam reperit. Qui in vrbe subfederat, subdito rectis igni, læta omnia lamentisque, & miserabili clade miscuerunt. Bartholomæus quanquam ægrè, incolumis tamen vicinam in arcem euasit. Decimo sexto Kalendas Septembris interemptus Ludouicus, & incensa Omura est. Erat sanè vit probus Ludouicus diuinæ gloriæ per studiosus, Bartholomæo intimus: dumque vltro citroque commeat, optima ipse quidem mente, religionis propagandæ studio, cum etiam ad extruendum templum suasmet destinasset ædes, vitam haud dubiè pietatis causa amisit. Promptum est cuique subijcere animo, qui sensus animorum Vocoxiuræ fuerit, ubi tantæ cladis postero die nuncijs allati sunt. Sed impendentium adhuc metus

Cosmus pe-
ricula sum-
mo libera-
tur.

153

154
Gravissima
pericula
Christiano-
rum.

metus malorum atterebat aliò curas, nec sinebat presentia deplorare. Haud dubium erat, quin hostes protinus in eum vicum facturi impetum forent. Itaque hortatu Christianorum Cosmus in iuncum (genus nanigij est) Consalui Vazij, & Ludouicus Froës graui estuans febrì cum Ioanne Fernandio in maioris formæ onerariam alterius nauarchi: in eadem Lusitani omnes cum rebus suis, adhuc multi neophytorum cum familia item ac facultatibus secesserunt. Nihil tamen præter metum atque tumultum in presentia passi sunt. At in Bungum, vbi & Ioan. Baptistæ, & Almeida aduentu quàm cum maxime effloreat religio, fama, vt solet, in maius res attollente, repente nunciatur, Bartholomæum cõfossium, Iacatam eius fratrem regno spoliatam, naues Lusitanas nauem fugisse, templum vicumque igni, Patres ac neophytos ferro delictos. Qua fama Bungensibus Christianis supra modum fracta ac deiecti animi, Ethnicis arre-cti inflati que: vt palam insultaret exprobrarentque, si quæ vires Christianorum Deo essent, protectum sanè Bartholomæum fuisse. Apparete vetus & commune dictum, quò nota hæc religio peruadat, celeriter exitum rerum omnium insequi: ita Amangucium, ita Facatam pulcherrimas totius Iaponiæ vrbes, postquam Christiani irrepsissent, euerfas. At Socij, quamuis immensum haurirent animo dolorem, tamen spe in Deo locata, ad omniæque parati, nihil intermittebant omni ope solari & confirmare periculosos Christi ritones. Almeida non dubitauit Vocoxiuram versus, vt opem, si quam posset, tanta in calamitate afferret, raptim inire viam. Eunt, quòd affiduas propter peregrinationes valde erat norus, eadem passim ingerebantur, contemptimque interrogabant, quò pergeret, quorsum inanem laborem sumeret, cum omnia funditus euerfa essent. Tacaxim oppidum regni Fingenis Arimano finitimam cum venisset, non nihil respirauit, cognito hostes Vocoxiuram pepersisse: quòd statim neophyti seruientes tempori rebellium se potestati tradidissent, Patres abessent: porro & ipsos & Bartholomæum viuere. Ximabaram progressus propè desertam reperit. Christiani tamè ad suum excipiendum magistrum officij memores accurrunt, non passi descendere, ne quid in eum tanto in rerum motu committeretur: totaque nocte cateruatim nauigium, quo vehebatur, mæstissimi se querantur. Quæ illi constantianon mediocrem summa in calamitate leuamentum erat. Inde Cocinocum prouecto alia ac reliquerat species rerum occurrit oculis. Crucem ab se modò statigram non aspicit. Incolarum demissi, & quasi ignotorum vultus. Vix vlli, nec qua prius hilaritate occurrebant. Insuper ne descendat, admonetur. Quòd Xengandonus Bartholomæi, & Iacata Arimani pater antè inimicus Christianæ fidei iam palam eam insectaretur, non aliunde dicentans tantas filijs calamitates incidisse. Eum iussisse excidi crucem, & populum omnem renunciare Christo, capitis proposita pena, si post hæc Almeida recepissent. Hoc illi carmen eo tristius accidit, quòd palam, magna que voce pronunciatum est, præsertim cum audirent Bungensium quidam mercatores,

quos non ignorabat ad contemptum Christianæ pietatis, quippe idolis deditos, famam eius rei cupidè vulgatos. At vbi tandem intendere se tenebræ, successitque lugubri diei sollicita nox; mærore afflictus omnis expertus quietis iacebat, cum intempesta iam nocte nauigium propè admouet sese nauigio eius. Christianis refertum erat, qui veluti miserimum circa parentem miserimi filij pleni lacrymarum afflusi inter gemitus & singultus calamitates suas, & tristia iussa Principis memorabant. Alij dicebant, Si deserimus Deum, ad quem ibimus? Nisi in nostris ærumnis à Deo petimus opem, à quo petemus? Alij autem, Numquid ligneis statuis & lapideis, vt adhuc fecimus, honores diuinos tribuimus? At alij, Quis portio amorem cælestem, qui nostris in animis est, extorquebit? Visus esses audire illa Apóstoli, *Quis nos separabit à caritate Christi?* Almeida de tam insigni constantia innumeras Christi Domini gratias gratias agens, qua potuit ope mæstos consolatus, adhortatusque ad perseverandum, Vocoxiuram tandem, per summa incommoda & pericula duodecimo Kalendas Octobris peruenit. Idem sub tempus nuncius affertur Ritologium, quicum Arimanus Rex bellum gerebat, pacem cum eo certis conditionibus facere: atque vtrumque ad restituendum Bartholomæum contra Gotondonum conspirare. Quo nuncio Centurio, qui Gotondoni nomine Vocoxiuram occuparat, aufugit: eaque re Patres ac neophyti respirant. Acceptæ sunt à Bartholomæo litteræ per hominem grandem natu, insignemque pietate Christianum, quem ad consolandum Regulum miserat Cosmus. His litteris nunciabat vehementer ab suis, imprimis à Xengandoni parente sollicitari se, vt susceptam Christi religionem abijceret; nimirum quòd eorum mentibus nondum veteris splendor affulserit. Verumtamen animum suum in dies magis in Domini veri cultu oblitari ac figi. Hic status erat rerum circiter Idus Nouèbres, quo tempore scriptæ sunt de his in Europam litteræ. Patris post diebus euncta rursus turbata certum est. Causa feris que rei non extat, quòd scriptis iam litteris, dato vni è Socijs negotio, vt adderet, id quantum assequi coniectura datur, non prestitit. Sed ex litteris postero anno datis constat, turbatis iterum rebus imperum in Vocoxiuram a Barbaris factum, Patrum in oculis vicum templumque hausta flammis, vexatos dissipatosque neophytos. Cumque Ludouicus Froës iam Firandum abijisset, Cosmum, Almeida, Consaluum ægrè nauigijs duobus à Leone Ximabara peropportunè missis, fugisse Tacaxim in Regis Bungensis portum. Qua in miserabili fuga intentis in fumantia tecta oculis, dum consule flammaram crepitu, hostium insultantium, & complorantium Christianorum voces ferrent aures; dolore attoniti non tam tot suos labores in irritum cecidisse, tam præclaras interruptas spes dolebant, quàm neophytos miserabantur, qui cum vxoribus, paruisque liberis sine tectis, sine cibarijs, sine vilo humano perfugio tanquam sine pasto-
re grex feris immanibus præda relinquebantur. Neque hic Ludouico Froë finis ærumnarum fuit. Eger in Tacaxumam Antonij insulam delatus cum

Ad Rom 8.

157
Bartholomæi constantia.158
Vocoxiura flammis delatur.

359

cum Ioanne Fernandio ibi dudum agente, quod ingens accurrebat multitudo, templum amplificare, & sacrarium atque ædificium ad hiemem traducendam adornare aggreditur. Opus impigre festinatum est, ac breui tectum impositum, sed ad nutrimentum ignis, non commoditatem vsus. Dum Christianus Iapon fingendis candelis ceram ad ignem liquat, fauilla in aridam palearum materiam, ex quibus parietes constabant, fortè illapsa, sensimque propagata peste, id repente exarsit incendium, ut quanquam interim effuse ningeret, hospitium Patrum, sacram ædem, & quindecim præterea Christianorum domos penitus hauserit. Neque ea parum miserabilis species fuit. Incensis domibus, domesticoque consumpto instrumento, omnium rerum egeni, tempestate perfrigida, densaque (ut dictum est) cadente niue, expelluntur ad auras miselli parentes una cum coniugibus ac liberis, qui nonnullos septeni octoniue circumstant; tanta inter hæc æquitate animi, & patientia, ut nostrorum Patrum magis, quam suam ipsorum dolerent vicem. Ex incendio sacrorum apparatus Dei beneficio seruatus est, & non nihil orizæ, vestiumque, quæ Patres inopi illi turbæ, cuius omnia conflagrauerant, miseratione commoti, diuisere. Ioannis verò Fernandij volumen, in quod Dominicarum totius anni feriarum conuersiones, & catechismi explicationem Iaponicè contulerat, sanè magno cum incommodo perijt. Pater Ludouicus, ut decumbebat, in summo periculo summo vsus conatù ad Christianum vicinum prorepserit. Ibi que summa in egestate storem pro lecto, lignum pro cervicali habuit: omnia summè aspera, nisi quòd sensum ærumnarum omnem adimebat eximia caritas Christianorum. Eius cladis nuncio Firandum vicinalque in insulas perlato, confestim Fideles cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: eorumque auxilijs breui sacra ædes, domicilium Patrum, etiam incensa neophytorum domus magno omnium gaudio sunt restructæ.

160
Meacensis
Ecclesia
struitur.

Hos inter fluctus dum res Christiana in Ximo prouehitur, in Meacensi prouincia placidiore vsa est cursu. Sedatis belli tumultibus, Meacum Villela reuersus, ibi ad ferias vsque Paschales mansit. Itaque ut anno superiore primum Meaci diuinitissimum conspectum est sacrificium, ita hoc quadraginta dierum ieiunium, & sanctioris he-

bdomadæ solennia ibidem primum vsurpata incredibili cum profectu & letitia eius nouelli cœtus. Exactis Paschalibus solennijs, cum rursus fama belli percrebesceret, Sacaium redire Christianorù precibus, qui in eius capite salutem locaram suam habebant, coactus est. Sacaium vix redierat, cum ex vrbe Nara ab duobus nobilibus accersitus, qui perdocti, & aduersarij acres Christianorum erant, quamuis ad necem accersiri se suspicaretur; tamen ad vtrumque vel morte, vel vita Dei legem contestandam paratus accessit; ac Deo volente vtrumque diuino fonte lustrauit, multosque præterea cum primis nobiles; quanquam Bonziorum formidine, quorum ditioni indigenarum plerique subiecti sunt, multi baptismum distulere. Bonzios autem nulla ferè de causa christianissimi propagatio cruciabat, nisi quòd largitionibus peramplis, quas in mortuorum auxilium facere Ethnici cõsueuerat, postmodum ipsi carebant. Ad hæc cum pecuniam afferentibus schedulã quamdam syngraphæ instar tribuerent, qua fidem faciebant, eos in locum quemdam voluptatibus redundantem, quem Gocuracum vocant, post mortem recipiendos; statim ut vera cæli felicitatisque æternæ lux apparebat, opima illa mercatura cessabat. Ita luci perituri fœda cupidine gaudijs æternis se pariter & populos fraudabant.

In Brasilia hoc anno retardauit nõnihil Euan-gelij cursum pestilentia; quæ ex insula Tapatica ad urbem sancti Saluatoris transgressa, inde per maritimam fusa plagam Pernambucum versus sanctorum Pauli, Ioannis, Michaëlis pagos aliisque miserimè depopulara est, vix quarta incolarum parte superstitite. Visus est Deus, ut sunt ingenia eius gentis inconstantissima, ab recenti baptisinate optimè præparatos, antequã mutarentur, occupare voluisset. Latum tanta in calamitate Sociorum caritas quantum liberet excurrendi campum inuenit, non modò, ne suprema neophytis Sacramenta deessent, verum etiam ad exhortandos erudiendosque moribundos Ethnicos, & vitæ immortalis tessera muniendos. Quorum sanè ingens numerus ad magni Patris familias vineam hora duodecima vocatus accessit. Pernambuci die sanctæ Annæ sacro ædificari stabile domicilium Præfecti aliorumque piorum sumptibus ceptum est. Ad eò missi anno superiore Patres operam cunctis suam probabant.

161

163
Pestilentia
in Brasilia.

HISTO.